

Univerzita Palackého v Olomouci
Pedagogická fakulta
Katedra primární pedagogiky

LENKA ÚTLÁ
IV. ROČNÍK – prezenční studium
Obor: Učitelství pro první stupeň ZŠ

**NÁVRH PRÁCE S DĚTSKÝM ODDÍLEM V ČESKÉM SVAZU
OCHRÁNCŮ PŘÍRODY**

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Vlasta Hrdličková Ph.D.

Olomouc 2009

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Prostějově dne 26.3.2009

.....

Děkuji PhDr. Vlastě Hrdličkové, Ph.D. za odborné vedení a poskytování cenných rad při zpracování diplomové práce.

Dále děkuji za podporu rodině a za velkou pomoc Pavlovi a Báře.

OBSAH

ÚVOD	6
1 OCHRANA PŘÍRODY.....	8
1.1 Právní úprava ochrany přírody a krajiny	10
1.1.1 Ochrana přírody z pohledu právní úpravy	11
2 VÝVOJ OCHRANY PŘÍRODY A KRAJINY V ČESKÉ REPUBLICE.....	13
2.1 Prvopočátky ochrany přírody - 19. Století	13
2.2 Ochrana přírody na počátku 20. století.....	14
2.3 Ochrana přírody v období let 1918 – 1938.....	15
2.4 Ochrana přírody v období let 1939 – 1948.....	17
2.5 Ochrana přírody v období let 1948 – 1989.....	18
2.5.1 Vznik Českého Svazu Ochránců Přírody.....	21
2.6 Ochrana přírody v období po roce 1990.....	22
3 ČESKÝ SVAZ OCHRÁNCŮ PŘÍRODY	28
3.1 Aktivity Českého svazu ochránců přírody	28
3.2 Mladí ochránci přírody Českého svazu ochránců přírody.....	29
4 STÁTNÍ PROGRAM ENVIRONMENTÁLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ, VÝCHOVY A OSVĚTY V ČESKÉ REPUBLICE	30
4.1 Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta	31
4.2 Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty.....	31
4.3 Význam environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty.....	32
5 NÁVRH ČINNOSTÍ K CELOROČNÍ PRÁCI ODDÍLU MLADÝCH OCHRÁNCŮ PŘÍRODY ČESKÉHO SVAZU OCHRÁNCŮ PŘÍRODY	33
5.1 Leden	34
5.1.1 Náměty k pozorování v měsíci lednu	35
5.1.1.1 Záchrana velryb.....	37
5.1.1.2 Lachtani na lovu.....	38
5.1.1.3 Značkování tuleňů.....	39
5.1.1.4 Pašeráci tuleňů	40
5.2 Únor	41
5.2.1 Náměty k pozorování v únoru	42
5.2.1.1 Moje tůňka	44
5.2.1.2 Vysoušení mokřin	45
5.2.1.3 Útrapy žabího cestování.....	46
5.2.1.4 Suchou nohou přes mokřad.....	47
5.3 Březen	48
5.3.1 Náměty pozorování v březnu	49
5.3.1.1 Reklama.....	51
5.3.1.2 Slib	52
5.3.1.3 Hřbitov odpadků.....	53
5.3.1.4 Smetiště na plátně	54
5.4 Duben.....	55
5.4.1 Náměty na pozorování v dubnu	56
5.4.1.1 Postav hnízdo	58

5.4.1.2	Ptačí rodinky	59
5.4.1.3	Opeření lovci	60
5.4.1.4	Obtížná zkouška	61
5.5	Květen	62
5.5.1	Náměty k pozorování v květnu	62
5.5.1.1	Obyvatelé studánek	65
5.5.1.2	Pitná voda z lesa	66
5.5.1.3	Nad vodní hladinou	67
5.5.1.4	Živá voda	68
5.6	Červen	69
5.6.1	Náměty na pozorování v červnu	70
5.6.1.1	Mám kde žít	72
5.6.1.2	Stavba silnice	73
5.6.1.3	Ošklivá zvířata	76
5.6.1.4	Konference	77
5.7	Červenec	79
5.7.1	Náměty na pozorování v červenci	80
5.7.1.1	Diskriminační tečky	82
5.7.1.2	Sběrači kakaových bobů	83
5.7.1.3	Spravedlivé rozdělení	85
5.7.1.4	Vlaječková snídaně	86
5.8	Srpen	89
5.8.1	Náměty na pozorování v srpnu	90
5.8.1.1	Netopýr	92
5.8.1.2	Netopýr a noční můra	93
5.8.1.3	Netopýří jeskyně	94
5.8.1.4	Netopýři	95
5.9	Září	97
5.9.1	Náměty k pozorování v září	98
5.9.1.1	Mašinky	100
5.9.1.2	Autíčka	101
5.9.1.3	Výfukáři	102
5.9.1.4	Dopravní hřiště	103
5.10	Říjen	104
5.10.1	Náměty na pozorování v říjnu	105
5.10.1.1	Hledej stromy a keře	107
5.10.1.2	Záchrana lesa	108
5.10.1.3	Najdi svůj strom	110
5.10.1.4	V dutině starého stromu	111
5.11	Listopad	112
5.11.1	Náměty na pozorování v listopadu	113
5.11.1.1	Kamera	115
5.11.1.2	Čarodějka	116
5.11.1.3	Mafie	118
5.11.1.4	Na zelenou	120
5.12	Prosinec	121

5.12.1	Náměty na pozorování v prosinci	122
5.12.1.1	Annapurna	124
5.12.1.2	Na erozní činitele	125
5.12.1.3	Pohled z hory.....	127
5.12.1.4	Pobytová znamení živočichů.....	128
ZÁVĚR	129
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	130
SEZNAM ZDROJŮ	132
SEZNAM OBRÁZKŮ	133
SEZNAM PŘÍLOH	134
ANOTACE	138

ÚVOD

Problematika ochrany přírody a životního prostředí je velmi obsáhlá a rozmanitá, proto lze jen stěží postihnout současně všechny její složky.

Moderní doba nám dopřává velké možnosti, snadné kontakty s dalekými krajinami, šíří se zboží, kultury, informace. Negativní stránkou jsou však vlny násilí, které zaplavují civilizovaný svět, šíření nemocí, zánikání rozsáhlých lesních komplexů.

Chování lidí vůči přírodě má nedozírné následky, ovlivňuje budoucnost vzdálenou desítky let. Je třeba se zamyslet, klást větší důraz na celkový – globální – pohled a na pochopení vztahů a přírodních zákonitostí.

Je nezbytné vychovávat populaci již od nejútlejšího dětství. Vytvářet hodnoty, které vedou k posílení vztahu člověka a přírody. Získávat vědomosti, dovednosti a návyky, které povedou k cíleným aktivitám a činnostem zaměřeným na ochranu přírody.

Environmentální výchova v České republice dosahuje mnoha úspěchů – děti se setkávají s rozmanitými aktivitami jak prostřednictvím škol, tak i v různých zájmových kroužcích. Objevuje se mnoho nových cest a způsobů, jak přibližovat dětem tuto problematiku, ať už různými programy či pobytovými akcemi.

Přesto je třeba si uvědomit, že je stále nutné vyhledávat nové možnosti při práci s dětmi, zkoumat, jak poskytovat informace, získávat nové znalosti, dovednosti, vést děti k přemýšlení o změnách svého jednání.

Cílem diplomové práce je seznámit čtenáře s minulostí a současností ochrany přírody a krajiny v České republice. Dále se čtenář setkává se základními pojmy, představují se mu organizace zabývající se ochranou přírody a krajiny jak v historii tak i současnosti, jsou mu poskytnuta srovnání činností z dob minulých a přítomných.

Dalším cílem je uvedení Českého svazu ochránců přírody (ČSOP) jako občanského sdružení, které seskupuje členy z celé České republiky, jež spojuje zájem o ochranu přírody, krajiny a životního prostředí. Seznamuje s důležitými

údaji, strukturou sdružení, základními organizacemi, stanovami, historií, výroční zprávou a partnery.

V diplomové práci je také kladen důraz na obeznámení se s Sdružením Mladých ochránců přírody (SMOP). Pro vedoucí oddílu Mladých ochránců je navržen v praktické části celoroční ekologický plán činností. Ten je úzce spjat s poznáváním přírody, živočišných druhů, vytvořením a upevněním vztahu k přírodě, vzbuzením zájmu o ochranu přírody a pochopením globálních problémů lidstva.

Tento plán činností by se měl stát obdobou metodické příručky, která provede vedoucí i členy oddílu Mladých ochránců přírody několika, pro přírodu významnými, dny v roce. Umožní systematicky se věnovat důležitým tématům v oblasti ochrany přírody; hravou, badatelskou a pro děti i vědeckou formou získat nové poznatky a vědomosti a neméně důležité prožitky z různorodých her, soutěží, vycházek, výletů, víkendových akcí, táborů a podobně.

V praktické části jsou použity fotografie doplňující pro větší názornost text. Seznam obrázků se zdroji je umístěn v závěrečné části diplomové práce.

1 OCHRANA PŘÍRODY

Ochrana přírody a krajiny patří k velmi širokým oborům, zahrnuje nejen filozofické a etické hledisko, ale také přírodovědecké (ekologické, zoologické, botanické apod.), zohledňujeme také hledisko environmentální, legislativní, sociologické, politické a další. „Ochrana přírody vychází nejen z oborů přírodních a ekologických. Je na místě vyjmenovat alespoň některé hlavní výchozí teoretické obory: krajinná ekologie, biogeografie, ekologie, geobiocenologie (úroveň krajiny, ekosystému, biotopu ad.), fytoecologie (společenstva), populační ekologie, genetika (populace, systematická biologie, floristika, faunistika a samozřejmě environmentalistika, obecná botanika a zoologie, geologie a další speciální obory jako ornitologie, herpetologie, dendrologie a řada dalších. To ukazuje na značnou šířku, náročnost a složitost ochrany přírody a krajiny.“ (Láznička, 2005, str.6)

V České republice rozlišujeme ochranu přírody územní – zabývá se spravováním chráněných i ostatních území, dále druhovou, která zahrnuje zvláště chráněné, ale i ostatní volně žijící živočichy a druhy planě rostoucích rostlin. Geologická ochrana přírody klade zvláštní důraz na jeskyně a paleontologické nálezy a ochrana mimoletní neboli rozptýlené zeleně pečuje o dřeviny.

Ochrana přírody a krajiny patří mezi aplikované obory. Není však jen záležitostí několika profesionálů, specialistů, vědců, úředníků a dobrovolných nadšenců. Měli by se jí zabývat všichni občané, protože v podstatě nikdo není stranou, každý člověk přírodě určitým způsobem škodí, již samotná existence znamená zásah do přírody větší či menší měrou.

Současně jsou lidé závislí na přírodních zdrojích, díky nimž dosahuje značná část populace blahobytu a jisté úrovně života. Podle Lázničky ovlivňují kvalitu našeho života nejen války, teroristické akce či havárie, ale také ekologické krize, katastrofy a poškozování životního prostředí rukou člověka. (2005, str.7)

Abychom se mohli zabývat ochranou přírody do hloubky, musíme pochopit základní pojmy.

„Pod pojmem příroda rozumíme jevy a předměty v reliéfu Země a jeho podloží, atmosféře, hydrosféře a biosféře, jež se vyvíjely a vyvíjí bez lidských zásahů. S rozvojem lidské společnosti je však příroda stále více narušována různými činnostmi, jako je zemědělství, průmysl, těžba surovin a v posledních desetiletích také koncentrovaná doprava pozemní, vodní i letecká.“ (Buzek, 1996, str.3)

Přes velký pokrok techniky člověk zcela závisí na obnovitelných přírodních zdrojích, jež zajišťují primární produkci. Vliv člověka na dění v přírodě není možné srovnávat s vlivem jakéhokoli jiného biologického druhu. Nejde pouze o instinktivní biologické chování, ale zejména o vlivy různých kulturních tradic a víry, které jsou schopny naprosto měnit jednoduché lidské akce a reakce.

Ochrana přírody je dnes zaměřena velmi široce vzhledem k tomu, že se již nejedná o ochranu zbytku divočiny. Je zaměřena na komplexní ochranu všech přírodních zdrojů – vody, atmosféry, biosféry a půdy, na nichž člověk přímo závisí.

Ve 20. století se stal rozhodujícím činitelem ve vývoji krajinné sféry člověk. Jeho přímé i nepřímé zásahy do přírodního prostředí vyvolávají mnohdy i katastrofální změny. Po celé Evropě se nacházejí oblasti, kde dochází k ohrožení půdy, podzemní i povrchové vody jsou stále více znečišťovány, což vede k vyvolání nežádoucích změn v biosféře. Pod tímto tlakem mizí některé druhy rostlin i živočichů.

„Rozsah a intenzita ohrožených živočichů a rostlin jsou evidovány v tzv. červených knihách. U nás např. je z 3000 druhů vyšších rostlin ohroženo 46% a 267 druhů je ohroženo kriticky.“ (Buček, A. – Lacina, J., 1993)

Bylo zjištěno, že 76 druhů vyšších rostlin již zcela zmizelo. Mezi ně patří například orchideje, které jsou značně citlivé na cizorodé chemické látky, k nimž řadíme např. minerální hnojiva nebo jiné látky užívané v zemědělství.

Ohroženy jsou i dřeviny – např. jedle bělokorá nebo jilm. Ty jsou velmi přecitlivělé na imisní zátěž a podléhají houbovým infekcím.

Lišejníky patří k zástupcům nižších rostlin, jež ohrožují nečistoty z ovzduší. Také díky výsadbě lesních monokultur se prudce snižuje druhové bohatství lesního podrostu.

„Nebezpečí vyhynutí hrozí také mnoha živočichům. Ohroženi jsou volně žijící obratlovci a ryby (asi 61%, 7 druhů ryb již zcela vyhynulo, např. vyza velká, jeseter velký, platýz malý aj.), z obojživelníků je ohroženo 95% druhů, z plazů 91%, z ptáků 52% atd.. Výrazně poklesly stavy polní zvěře, zvláště koroptví a zajíců, přičemž koroptve vymizely téměř úplně.“ (Buzek, 1996, str.9)

Zdravá krajina nemůže existovat bez ekologické stability. „Pod pojmem ekologická stabilita rozumíme schopnost ekologických systémů uchovat a reprodukovat své podstatné charakteristiky s pomocí autoregulačních procesů, ale také vyrovnávat změny způsobené vnějšími i vnitřními činiteli a zachovávat své přirozené vlastnosti a funkce.“ (zákon č. 114/1992 Sb.)

1.1 Právní úprava ochrany přírody a krajiny

Přejdeme nyní k tématu právní ochrany přírody a krajiny.

Do konce 80. let se u nás ochrana přírody převážně opírala o nepružnou a málo funkční administrativní strukturu. Přesto je však nutno přiznat řadu právních norem, vydaných do konce 80. let, jako byl zákon č. 40/1956 Sb. o státní ochraně přírody, dále vyhláška MŠK č. 54/1958 Sb., zahrnující výčet chráněných rostlin a podmínky jejich ochrany, vyhláška č. 80/1965 Sb. o ochraně volně žijících živočichů a vyhláška č. 142/1980 Sb. o ochraně volně stojících stromů mimo les. Před rokem 1990 však bylo u nás celkem vydáno až 50 zákonů a jiných právních norem o ochraně přírody a krajiny. To mělo za následek značnou vnitřní roztržitost a nepřehlednost.

„Územní ochrana přírody je založena na řadě opatření a aktivit a spočívá v ochraně určitých krajinných celků před škodlivými přímými i nepřímými zásahy. Je založena na třech základních principech, a to na snaze o zachování nedotčených přírodních formací, na optimálním obhospodařování kulturních krajin

a na hospodaření a racionálním využívání území s částečnou ekologickou rovnováhou.“ (Buzek, 1996, str. 19)

1.1.1 Ochrana přírody z pohledu právní úpravy

Člověk není schopen existovat bez přírody, a to i přes moderní vymoženosti a uměle vytvořené prostředí, v němž žije. Chrání ji tedy i pomocí právní úpravy.

Z hlediska právní úpravy chápeme ochranu přírody a krajiny jako důležitou součást ochrany životního prostředí.

Příroda není definována pomocí právních předpisů. Je tvořena veškerými živými organismy a jejich přirozeným prostředím.

Krajinu definujeme podle platného zákona o ochraně přírody a krajiny jako část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, která je tvořena souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky. Definici krajiny můžeme také nalézt v Evropské úmluvě o krajině, ke které se Česká republika nedávno připojila. Tato definice je však méně objektivní a odráží spíše subjektivní lidský pohled. Podle ní je krajina část území, jejíž charakter je výsledkem vzájemného působení přírodních a lidských faktorů.

Jak uvádí Borovičková a Havelková, nelze ochranu přírody a krajiny oddělit. Obě spolu velmi úzce souvisí a jsou také propojeny s dalšími složkami životního prostředí, a to hlavně s půdou, vodou, ovzduším a horninovým prostředím. V naší republice jsou základy ochrany přírody a krajiny zakotveny v Ústavě ČR a současně v Listině základních práv a svobod. (2005, str.5)

Nesmíme také opomenout zmínit zákon o ochraně přírody, který vznikl v porevolučním období. Stal se tak účinným nástrojem pro státní ochranu přírody a přináší nové přístupy k efektivní ochraně přírody.

„Ochrana přírody i její legislativní zajištění má na území České republiky dlouhou tradici a dá se říci, že v této oblasti se legislativa obvykle přiklání k moderním pojetím. To beze zbytku platí i o zákonu č. 114/1992 Sb., přijatém v období po společenské změně v roce 1989, v období, kdy ochrana životního

prostředí včetně ochrany přírody a krajiny patřila mezi nejvyšší společenské priority vnímané i širokou veřejností.“ (Miko, 2005, str. XIII)

Jistá nadčasovost zákona společně s velkou snahou o jeho oslabení či dokonce zrušení pokrokových prvků (například účasti veřejnosti) se staly hlavními důvody, proč nebyl zákon zásadněji upravován po dobu 12 let.

Po vstupu do EU však byla Česká republika nucena začít pohlížet na ochranu přírody z více evropského hlediska. Proto se začal zákon 114/1992 Sb. novelizovat. Zákon měl obsahovat všechny povinnosti legislativy Evropských společenství. Nový návrh byl po několika bouřlivých letech schválen vládou a 28. dubna 2004 nabyl účinnosti vyhlášením ve Sbírce zákonů.

„Ústřední orgán ochrany přírody v ČR představuje Ministerstvo životního prostředí České republiky, a to prostřednictvím svých odborů. S institucionálními a právními změnami v ochraně přírody se po roce 1989 změnil také přístup k celkové koncepci o praktické realizaci úrovně ochrany přírody a krajiny. Významným nástrojem se stala realizace Územních systémů ekologické stability (ÚSES), které mají pomoci ustanovit ve volné krajině pravidelnou síť biocenter, spojených biokoridory. (Buzek, 1996, str. 19)

2 VÝVOJ OCHRANY PŘÍRODY A KRAJINY V ČESKÉ REPUBLICĚ

Ochrana přírody je poměrně mladý, multidisciplinární obor, využívající základní poznatky biologie, jež aplikuje na možnosti a potřeby lidské společnosti. Za první snahu o ochranu přírody můžeme chápat zakládání obor pro divokou zvěř. Byly zřizovány již od 13. století bohatými šlechtici. Ti umožňovali do obor jen velmi omezený vstup.

„Zvěř chovaná v oborách potřebovala zachování přirozeného prostředí s vysokou biodiverzitou a tak díky oborám zůstaly zachované velké, relativně neporušené části přírody až do pozdního novověku (např. Křivoklátsko). (http://cs.wikipedia.org/wiki/Ochrana_p%C5%99%C3%ADrody)

Ochrana přírody se začala rodit na počátku 19. století, kdy se usilovalo o zastavení plošného využívání přírodních zdrojů. V počátcích měla ochrana přírody spíše konzervovat relativně poškozené části přírody. Docházelo proto k vyhlášení striktních rezervací s radikálně omezeným hospodařením a přístupem člověka.

2.1 Prvopočátky ochrany přírody - 19. Století

První mezinárodní snahy o zákonnou ochranu přírody, vzácných území a jejich obyvatel se začaly objevovat na přelomu 19. a 20. století. Hlavním objektem ochrany se tehdy stalo zejména ptactvo.

Jako počátek mezinárodních snah o ochranu přírody chápeme například rok 1895 – konání první mezinárodní konference zaměřené na ochranu ptactva a také podepsání první mezinárodní úmluvy. Tyto snahy v oblasti ochrany přírody a krajiny na našem území však v počátku trvání Rakouska – Uherska téměř neexistovaly.

„První chráněné území na českém území – Žofínský prales – zřídil dne 28. srpna 1838 na svém panství Nové Hrady Jiří Augustin Languelval-Buquoy. Ve stejném roce zřídil další chráněné území Hojná voda. Obě tato chráněná území

existují dodnes, Žofínský prales jako národní přírodní rezervace a Hojná voda jako národní přírodní památka.“

(http://www.cittadella.cz/europarc/index.php?p=historie_ochrany&site=zakladni_udaje_cz)

Ochranářské počiny v této době vycházejí z aktivit osvědčených a silných vlastníků půdy. Stejně tak chránil majitel panství, kníže Jan Adolf Schwarzenberk, území Boubínského pralesa, a v roce 1858 jej prohlásil za rezervaci. Podobně se o ochranu Soutěsky Kamenice v Českém Švýcarsku – Edmundova a Divoká – zasloužil kníže Edmund Clary-Aldringen.

Od šedesátých let 19. století se staví ochrana přírody a krajiny do další roviny. Stává se náplní činnosti tzv. okrašlovacích spolků. První okrašlovací spolek na našem území vzniká v Kutné Hoře v roce 1861 a dále počet těchto spolků výrazně narůstal, jak v českých městech, tak i na Moravě a ve Slezsku. Do roku 1880 bylo založeno 28 spolků, v roce 1904 jich bylo již 237. Ve stejném roce byl pak založen i Svaz českých okrašlovacích spolků v Království českém, který sídlil v Praze a zastřešoval spolkovou činnost. Ta se později stala stěžejní formou dobrovolné ochrany přírody a krajiny u nás. V roce 1888 také vzniknul Klub českých turistů, který výrazně vystupoval na poli ochrany přírody a památek.

2.2 Ochrana přírody na počátku 20. století

Rakousko – uherský stát se na ochraně přírody a krajiny na našem území výrazně nepodílel ani na začátku 20. Století. Přesto však Rakousko – Uhersko bylo jedním ze 17 států, které se zúčastnily Mezinárodní konference o ochraně přírody r. 1913 v Bernu a které přijaly iniciativu švýcarského zoologa Paula Sarasina zřídit konzultativní komisi pro mezinárodní ochranu přírody se sídlem v Basileji. Komise však kvůli vypuknutí první světové války nikdy nezačala fungovat.

Také majitelé panství chránili na počátku 20. století své vzácné přírodní lokality a území, čímž vznikly například jesenické rezervace Šerák a Keprník založené knížetem Liechtensteinem, pralesní rezervace v Labském dolu zřízená hrabětem Harrachem či rezervace Studený vrch nedaleko České Kamenice.

Ochranný režim podobný tomu dnešnímu vyhlásili Liechtensteinové počátkem století v lesích pod Velkou Javořinou.

Rozmach okrašlovacích spolků a jejich činnosti byl zaznamenán také na počátku století. Přibylo dalších 165 organizací, takže v roce 1913 jich v našich zemích působilo již 402. Svaz okrašlovacích spolků na valné hromadě v roce 1909 posílil ve svých stanovách ochrannou činnost a i na legislativním poli se začal angažovat pod novým názvem sdružení – Svaz českých spolků pro okrašlování a ochranu domoviny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.

Nově začaly vznikat i další spolky, například v roce 1906 Krajinská musejní společnost v Litovli (vlastník Mladečských jeskyní a přírodní památky Třesín), nebo roku 1912 Česká botanická společnost.

2.3 Ochrana přírody v období let 1918 – 1938

V období první republiky dochází k převratným změnám v oblasti státní ochrany přírody. Ochrana všech památek, a to i přírodních, spadá do kompetence nového Ministerstva školství a národní osvěty (MŠANO). Přesto však byla státní ochrana přírody nedostatečně zajištěna odbornými profesionálními silami. Výkon v terénu spadal především na dobrovolné spolupracovníky, tzv. konservátory pro ochranu přírody, kteří začali být jmenováni od roku 1919.

Generálním konservátorem se stal Rudolf Maximov. Ten roku 1922 začal působit jako vůbec první odborný pracovník pro oblast ochrany přírody ve Státním památkovém úřadu. „Rudolf Maximov publikoval v letech 1918-1922 soupis významných stromů, alejí, porostů a keřů hejtmanství čáslavského.“ (<http://www.mesto-nymburk.cz/www/index.php?sekce=4&zobraz=pamatne-stromy>)

Činnost odboru ochrany přírody se zaměřovala na zřizování státních rezervací. Počet chráněných území se z původních 15 evidovaných Ministerstvem školství rozrostl na 142 přírodních rezervací.

V letech 1919 – 1920 proběhla pozemková reforma, která se týkala asi 4 milionů hektarů půdy. S pomocí této reformy byla zabírána půda velkým

majitelům (šlechtě, církvi, velkostatkářům) a přerozdělována drobným a středním rolníkům. Tento významný krok ovlivnil ochranu přírody a krajiny v nové republice.

O rozdělení majetku bylo rozhodnuto tzv. Přídělovým zákonem z 30. 1. 1920. Na základě tohoto zákona vznikalo mnoho rezervací, například Černé a Čertovo jezero v roce 1922. Ve stejné době inicioval Svaz okrašlovacích spolků vyhlášení státní ochrany nad celou řadou rezervací na šlechtických panstvích.

V roce 1922 přistoupila Československá republika k mezinárodní konvenci z roku 1902 o ochraně užitečného ptactva a tím přijala první mezinárodní závazek v oblasti ochrany přírody. Podle Ptáčka se zasloužil o akceptování této úmluvy i Svaz okrašlovacích spolků a to zejména dlouhodobými, vytrvalými intervencemi na Ministerstvu zahraničí. (2005, str.7)

V této době značně ovlivnila pozemková reforma snahy soukromých vlastníků půdy o ochranu krajiny. Připravila majitele chráněných lokalit o pozemky, přesto však motivovala jiné vlastníky k ochraně svých území. Zákon umožňoval vyloučit ze záboru teritorium, jehož majitel byl ochoten přijmout vyhlášení územní ochrany a podřídit se stanoveným podmínkám.

Přesto však pozemkovou reformu provázela řada negativních jevů, které silně posilovaly činnost okrašlovacích spolků a také spolků nových, které vznikaly v meziválečném období, např. roku 1928 Česká společnost ornitologická nebo v roce 1932 Moravský ornitologický spolek. Častá spolupráce těchto spolků nebyla výjimkou. V publikaci Ptáčka nacházíme, že bylo v roce 1931 založeno Pracovní souručenství Československá liga pro ochranu přírody. O vznik se zasadil zejména Svaz okrašlovacích spolků a Klub českých turistů. (2005, str.7)

Ani orgány nově vzniklé samostatné republiky se nebránily pracovním vztahům s různými spolky a proto byla v lednu 1919 přijata delegace Svazu okrašlovacích spolků prezidentem T. G. Masarykem. Ten přislíbil odůvodněné žádosti spolků podporovat. V únoru 1919 vydal Svaz pamětní spis ministerstvům orby, veřejných prací, železnic, školství a národní osvěty, v němž jménem 380 sdružených spolků s 30 tisíci členy podává podrobný popis vlastní činnosti a upozorňuje na možné i nutné počiny, které by bylo s prospěchem pro stát i jeho obyvatelstvo provést.

Ministerstvo tedy pod dojmem tohoto přípisu vydalo 27. března 1919 rozhodnutí pořádat na všech školách Den stromový, v němž bude školní mládež sázet památné stromy. Na základě této akce bylo po celé republice vysazeno několik tisíc památných stromů.

V rámci vodohospodářských projektů se mělo přihlížet také k estetickému působení stavby v krajině, ředitelství pošt a telefonů zase projevilo snahu o ochranu alejí.

„Zakladatelem moderní ochrany přírody a krajiny v Československu byl přírodovědec a pedagog Rudolf Maximovič, od roku 1922 do roku 1948 první generální konservátor ochrany přírody, tedy nejvyšší představitel státní ochrany přírody.“

(http://www.cittadella.cz/europarc/index.php?p=historie_ochrany&site=zakladni_udaje_cz)

2.4 Ochrana přírody v období let 1939 – 1948

V období protektorátu byla ochrana přírody odstraněna z působnosti Ministerstva školství a národní osvěty a dle německého příkladu převedena pod Ministerstvo zemědělství a lesnictví. Také byla zavedena funkce tzv. pověřenců pro ochranu přírody, kterou zastávali většinou lidé německé národnosti. Pod Ministerstvo školství byla ochrana přírody převedena opět po válce a současně bylo jmenováno 107 konservátorů ministerstva školství a osvěty pro ochranu přírody a krajiny.

Po dobu války byla podporována hlavně činnost osvětově výchovná a pod záštitou spolků pro okrašlování a ochranu domoviny vznikaly spolkové rezervace. Aktivní byl zejména Svaz na ochranu přírody a domoviny v Brně.

Byli ustanoveni správci, kteří dohlíželi nad jednotlivými rezervacemi a jejichž výlohy byly hrazeny ze svazových prostředků. Dále došlo k vykoupení Mohelnské hadcové stepi v roce 1944 z prostředků získaných veřejnou sbírkou.

V krátkém období obnovené republiky se kladl důraz především na nové oživení činnosti spolků v oblasti systematické péče o ochranu přírody. Svaz opět intenzivně prosazoval zákonnou ochranu přírody, bohužel opět neúspěšně.

2.5 Ochrana přírody v období let 1948 – 1989

Komunistický stát potlačoval dobrovolné občanské aktivity, např. činnost okrašlovacích spolu a později TISu, zasloužil se však v roce 1956 o přijetí u nás historicky prvního zákona na ochranu přírody a vytvořil tak hlavní část systému velkoplošných a maloplošných chráněných území.

„V období komunistické totality zaujal stát dominantní postavení ve všech oblastech dění a fungování společnosti, tedy i ochrany přírody a krajiny.“ (Ptáček, 2005, str.9) Jednotlivé zpravodaje, konzervátory a strážce spojuje do okresních aktivů a současně dává popud k založení Českého svazu ochránců přírody ČSOP. Akceptuje také vznik a vývoj Hnutí Brontosaurus.

Přesto toto období přineslo zejména několik desítek let systematického potlačování nezávislé občanské iniciativy a nesmlouvavého uplatňování státních zájmů v ochraně přírody. Došlo k posunu ve vnímání role státu a občanů ve vztahu k životnímu prostředí, ti začali chápat ochranu životního prostředí a přírody jako činnost, jež má na starost stát, kterému přispívají svými daněmi.

Rok 1948 také přináší kromě jiného jasný konec soukromých počinů na poli ochrany přírody, převážně co se týče velkých vlastníků pozemků, jimž byla půda vyvlastněna.

Stejně tak byl v tomto roce zabaven majetek tradičním organizacím a veřejná podpora státu se soustředila pouze na vybraná sdružení, tzv. masové organizace, např. ČSM (Československý svaz mládeže) nebo ROH (Revoluční odborové hnutí).

Roku 1956 byl schválen první zákon na ochranu přírody. Byl velice stručný, místy deklarativní, spíše než velké podniky pronásledoval prosté občany. Zákon stanovil kategorie chráněných území, například chráněný park a chráněná krajinná oblast platí do dnes. „Dále zákon obsahoval seznam chráněných druhů rostlin a živočichů (u nichž bylo zakázáno rušení, lov, sběr, narušování jejich prostředí) -

druhová ochrana. Zvláštní kategorií byly částečně chráněné druhy rostlin, což byly takové druhy, u nichž bylo možné sbírat nadzemní části, např. bledule jarní (*Leucojum vernum*) nebo prvosenka jarní (*Primula veris*).“ (<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/141324-ochrana-prirody>)

Zákonem o dobrovolných organizacích a shromážděních č. 68 Sb. Ze dne 12. 7. 1957 se okamžitě likvidovaly jednotlivé tradiční spolky, tedy také Svaz československých spolků pro okrašlování a ochranu domoviny v Praze.

Přesto mnoho zkušených ochranářů v padesátých letech začalo působit na úrovni obcí jako zpravodajové ochrany přírody a předávali informace okresním konzervátorům. Tito zpravodajové i okresní konzervátoři vykonávali svou funkci dobrovolně a bez jakéhokoli nároku na odměnu.

Činnost obnovených dobrovolných ochranářských organizací počala v roce 1958, kdy vznikla sekce ochrany přírody Společnosti Národního musea v Praze, pozdější TIS – Nezávislé sdružení přátel přírody. Počet členů TISu rapidně stoupal, zejména pak po velmi úspěšné akci „1. duben – Den ptactva“ a výstavě „Ochrana ptactva“. Proto se tato sekce přeměnila v samostatný Sbor ochrany přírody Společnosti Národního musea v Praze. Součástí Sboru se stala také Ústřední exkursní skupina a Krasová sekce, jež se později osamostatnila s novým názvem Česká speleologická společnost.

Ptáček uvádí, že TIS pokračoval v prvorepublikových snahách o ochranu Šumavy a také díky iniciativě „Ochranářského průzkumu Šumavy“ vyhlásili v roce 1963, tedy po pětileté práci, Chráněnou krajinnou oblast Šumava. Tak bylo ustaveno největší chráněné území republiky o rozloze 1630 km².(2005, str.10)

Za mohutného představování své činnosti veřejnosti získávala organizace stále více příznivců, v roce 1964 měla již 4000 členů. Lidem se přibližovala například výstavou fotografií v Národním museu, kterou pod názvem „Z naší přírody“ zhlédlo přes 30 tisíc lidí. Dále také Sbor ochrany přírody SNM (TIS) zorganizoval v roce 1965 v Národním museu 1. celostátní konferenci na téma „Vliv přírody na zdraví člověka“.

Mezi další aktivity patřil úspěšný tříměsíční kurz Sboru pro mladé přátele přírody pod názvem „Zálesácká škola“, pořádaný v roce 1968, díky němuž došlo

k masivnímu nárůstu členské základy Sboru ochrany přírody. Stejně tak velký úspěch zaznamenala další akce Sboru – výsadba památných stromů na počest 50. výročí vzniku Československé republiky.

Završením snah o osamostatnění Sboru ochrany přírody Společnosti Národního musea bylo ustanovení TISu jako Svazu pro ochranu přírody a krajiny na členském sjezdu v Národním museu 15. listopadu 1969.

„V 70. letech se začal náhled na ochranu přírody celosvětově měnit. Z problému lokálního se postupně stával problém globální, jak jednotlivé škodlivé vlivy člověka postupně překračovaly hranice států a jak některé organismy začínaly rychle mizet. Dále se ochrana přírody z ochrany konzervační (zákaz vstupu a hospodaření) začala měnit na aktivní (řízené hospodaření, omezený vstup za účelem výzkumu a poučení laické veřejnosti).“

(<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/141324-ochrana-prirody>).

Docházelo k rozvoji nejen oblasti praktické ochrany přírody, ale také stále intenzivněji prosazované oblasti ekologické výchovy. Za nejproslulejší ochranářskou aktivitou tohoto i následujícího desetiletí považujeme záchranu huculského koně, kterou uskutečnil Hucul Club, založený organizací TIS v roce 1972.

V tomtéž roce se konala Konference Spojených národů o lidském životním prostředí (UNCHE), známá jako Stockholmská konference. Touto akcí vyvrcholila „environmentální vlna“ která se objevovala v západním světě a ochrana přírody se počala řadit jako nosné jádro do širší péče o životní prostředí. Následující rok byla pak vyhlášen Mezinárodním rokem životního prostředí.

Pod dojmem Stockholmské konference vznikla roku 1974 známá „Akce Brontosaurus“, kterou zaštiťoval Český ústřední výbor Socialistického svazu mládeže (ČÚV SSM). Tato původně plánovaná jednorázová akce velmi rychle přerostla v hnutí, které organizovalo ochranářské pobytové a prázdninové akce v terénu a do povědomí lidí se vepsalo také projektem Týká se to také tebe (TSTTT), tedy každoroční přehlídkou filmů s tematikou ochrany přírody. Prázdniny s Brontosaurem, které později organizoval časopis Mladý svět, zapojovaly a lákaly k aktivní ochraně přírody od poloviny sedmdesátých let tisíce mladých lidí.

2.5.1 Vznik Českého Svazu Ochránců Přírody

Ministerstvo kultury vytvořilo podmínky pro další rozvoj státní ochrany přírody a začalo podněcovat vznik Českého svazu ochránců přírody (ČSOP). „Vláda záměr schválila 23.8.1978. Vzorem pro ČSOP měl být v té době již deset let fungující Slovenský zväz ochrancov prírody a krajiny (SZOPK). Ustavující sjezd Českého svazu ochránců přírody se uskutečnil 11. září 1979 ve Valdštejnském paláci v Praze.“ (Ptáček, 2005, str.29)

Ve stejném čase, kdy vzniklo ČSOP musel na nátlak úřadů v roce 1979 ukončit svou činnost nepohodlný TIS, který měl v době svého zániku na 16, 5 tisíce individuálních členů a další tisíce neorganizovaných sympatizantů. Část těchto stoupenců přešla do nově vzniklého ČSOP, který se v roce 1980 začal ustavovat vytvořením struktury okresních výborů a vznikem základních organizací. V této době paradoxně působilo ve státních službách nejméně tisíc dobrovolníků, tedy zpravodajů, konzervátorů a strážců, což bylo dvakrát více, než profesionálů.

Na začátku osmdesátých let se staral ČSOP již o 170 chráněných území.

Roku 1982 byl zahájen první a dosud fungující, genofondový program ČSOP – Akce Formica. O rok později pak byly založeny první stanice pro handicapované živočichy (v Bartošovicích na Moravě a v Praze). Prvních pět let činnosti svazu bylo vyhodnoceno na 1. sjezdu ČSOP, který se konal v Praze na podzim roku 1984. V říjnu 1984 měl ČSOP 23 714 členů sdružených v 768 základních organizacích a 364 kolektivních členů. Pracovalo v něm 1302 placených funkcionářů.

Postupem času v druhé polovině osmdesátých let sílila kritika neutěšeného stavu životního prostředí ze strany dobrovolných ochránců přírody. Byly pořádány veřejné diskuse na téma ochrany životního prostředí pod vedením Hnutí Brontosaurus, základní organizace ČSOP se aktivně angažovaly v kauzách, jakými byla výstavba dopravní tepny přes Stromovku v Praze nebo autodromu v Podkomorských lesích u Brna, stavba vysílače na Pálavě či nové boudy na Sněžce. „Tyto aktivity byly spolu s intenzivní praktickou ochranou přírody a ekologickou výchovou oceněny 5. června 1988 zápisem ČSOP na čestnou listinu

Programu OSN pro životní prostředí UNEP „Global 500“ za „vynikající výsledky v práci při ochraně a zlepšování životního prostředí.“ “ (Ptáček, 2005, str.29)

Roku 1988 byla založena nová ekologická organizace s názvem hnutí Duha.

Velký vzestup také zaznamenala ekologická výchova a práce s mládeží. Významnou událostí v roce 1989 byla mezinárodní konference o ekologické výchově zkušeností „Touch – doteky“, kterou pořádalo Hnutí Brontosaurus.

Jak uvádí Ptáček, měl v roce 1989 ČSOP přes 26 tisíc členů sdružených v 970 základních organizacích. Svaz se staral o 486 lokalit, což představuje téměř polovinu všech maloplošných chráněných území v tehdejší ČSR. (2005, str.11)

ČSOP byla patrně první oficiální organizace, která ze svých stanov odstranila vedoucí úlohu KSČ, což potvrdila na 2. sjezdu ČSOP, který se konal 19. – 20. listopadu 1989 v Praze.

Také TIS – Nezávislé sdružení přátel přírody obnovilo krátce po 17. listopadu 1989 svoji činnost.

2.6 Ochrana přírody v období po roce 1990

Neuspokojivý stav přírody, zejména pak i ve zvláště chráněných územích poukazoval na nedostatečnost ochrany přírody. Bylo nutné ji chránit nejen na vybraných územích, ale na celém území státu. „Jednou z příčin špatného stavu přírody a krajiny byla i skutečnost, že socialistický stát dával často přednost hospodářským zájmům. Proto po roce 1989 bylo překročeno, též v souvislosti s rozsáhlými politickými, hospodářskými a společenskými změnami, k přijetí nové právní úpravy ochrany přírody a krajiny.“

(http://www.cittadella.cz/europarc/index.php?p=historie_ochrany&site=zakladni_udaje_cz)

Pro porevoluční období je charakteristický zejména ohromný rozvoj aktivit v oblasti ochrany přírody, a to ochrany dobrovolné i státní. Poprvé v naší historii došlo ke vzniku samostatného ministerstva životního prostředí, vytvořil se Státní

fond životního prostředí jako silný finanční zdroj pro ochranu životního prostředí, svou činnost rozvinula Státní inspekce životního prostředí.

„Byl přijat koncepčně nový zákon o ochraně přírody a krajiny (č. 114/1992 Sb.) a zákon o životním prostředí (č. 17/1992 Sb.), do kompetence státní ochrany přírody přešel částečně také výkon státní správy. Vzniklo mnoho nových maloplošných i velkoplošných chráněných území.“ (Ptáček, 2005, str.11)

Vstup do Evropské unie se stal velkou motivací pro rozvoj státní ochrany přírody a díky tomu bylo také nutno vyladit legislativu na evropskou úroveň. Mimo jiného přinesl vstup do EU vytvoření evropské soustavy chráněných území Natura 2000 na našem území.

Dobrovolná i státní ochrana přírody byla závislá na vzájemné spolupráci, která se pozitivně projevila také při řešení problémů souvisejících se zákonem o ochraně přírody a krajiny schváleným v roce 1992.

Nezbytné bylo využívání zkušeností a nadšení dobrovolných ochránců, kteří již v polovině devadesátých let nastoupili a působili ve správách chráněných oblastí a národních parků, na Ministerstvu životního prostředí nebo na referátech životního prostředí městských a okresních úřadů. Díky nim bylo možné udržet dynamický vývoj státní ochrany přírody.

Dnes jsou zřizovány poradní orgány, rady, komise a pracovní skupiny ústředních i krajských orgánů státní správy a samosprávy, kde jsou zástupci dobrovolných ochránců přírody členy. Vliv těchto dobrovolných organizací je však značně omezen z důvodu nedostatečného finančního zabezpečení většiny organizačních činností. Tento problém se týká většiny nevládních organizací, jejichž činnost nezaštiťuje např. zahraniční nadace, jako tomu bývalo na počátku devadesátých let. Proto zavádí Ministerstvo životního prostředí grantové programy, kterými se snaží činnost nevládních neziskových organizací podpořit.

Po roce 1989 také docházelo k obnově vlastnických práv a objevilo se množství plnoprávných vlastníků pozemků.

Mimo původní majitele šlo velmi často o jejich dědice, kteří převzali pozemky, k nimž již neměli tak silné osobní pouto jako generace jejich rodičů a prarodičů, často také docházelo k problémužití v blízkosti nově nabytého majetku. Z tohoto

důvodu můžeme soudit, že společně s chybějící legislativou umožňující vznik soukromých rezervací byl toto hlavní důvod, proč nedocházelo k výraznějším ochranným počínům větších vlastníků, které by vedly ke vzniku soukromých rezervací, jaké jsou známe ve světě, popřípadě v naší vlastní historii.

Přesto majitelé pozemků většinou ochotně spolupracovali s dobrovolnými i státními ochráněři a umožňovali tak vznik chráněných území na svých pozemcích. Podle Ptáčka je také dosti pravděpodobné, že mnoho majitelů chránilo přírodu na svých pozemcích dobrovolně, proto tyto snahy nejsou nikde zveřejňovány ani evidovány. (2005, str.12)

Pro dobrovolnou ochranu přírody znamenal nový politický systém po listopadu 1989 velké změny a umožnil její ohromný rozvoj, který se projevil zpočátku především v organizační rovině. Vznikaly dříve zaniklé organizace, stejně tak počalo svou činnost několik nových uskupení, některá starší sdružení a subjekty prodělaly proces transformace. Například byl znovu obnoven TIS, ze základní organizace ČSOP Bořena vznikly Děti Země, Hnutí Brontosaurus se ustavilo jako samostatné občanské sdružení. K nově založeným patřila i česká pobočka mezinárodní organizace Greenpeace a vznikla celá řada lokálních a regionálních organizací, např. Sagittaria či Staří ochránci Jizerských hor (dnes Společnost přátel přírody).

Výraznou změnu prodělalo také zaměření činností jednotlivých organizací, které podpořil zákon na ochranu přírody a krajiny z roku 1992. Významnou složkou práce mnoha spolků se tak nově stala účast ve správních řízeních a posuzování rozvojových záměrů v rámci hodnocení dopadu na životní prostředí (EIA - Environmental Impact Assessment). Obrovský úspěch také zaznamenala řada organizací zaměřených výhradně nebo převážně na oblast ekologické výchovy, tzv. ekocentra.

„Po překotném rozvoji v první polovině devadesátých let, do něhož spadá také první neúspěšný pokus o koordinaci a spolupráci neziskových organizací v oblasti ekologické výchovy, došlo k postupnému zvolnění v činnosti dobrovolné ochrany přírody, a to jak v oblasti ekologické výchovy, tak v praktické ochraně přírody.“ (Ptáček, 2005, str.12)

Postupně se omezovaly domácí i zahraniční finanční zdroje a řada organizací se dostala do existenčních potíží. Takto ve druhé polovině devadesátých let vykrytalizovalo několik stabilních organizací, z nichž část založila v roce 1997 Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina.

Mezi podílející se organizace patří Alcedo Vsetín, Paleta Pardubice, Lipka Brno, Sever, Vila Doris Šumperk, Chaloupky, Tereza, Toulcův dvůr. Od roku 2000 se Pavučina ve spolupráci s ČSOP a Sdružením ekologických poraden STEP začala podílet na realizaci veřejné zakázky MŽP „Plnění vybraných úkolů Akčního plánu Státního programu environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty v ČR nestátními neziskovými subjekty“. Později Sdružení ekologických poraden STEP od spolupráce ustoupilo.

Zajímavým vývojem prošly člensky nejsilnější organizace ochrany přírody, které mají své počátky v dobách před rokem 1989 a to ČSOP, Hnutí Brontosaurus a Česká společnost ornitologická.

Jak uvádí Ptáček, procházel Český svaz ochránců přírody procesem přeměny. Kromě značného úbytku členů a základních organizací (ZO) vnášel především nové postavení základních organizací jako právních subjektů. (2005, str.13)

Od druhé poloviny devadesátých let opět dochází k pozvolnému rozvoji organizace, zejména pak v souvislosti s vytvořenými národními programy v oblasti ochrany přírody a ekologické výchovy.

Současně nastoupila zřetelná přeměna ČSOP v moderní ochránářskou organizaci otevřenou jak dobrovolníkům, tak podporovatelům a přispěvatelům. V novém tisíciletí se také ČSOP zaměřuje na aktivity v oblasti ochrany přírody, např. pořádání sbírek k ochránářským účelům nebo chystání programů pro širokou veřejnost, jako je Živá zahrada (program zaměřený na podporu a sledování výskytu běžných i vzácnějších druhů rostlin a živočichů na zahradách).

Hnutí Brontosaurus existovalo v rámci Socialistického svazu mládeže do roku 1989. V lednu 1990 proběhla v Brně první konference čerstvě osamostatněného Hnutí Brontosaurus jako občanského sdružení. Postupně se činnost nejvíce zaměřila na ekologickou výchovu, některé základní články se čím dál více prosazovaly v působení na státní orgány, řešily odborné problémy a zřizovaly informační centra

pro veřejnost. Na valné hromadě občanského sdružení Hnutí Brontosaurus, která se konala v roce 1992 se část organizací oddělila. Později založili další sdružení - Asociace Brontosaurus. V Hnutí Brontosaurus se opět začala projevovat jasná tendence návratu k původním aktivitám, díky nimž byl Brontosaurus známý i široké veřejnosti, k pořádání víkendových akcí a letních táborů. „Rozdělené Hnutí Brontosaurus mělo v roce 2002 dvaatřicet základních článků a osm dětských oddílů. Asociace Brontosaurus registrovala v roce 2003 dvanáct základních článků sdružujících dospělé a mládež (cca 170 dospělých členů) a sedm dětských organizací (cca 150 dětí) – celkem přes 300 členů. V roce 1996, v době největšího rozmachu sdružovala Asociace Brontosaurus 25 organizací (přes 400 dospělých členů ve věku nad 18 let), 15 dětských organizací (přes 300 dětí) a šest odborných nebo regionálních center.“ (Ptáček, 2005, str.30)

Česká společnost ornitologická, působící u nás od roku 1928, začala v druhé polovině devadesátých let postupně spolupracovat s veřejností a aktivně vystupovat ve věcech ochrany ptáků a přírody. Na těchto aktivitách se mohla organizace podílet zejména díky finanční a metodické podpoře mezinárodní organizace BirdLife International, jejíž je ČSO členem a dále díky příchodu mladých lidí do vedení společnosti. Regionální pobočky společnosti se účastnily správních řízení ve svých regionech a organizovaly akce pro veřejnost, jako jsou např. Vítání ptačího zpěvu nebo Světový festival ptactva. Výrazně se také členové podílejí na publikační a propagační činnosti organizace.

V oblasti praktické ochrany přírody se ČSO aktivně podílí na druhové ochraně ptáků, tak v ochraně celých biotopů, ve sféře správní agendy se značně angažuje na připomínkování legislativy. Záslužnou práci odvedla ČSO při volbě lokalit pro soustavu evropských chráněných území Natura 2000.

„Česká společnost ornitologická má několik aktivních sdružení svých členů odborně se zabývajících jednotlivými skupinami ptáků. Pracovní skupina ČSO Volná křídla řeší problematiku kriminality v oblasti ochrany ptáků – nezákonné usmrcování a lov, nelegální obchod s ohroženými druhy atd. Nejčastější činností ČSO v této oblasti je ovšem ochrana a úprava hnízdišť, výroba podložek pro hnízda čápů a dravců, vyvěšování budek, případně také strážení hnízd vzácných dravců.

Česká společnost ornitologická má sedm regionálních poboček s vlastní právní subjektivitou. V roce 2005 registrovala cca 2500 členů.“ (Ptáček, 2005, str.30)

K významným nově ustaveným celostátním organizacím v oblasti ochrany přírody řadíme především Hnutí Duha. Tato organizace buduje zejména poměrně silné profesionální organizace bez klasických členů. V Hnutí Duha pracuje zhruba 30 profesionálů, podporovaných cca 2 tisíci příznivců. Příznivce sdružuje ve Společnosti přátel Hnutí Duha. Angažuje se především v aktivitách k ochraně lesa. K veřejně nejznámějším aktivitám v této oblasti patřily tzv. lesní hlídky v Národním parku Šumava, které monitorovaly nelegální těžbu dřeva a porušování nařízení lesními dělníky při těžbě dřeva.

Významným tématem jsou pro hnutí také velké šelmy. „Hnutí Duha je hlavním organizátorem tzv. vlčích hlídek, které ve spolupráci se správou CHKO Beskydy každoročně monitorují pohyb velkých šelem v chráněném území. Hnutí Duha navíc iniciovalo vznik pracovní skupiny jako významné platformy pro řešení problematiky velkých šelem.“ (Ptáček, 2005, str.31)

Stejně jako v oblasti ekologické výchovy, vzdělávání a osvěty existují snahy o širší koordinaci a spolupráci také mezi nevládními neziskovými organizacemi. Jde většinou o dvoustrannou spolupráci, často také o vytváření záměrných koalic (například při prosazování Nature 2000, změn zákona 114/92 Sb. apod.)

Řada těchto organizací je zastoupena v Zeleném kruhu, dvě člensky nejsilnější organizace ČSOP a ČSO zde však zastoupeny nejsou.

Zelený kruh je asociace vzniklá v listopadu 1989, která sdružuje občanská sdružení působící v oblasti ochrany životního prostředí na území ČR.

3 ČESKÝ SVAZ OCHRÁNCŮ PŘÍRODY

Český svaz ochránců přírody je občanské sdružení spojující členy s aktivním zájmem o ochranu přírody a životního prostředí. „Naším posláním je ochrana a obnova přírody, krajiny a životního prostředí, ekologická výchova a podpora trvale udržitelného života.“ (ČSOP, 2007, str.2)

3.1 Aktivity Českého svazu ochránců přírody

Činnost ČSOP je značně rozsáhlá, rozmanitá a zaměřuje se na několik druhů aktivit. Pečuje o přírodně cenná území, pomocí řady projektů se snaží o zachování druhového bohatství živočichů a rostlin na území České republiky, provádí mapování různých přírodních oblastí a zaštiťuje mnoho přírodovědných průzkumů, pracuje s dětmi a mládeží, zabývá se vzděláváním a osvětou veřejnosti, účastní se rozhodování ve správních řízeních, stará se o raněné a handicapované živočichy a podílí se na ochraně kulturních památek. Tento výčet není úplný, ČSOP se podílí na řadě dalších aktivit.

V roce 2007 oslavil Český svaz ochránců přírody 28 let od vzniku založení této organizace, která zaměřuje většinu své činnosti na práci s veřejností, a to zejména v základních organizacích a pomocí dobrovolníků. Každoročně vydává ČSOP svoji výroční zprávu, která popisuje programy a činnosti, jež se organizují celorepublikově, nejsou zde však popsány aktivity jednotlivých základních organizací ČSOP a dalších složek s právní subjektivitou.

„V roce 2007 se řádně registrovalo 363 základních organizací (ZO) s celkem 5 330 členy, z toho bylo 6 organizací nových. Ve 125 kolektivech Mladých ochránců přírody (MOP) pracovalo 3 389 řádně registrovaných členů.

Individuálních členů (členů registrovaných přímo u ústředí ČSOP) bylo celkem 563, z toho 70 nových. Český svaz ochránců přírody v roce 2007 registroval celkem 9 282 členů ČSOP. Dále v roce 2007 při ČSOP registrovalo 6 kolektivních členů a 6 Klubů přátel přírody.“ (ČSOP, 2007, str.3)

Český svaz ochránců přírody se věnuje mnoha činnostem, mezi něž patří Péče o krajinu a památky, druhová ochrana, ochrana životního prostředí, ochrana společenských zvířat a environmentální výchova. Pod všechny tyto velké okruhy aktivit spadá mnoho dalších, jimž se věnují jednotlivé organizace a základní články.

3.2 Mladí ochránci přírody Českého svazu ochránců přírody

Významnou činností, kterou ČSOP organizuje je práce s dětmi a mládeží.

„Sdružení Mladých ochránců přírody (SMOP) ČSOP je zájmový článek s celostátní působností, jehož hlavním cílem je podpora kvalitní práce s dětmi v mimoškolních kolektivech směrem k přírodě. Zajišťuje (koordinuje) práci s kolektivy Mladých ochránců přírody (MOP) v ČSOP. Je držitelem statutu Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy „Uznaná nestátní nezisková organizace pro oblast práce s dětmi a mládeží ve volném čase.“ “ (ČSOP, 2007, str.18)

Mladí ochránci přírody bývají nazýváni zkráceně MOPíci. Jde o skupiny či oddíly dětí a mládeže, které se zabývají aktivitami zaměřenými na poznávání a ochranu přírody a pracují pod některou ZO ČSOP. MOPíky můžeme nalézt na celém území České republiky, pracují na pravidelných týdenních oddílových schůzkách, jezdí na víkendové i delší pobyty, turistické a poznávací výpravy, kde se učí nové poznatky o přírodě, tomu, jak ji ochraňovat, pomáhají při mapování a sčítání netopýrů, káňat, labutí, orchidejí apod..

Jsou aktivní při ochrannářských brigádách, účastní se táborů, veřejných akcí a to vše pod vedením vedoucích a dalších spolupracovníků, kteří se o mladé ochránce starají ve svém volném čase bez nároku na honorář.

„V roce 2007 bylo registrováno 125 kolektivů MOP s 3 389 členy. Všichni členové MOP byli úrazově pojištěni, vedoucí byli navíc pojištěni i odpovědnostně.“ (ČSOP, 2007, str.18)

V rámci Mladých ochránců přírody probíhá celorepublikově několik akcí.

4 STÁTNÍ PROGRAM ENVIRONMENTÁLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ, VÝCHOVY A OSVĚTY V ČESKÉ REPUBLICĚ

Jednou z nejvyšších priorit vlády České republiky při přípravách ke vstupu ČR do Evropské unie byla potřeba zlepšení stavu životního prostředí. Vláda si uvědomovala, že péče o životní prostředí je úzce vázaná na stav environmentálního vědomí a vzdělanost obyvatel.

Během několika let byl proto vytvářen Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty, který se stal výchozím dokumentem pro zajištění dlouhodobého cíle rozvoje environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v ČR. Ten stanovuje cíle, úkoly a kompetence vedoucí k rozvoji v této oblasti.

„Stěžejním cílem Státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice je zvýšení povědomí a znalostí obyvatel o životním prostředí. Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta náleží do základů všeobecného vzdělání, které získáme výchovou v rodině i ve školách, celoživotním sebevzděláváním, vlastními zkušenostmi a citem.“ ([http://www.cenia.cz/_C12571B20041E945.nsf/\\$pid/MZPMSFIJSZHW](http://www.cenia.cz/_C12571B20041E945.nsf/$pid/MZPMSFIJSZHW))

Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty zajišťuje spolupráci mezi státní správou, samosprávou, veřejnoprávními institucemi a ziskovým i neziskovým sektorem. S jeho pomocí se uplatňují principy a cíle udržitelného rozvoje, vede k zachování druhového bohatství Země, udržuje a zlepšuje se stav životního prostředí a zajišťuje se zdravý vývoj populace.

V roce 2000 schválila vláda České republiky usnesením č. 1048/2000 Státní program EVVO v ČR. Tento strategický dokument má umožňovat rozvoj EVVO v dlouholeté perspektivě. Současně byl v příloze usnesení přijat Akční plán (P EVVO) na léta 2001 – 2003.

Na sdělování environmentální osvěty veřejnosti se aktivně podílejí nejen instituce státní správy v oblasti životního prostředí (MŽP, okresní úřady, správy národních parků a chráněných krajinných oblastí.

Účastní se také vysoké školy, odborné ústavy, zdravotnická zařízení, neziskové organizace či environmentální nebo zdravotnická poradenská zařízení.

V dnešní době se klade velký důraz na zapojení veřejnosti do rozhodování v záležitostech ochrany životního prostředí, dále na vzdělávací programy zaměřené na zdravý životní styl. Podílí se nejen ekocentra a ekologické organizace, ale také knihovny, muzea, hvězdárny, zoologické a botanické zahrady a jiná osvětová a kulturní zařízení.

4.1 Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta

Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta (EVVO) směřuje skupiny lidí bez ohledu na věk nebo vzdělání k jednání a myšlení, které je v souladu s udržení kvality životního prostředí i pro budoucí generace. „Obsahem EVVO je nejen vytváření pozitivních postojů k životnímu prostředí, k úctě k životu ve všech jeho formách, znalost a péče o prostředí kolem nás, ale i pochopení vzájemné provázanosti oblastí, které jsou na první pohled odlišné a přece k sobě patří. Environmentální výchova je úzce spjata i se sociální, ekonomickou a kulturní oblastí a vede k pochopení zákonitostí, které tato vzájemná vazba vytváří.“

([http://www.cenia.cz/_C12571B20041E945.nsf/\\$pid/MZPMSFGSJ1VT](http://www.cenia.cz/_C12571B20041E945.nsf/$pid/MZPMSFGSJ1VT)).

4.2 Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k zajištění environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty

Roku 2008 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vydává novelizovaný metodický pokyn informující zřizovatele a ředitele škol a školských zařízení o environmentálním vzdělávání, výchově a osvětě. Stanovuje doporučené postupy při jeho realizaci ve školách.

„Metodický pokyn poskytuje názorný a konkrétní návod, jakým způsobem realizovat environmentální vzdělávání ve škole a jak tuto realizaci zakotvit v dokumentaci školy. Reaguje na aktuálnost a naléhavost problematiky ochrany životního prostředí, zejména přihlášení ČR k Evropské strategii vzdělávání pro udržitelný rozvoj, která vyžaduje zkvalitnění EVVO ve školách a školských zařízeních.“ (MŠMT, 2008, str. 1)

K vytvoření nového metodického pokynu dochází z důvodu významného vývoje v samotné oblasti EVVO i v přijímání nové školské legislativy. Do platnosti také vstoupily Rámcové vzdělávací programy. Dochází k provázanosti metodického pokynu a ostatními dokumenty, které později upravovaly oblast EVVO, což vedlo k nejednoznačnému výkladu a značné komplikaci škol a pedagogických pracovníků výkonu specializovaných činností EVVO.

4.3 Význam environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty

Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta (EVVO) má v rámci Metodického pokynu stejný význam jako environmentální výchova, či tradičně používaný pojem ekologická výchova. Představuje jeden z klíčových preventivních nástrojů ochrany životního prostředí. Je jedním z prostředků k naplnění udržitelného rozvoje. EVVO je realizována prostřednictvím škol, nestátních neziskových organizací (střediska ekologické výchovy) a dalších vzdělávacích subjektů.

Představuje nezastupitelný předpoklad udržitelného rozvoje, který patří k prvořadým zájmům Evropské unie. Ta prosazuje myšlenku, že základní podmínkou nastoupení cesty k udržitelnému rozvoji je zvyšování environmentálního vědomí občanů.

„EVVO se rozumí všestranné rozvíjení klíčových kompetencí (definovaných v RVP PV, RVP ZV, RVP G, RVP GSP a RVP SOV) v kontextu vzájemných vztahů mezi člověkem a životním prostředím, s důrazem na vyvážené působení nejen společenských, ale i přírodních faktorů. Jde tedy o motivaci a poskytnutí příležitostí k dosažení znalostí, dovedností, postojů a návyků k ochraně a zlepšování životního prostředí, k utváření hierarchie životních hodnot slučitelných s udržitelným rozvojem, k smysluplnému jednání a tvořivosti ve prospěch životního prostředí, k udržitelnému způsobu života a k udržitelným vzorcům chování jednotlivců, skupin i společnosti jako celku. Nezanedbatelná je provázanost EVVO s problematikou zdraví a zdravého životního stylu.“

(MŠMT, 2008, str. 2)

5 NÁVRH ČINNOSTÍ K CELOROČNÍ PRÁCI ODDÍLU MLADÝCH OCHRÁNCŮ PŘÍRODY ČESKÉHO SVAZU OCHRÁNCŮ PŘÍRODY

Dostáváme se k praktické části diplomové práce, ve které jsou obsaženy hry s environmentálním či globálním zaměřením. Tyto aktivity by měly podporovat ekologické smýšlení u dětí na základních školách. Hry se ale také dají využít pro práci se staršími dětmi. Díky zábavné formě soutěží a činností se učí děti chápat vztahy mezi živočichy, rostlinami, přemýšlí nad globálními problémy lidstva, zabývají se ochranou přírody a krajiny a celkově směřují své smýšlení k zachování udržitelného rozvoje naší planety.

Praktická část je koncipována do dvanácti kapitol – dvanácti měsíců v roce. Zabývá se popsáním jednotlivých měsíců a jejich charakteristických znaků. Obsahuje hry a činnosti s environmentální a globální tematikou. Každá kapitola je rozdělena do několika částí. V úvodu se seznamujeme s typickými znaky přírody pro daný měsíc. Následuje úkol „Hledej v přírodě“, který odkazuje na rostlinu vyrůstající či kvetoucí v tomto období a motivuje k jejímu nalezení v přírodě. Dále jsou zde popsány jevy, které se dají v daném měsíci pozorovat a zaznamenávat – „Náměty k pozorování“. V shrnující tabulce pak nacházíme jména rostlin a živočichů aktivních v určitém měsíci.

Každá kapitola obsahuje 4 činnosti určených pro oddíl Mladých ochránců přírody Českého svazu ochránců přírody, přičemž uvedené hry vychází z aktuálního ročního období a dění v přírodě v určitém měsíci. K snadné orientaci je vždy u hry uvedeno téma, vhodné místo k uskutečnění, dále pro koho je hra určena, jak dlouho trvá a je zmíněna její organizace. V úvodní motivaci se dozvídáme, čeho se hra týká, zadaný úkol již směřuje děti k dané aktivitě. Nechybí ani poznámka pro vedoucí, která upozorňuje na možnosti zkvalitnění hry, nabádá k diskuzím a podobně.

Součástí této části jsou také fotografie, doplňující text zadaných úkolů, které napomáhají k hledání a určování rostoucích či kvetoucích rostlin v daných měsících. Fotografie byly převzaty z několika internetových stránek. K snadnému dohledání je proto vytvořen „Seznam obrázků“ se zdroji uvedených fotografií.

5.1 Leden

Měsíc leden je proslulý svými nejnižšími ročními teplotami, krátkými dny a postupně se zkracujícími nocemi. Stále zelené jehličnany doplňuje běloba sněhu. Téměř všechny dřeviny i byliny přečkávají naši zimu v klidu, přesto se můžeme na zahradách setkat například s kvetoucí čemeřicí.

Také většina zvířat přežívá tento čas v úkrytech v klidu při zimním spánku. Z chladnějších zemí východní Evropy či Skandinávie k nám přilétají některé druhy ptáků, pravidelně i příležitostně, ojedinele či v hejnech.

Stopy ve sněhu a náhodná setkání prozrazují pracné hledání potravy savčích a ptačích druhů.

Hledej v přírodě

Čemeřice černá (*Helleborus niger*)

Čemeřice je rostlinka, která je obsahuje silně jedovaté látky vyvolávající zánět ledvin. V přírodě ji najdeme zplanělou, pěstuje se také na zahrádkách.

„Tato půvabná pryskyřníkovitá rostlina rozkvétá při mírnějším počasí již o Vánocích bílými květy, proto se jí lidově říká vánoční nebo sněžná růže. Kožovité listy jsou zelené po celou zimu. Vyhledává světlé háje na vápencovém podkladu.“ (Ludwig, 2005, str. 8)



Obr. 1: Čemeřice černá

5.1.1 Náměty k pozorování v měsíci lednu

Zimní pěvci a začátek ptačího zpěvu

V tichých lednových nocích můžeme zaslechnout i kilometry vzdáleného výra. To dokazuje, že je typickým zimním zpěvákem. Víří volání – uú nebo uhúú – je projevem toku.

Puštítk obecný – menší příbuzný víra – se také ozývá ještě v zimě, přesto jeho húú – hu – úú slyšíme častěji až na jaře. K dalším zimním pěvcům patří střízlík, který i přes svoji nepatrnou velikost oplývá nápadně silným hlasem.

Nezapřou se ani samečkové kosa a sýkory koňadry, které můžeme zaslechnout již na konci ledna, kdy se začínají prodlužovat dny.

Ryby pod ledem

Ve velkých rybnících a jezerech, která nikdy nezamrzají až ke dnu, přežívají ryby zimu při v hloubkách při dně, dýchají mělce, aby spotřebovaly minimum kyslíku, jejich srdce bije pomalu a za celou dobu nepřijímají potravu.

V mělčích tocích však ryby nemohou využít klidu na dně, protože bystřiny většinou nezamrzají. Nálety ledňáčků nám pak dokazují, že se rybky shromažďují. Ryby se snaží chránit pod břehy a za kameny a celou zimu jsou aktivní. Teplejší stanoviště nacházejí při ústí pramenů do řek, protože prameny jsou vždy o několik stupňů vyšší.

Pozorování života pod sněhovou pokrývkou

Ačkoli může vypadat zasněžená krajina jako mrtvá, můžeme se již pod třiceticentimetrovou sněhovou pokrývkou, která vytváří efekt iglú, setkat s mnohem mírnějšími teplotami než na povrchu sněhové vrstvy. V těchto podmínkách půda nepromrzá a probíhá v ní normální život. Také tenčí sněhová vrstva dokáže uchránit rostliny před vyschnutím. Sněhové krystaly propouštějí dostatek světla, aby dokázaly rostliny asimilovat. Při zvýšení teplot vykukují první kvetoucí byliny, které vytváří poupata již pod ochranou sněhu.

Pod sněhem si také hledají útočiště malá zvířata, například myši a rejskové, kteří si vyhrabávají chodby, v nichž v bezpečí přežívají až do jarního tání. Živí se žížalami, larvy hmyzu a jinými pochoutkami, kterých je nezmrzlá půda plná.

Zimní návštěvníci pod střechou a ve sklepě

Při postupném ochlazení hledá mnoho zvířat teplo a úkryt v lidských staveních. Můžeme tak ve stodole narazit na tvrdě spícího plcha, kterého ani vpád člověka neprobudí. V chatkách, altánech a kolnách zimu přežívají různé druhy myšic a hrabošů, můžeme však potkat i ježka. Netopýry a ropuchy často objevíme ve sklepích a jiných podzemních prostorách. K dalším domácím návštěvníkům patří mouchy, slunéčka sedmítečná, v podkroví pak motýli.

Zimní hosté	Stopy na sněhu	Hosté v podkroví a ve sklepě
Havran polní	Králík divoký	Plch obecný
Pěnkava jíkavec	Zajíc polní	Netopýr rezavý a velký
Drozd cvrčala	Srniec obecný	Babočka paví oko
Káně rousná	Liška obecná	Ropucha obecná
Brkoslav severní	Prase divoké	Slunéčko dvousečné
Berneška kanadská	Veverka obecná	Komár pisklavý

Významný den pro přírodu:

Mezinárodní den tuleňů, lachtanů a velryb – 10. ledna

Hry pro tento měsíc:

Záchrana velryb

Lachtani na lovu

Značkování tuleňů

Pašeráci tuleňů

5.1.1.1 Záchrana velryb

Téma: záchránění velryby při uvážnutí na břehu

Místo: jednoduchý terén – louka

Určeno pro: kolektiv cca 12 a více spíše starších dětí

Potřebný čas: 45 minut

Organizace: pohybová, po skupinkách

Úvod - motivace

Častokrát jsou lidé svědky situace, kdy se snaží ochránci přírody a dobrovolníci dostat velryby uvážnuté na břehu moře zpět do vody. Tato záslužná práce často zabrání úhynu zdravých velryb. Pokusme se také nešťastné velryby zachránit.

Úkol

Odtáhněte velryby uvážnuté na břehu moře a zachraňte jim tak život.

Pomůcky

Kýbl s vodou, dva hrnky či jiné nádoby na vodu.

Hra

Vedoucí hrají uvážnuté velryby. Děti rozdělíme na silově vyrovnané skupiny. Pár metrů od stanoviště skupin umístíme kýbl s vodou. Každá skupina zachraňuje jednu velrybu, která nesmí nikdy zůstat bez vody a suchá. Proto děti běhají s dvěma hrnkami neustále dokola pro vodu a velrybu polévají. Mezitím se ostatní členové skupiny snaží odtáhnout zvíře za stanovenou metu, která naznačuje dostatečnou hloubku, odkud může velryba vyplout na širé moře.

Vítězí skupina, která dostatečně mokrou velrybu dopraví první do vody.

Poznámka pro vedoucí

Délka a obtížnost trasy táhnutí lze přizpůsobit věku, šikovnosti a síle dětí. Můžete přidat různé překážky, které budou záchranu komplikovat.

5.1.1.2 Lachtani na lovu

Téma: lovení potravy

Místo: prostorný terén – louka, les

Určeno pro: kolektiv od 20 dětí od 7 let

Potřebný čas: 45 minut

Organizace: pohybová

Úvod – motivace

Lachtani loví několik druhů ryb – lososy, tresky, sardinky a sledě. Loví ve větších či menších skupinách. Často při lovu spolupracují s delfíny, žraloky a mořskými ptáky. Útočí společně na hejna ryb a navzájem si je nahání.

Úkol

Spolupracujte s ostatními druhy zvířat a ulovte si co největší počet ryb.

Pomůcky

Fáborky nebo cokoli jiného na vyznačení hrací plochy, stejně barevné šátky na označení skupin hráčů.

Hra

Hráči se rozdělí na skupiny – lachtany, žraloky, delfíny, mořské ptáky a ryby. Každá skupina je označena šátkem stejné barvy. Lovci i lovené ryby si domluví taktiku. Cílem hry je nahnat ryby na vyznačené místo – v okamžiku, kdy je ryba v označeném prostoru, stává se ulovenou.

Každý tým získává za ulovenou rybu bod. Proto spolu skupiny mohou spolupracovat, ale také mohou bojovat proti sobě. Navzájem si pomáhat či škodit tak, aby daná skupina získala co nejvíce bodů za ulovené ryby.

Poznámka pro vedoucí

Počet skupin měňte podle počtu hráčů.

5.1.1.3 Značkování tuleňů

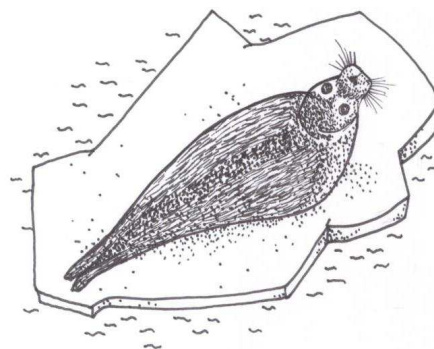
Téma: ochrana tuleňů před lovci

Místo: prostorný terén

Určeno pro: děti od 7 let

Potřebný čas: 45 minut

Organizace: pohybová



Úvod – motivace

Neustále se setkáváme se zprávami, že jsou zabíjena tulení mláďata pro jejich kožešinu, která se z bílé postupně mění na skvrnitou. Kožešina také musí zůstat nepoškozená, proto lovci usmrcují mláďata velmi nelidským způsobem. Ochránci přírody a členové Greenpeace bojují proti těmto lovcům, přijíždí na místa výskytu tuleňů a mláďatům stříkají srst zdravotně nezávadnými barvami. Barva se vytratí v době, kdy už mládě nemá bílou srst a není proto pro pytláky žádoucí.

Úkol

Najděte a označte co nejvíce tuleních mláďat a ochraňte je tak před lovci kožešin. Chycené pytláky předved'te před soud.

Pomůcky

Kartičky z tvrdého papíru, fixy – dvě barvy.

Hra

V terénu rozmístíme kartičky z tvrdého papíru tak, aby nebylo snadné je najít. Děti rozdělíme na dvě skupiny cca 1: 2, početnější skupina představuje ochránce. Oba týmy mají fix stejné barvy. Hledají lístečky – mláďata tuleňů – které po nalezení označí. Ochránci se snaží zachránit co nejvíce tuleních mláďat. Když ochránce přichytí pytláka u mláděte, smí ho předvést před soud, který stanoví přiměřený trest.

Poznámka pro vedoucí

Soudce mohou dělat děti i vedoucí.

5.1.1.4 Pašeráci tuleňů

Téma: zamezení pašerákům v nelegální činnosti

Místo: les, ideálně předělený cestou nebo jakoukoli hranicí

Určeno pro: kolektiv alespoň 20 dětí od 7 let

Potřebný čas: 90 minut

Organizace: pohybová

Úvod – motivace

Stále se setkáváme se situacemi, při nichž jsou odhaleni pašeráci zvířat. Ta jsou vytržena ze svého přirozeného prostředí, dostávají se do zajetí, často umírají v nelidských podmínkách. Vlady s tímto problémem neustále bojují.

Úkol

Zabraňte pašerákům v pašování tuleňů.

Pomůcky

Kartičky (tuleni) – alespoň 3 na každé dítě, šátky na označení skupin, razítko či fix.

Hra

Nejlepší prostor na hru je lesní terén rozdělený cestou nebo potokem, či jinou hranicí. Děti rozdělíme do dvou skupin – pašeráci a policisté – ochránci, kteří se je snaží dopadnout. Úkolem pašeráků je přepravit lísteček (tuleneň) přes hranici terénu tak, aby je nechytili policisté. Po překonání hrací plochy bez přichycení je nutné vyhledat ve vymezeném prostoru vedoucího, který lístek označí (razítkem, fixem), čímž je tuleň prodán a pašerák získává peníze. Naopak úkolem policistů je přichytit pašeráka při činu, ten mu musí odevzdat lístek a po té se vrací pro dalšího „tuleneň“ zpět za hranici. Obě skupiny získávají za chycené či propašované lístky po jednom bodu.

Poznámka pro vedoucí

Náročnost a velikost hracího prostoru volte podle vytrvalosti a zkušeností dětí.

5.2 Únor

V měsíci únoru přichází předjaří. Rozkvétají sněženky, bledule, lýkovec jedovatý i šafrány. Na jívách a lískách se objevují jehnědy, které zajišťují potravu přezimujícím samičkám čmeláků. V přírodě za teplejších dnů se již můžeme setkat se žluťáskem řešetlakovým a jiným hmyzem, také jezevec opouští noru a i přes den pátrá po nějakém soustu. Domácí ptáci jdou slyšet čím dál více – mezi první navrátilce na jaře patří čejka, také skřiváci polní jsou na svých hnízdištích. Podle spousty šupin šišek, které najdeme pod stromy, můžeme za teplých dní sledovat velmi čiperné veverky.

Jako nejdříve narozená mláďata v roce se rodí ve vystlaném hnízdě selátka divočáků, i když většina se klube na svět až v březnu.

Hledej v přírodě

Bledule jarní (*Leucojum vernum*)

Bledule kvetoucí brzy z jara je významným zdrojem potravy pro přezimující hmyz.

„Bílé zvonkovité květy bledule intenzivně voní. Visí na skloněných tenkých stopkách. Od sněženky se liší tím, že okvětní plátky jsou stejně



Obr. 2: Bledule jarní

dlouhé a se žlutými tečkami. Jedovatá bledule roste v polostínu, na vlhkých půdách lužních lesů nebo na zamokřených loukách. Kdysi byla bledule velmi hojná, ale nyní patří k ohroženým a chráněným druhům a u nás ji najdeme spíše v horských oblastech.“ (Ludwig, 2005, str. 16)

5.2.1 Náměty k pozorování v únoru

První hmyz

Při mírném počasí se objevují na konci měsíce první včely a čmeláci, hlavně na jívách a vrbách, kde sbírají pyl. Čmeláci jsou mnohem otužilejší než včely, které vylétávají teprve při 10 °C, aby nedošlo k prochlazení svalů potřebných k letu.

Při mírném počasí se na chráněných místech objevují mravenci a komáři. Také pakomáři tvoří velká hejna – samečci se snaží ochmýřenými tykadly přilákat samičky. Mezi první motýly, kteří začnou po zimní strnulosti poletovat, patří babočky kopřivové, žluťasci řešetlákovi a paví očka. Při oblevě se na sněhu v lesích objevují živočichové, kteří jsou jednou z nejstarobylejších součástí říše zvířat v naší přírodě. Žili zde již v dobách trilobitů – chvostoskoci.

Květy na sněhu

Sněženky, šafrány, lýkovec a další rostliny snášejí nízké teploty, díky čemuž se můžeme těšit z pestré přírody i v únoru. Tyto rostlinky mají dostatek síly k překonávání útrap, protože mají cibulky nebo oddenky hluboko v půdě. Proto je nacházíme po několik let na stejném místě.

První navrátilci

Ze západní a jižní Evropy se k nám vracejí čejky chocholaté, špačci obecní, skřivani polní a drozd zpěvný, zejména díky prodlužujícím se dnům. Trvalá sněhová pokrývka a zmrzlá půda přidávají ptákům starosti s hledáním potravy. Někdy se proto vracejí na jich nebo se přesouvají do chráněných údolí a nížin zejména u vody. Můžeme je však také potkat i v blízkosti lidských obydlí, smetišť, skládek, které jsou oblíbené zejména pro svoji vyšší teplotu a možnosti najít spousty dobrot k snědku.

Co pozorujeme v únoru	První druhy hmyzu	První navrátilci
Začátek říje jezevců	Čmelák zeminí	Drozd zpěvný
Rozmanitější ptačí zpěv	Včela medonosná	Drozd brávník
Hnízdění Puštíka obecného	Babočka kopřivová	Skřivan polní
Začátek putování ropuch za třením	Babočka paví oko	Špaček obecný
Rodí se selátka prasat	Mravenec lesní	Jeřáb popelavý
Strakapoudi hlasitěji bubnují	Žlutásek řešetlákový	Čejka chocholátá

Významný den pro přírodu:

Světový den mokřadů – 2. února

Hry pro tento měsíc

Moje tůňka

Vysoušení mokřin

Žabí putování

Suchou nohou přes mokřad

5.2.1.1 Moje tůňka

(napsáno dle knihy Ekologické hry. 1. vyd. Olomouc: Dům dětí a mládeže, 1992. 68 s.; str. 7)

Téma: život v tůňce

Místo: méně přehledný a neznámý lesní terén

Určeno pro: kolektiv 10 - 30 dětí od 7 let

Potřebný čas: 25 minut

Organizace: pohybová

Úvod – motivace

Některé druhy obojživelníků (ropucha obecná, skokan hnědý) jsou známé svou věrností k místu, kde se narodily. Ačkoli může žít žabka i několik kilometrů od své rodné tůňky, přesto se v dospělosti vrací nejkratší cestou, aby se zde pářila.

Úkol

Najdi si cestu zpět do své tůňky.

Pomůcky

Lístky (8 na hráče), šátky, krepový papír.

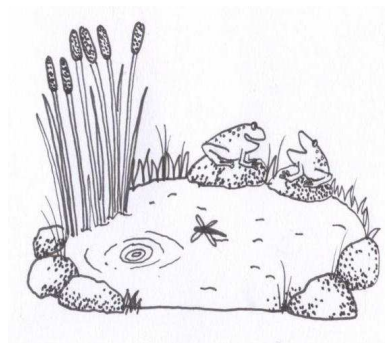
Hra

Děti rozdělíme na skupiny po 4 – 5 (populace v jedné tůňce). Jeden hráč ve skupině představuje dospělou žábu. Ten umístí před začátkem hry do vybrané části lesa lístečky jako potravu a vrátí se k ostatním.

Všichni kromě dospělé žáby mají zavázané oči. Žába pak ostatní odvede na neznámé místo cca 300 metrů daleko. Z krepového papíru zde kolem hráčů vytvoří kruh – rodnou tůňku. Žabky si sundají šátek, dobře si prohlédnou okolí a pak, po opětovném zakrytí očí je žába odvede zpět na místo s lístečky. Zde si žabky nasbírají 5 potravních lístků a pak samy začnou hledat tůňku. Po jejím nalezení čekají na místě na ostatní hráče.

Poznámka pro vedoucí

Hru ukončete asi 10 minut po odchodu poslední žabky z prostoru s potravou.



5.2.1.2 Vysoušení mokřin

(napsáno dle knihy Hry pro zamyslení. úMOP Nezmaři, Vrané nad Vltavou 1993; str. 31)

Téma: hledání nového útočiště organismy

Místo: louka

Určeno pro: kolektiv 10 - 30 dětí od 7 let

Potřebný čas: 35 minut

Organizace: pohybová

Úvod – motivace

Při změně vlastností biotopů – při vysoušení mokřiny nebo při zatopení stepních porostů vodou při výstavbě přehrady nebo jiné nádrže hledají organismy nové útočiště, aby přežily.

Úkol

Najdi si co nejrychleji vhodný biotop k přežití.

Pomůcky

Lístky, šátky na zavázání očí, píšťalka, předmět vydávající zápach nebo vůni.

Hra

Děti představují živočichy, kteří si hledají nový biotop. Tyto nové biotopy vyznačíme na hrací plochu. Hráči mají zavázané oči, orientují se sluchem. V ruce mají děti lístečky. Ty představují energii, kterou mají živočichové k dispozici. Po uplynutí určeného času musí na povel vedoucího hry vždy jeden lísteček odhodit. Kdo odhodí poslední lísteček dříve než se mu podaří najít vhodný biotop, zahyne. K cíli navádíme děti sluchovými signály – pískáním, nebo také čichem – v místě biotopu je umístěn předmět vydávající zřetelnou vůni či zápach.

Poznámka pro vedoucí

Můžete upravovat vzdálenost biotopů, velká vzdálenost znamená ubývání vhodných prostředí pro existenci druhu.

5.2.1.3 Útrapy žabího cestování

(napsáno na námět hry Ringo cesta, zdroj: <http://her.unas.cz/index2.php?akce=detailhry&hra=24>)

Téma: migrace obojživelníků

Místo: náročnější terén v lese

Určeno pro: 7 – 30 dětí od 7 let

Potřebný čas: 90 minut

Organizace: pohybová hra

Úvod – motivace

Při každé migraci čeká na obojživelníky velké nebezpečí – znečištění, nové stavby v krajině, různé druhy překážek.

Úkol

Překonej cestu plnou nástrah a nebezpečí a doputuj až do rodné tůňky.

Pomůcky

Dlouhý provaz či šňůra, ringo kroužky, krepový papír na vyznačení tůňky.

Hra

Vedoucí nachystají trasu – natáhnou velmi dlouhou šňůru lesem, která bude procházet vodou, blátem, špatně schůdnými místy, mezi stromy, keři. Fantazii se meze nekladou.

Na začátku trasy jsou navlečena na šňůru dvě ringa. Každá žabka se na startu svého putování chytí ringo kroužku a od té chvíle se ho nesmí po celou dobu pustit. Šňůra naznačuje instinkt, který žabka uplatňuje při hledání cesty. Tak prochází strastiplnou cestou, která ji dovede až do tůňky, kde se může spářit.

Na konci cesty se žabka vyvlékne z provazu a i s ringem běží na start, kde vybíhá další žabka.

Poznámka pro vedoucí

Náročnost terénu volte podle věku, zdatnosti a obratnosti dětí.

5.2.1.4 Suchou nohou přes mokřad

(napsáno na námět hry Přejít bažiny, CHOUR, J. Receptář her: náměty a návody pro vedoucí dětí a mládeže. 1. vyd.; str. 90)

Téma: překonání mokřadu

Místo: louka

Určeno pro: kolektiv 10 - 30 dětí od 7 let

Potřebný čas: 35 minut

Organizace: pohybová

Úvod – motivace

Některé rašeliníky vytvářejí nad hladinou mokřadu bulty. Přes tato suchá místa se dá mokřad hravě překonat.

Úkol

Přejdi co nejrychleji mokřad a nenamoč se při tom.

Pomůcky

Kuláče dřeva, pro každou skupinu o dva více než je členů.

Hra

Skupiny stojí v zástupech na startu. Jejich úkolem je dopravit se co nejrychleji přes mokřad do cíle. Je nezbytné dodržovat jednu podmínku – děti nesmějí stoupnout nohou na zem, mimo kuláč, na kterém stojí. První člověk v zástupu před sebe pokládá kuláče. Došlápne na ně a za ním se posouvá celá skupina. Poslední ve skupině sbírá volné kuláče a posílá je dopředu. Je povoleno používat hole, pomocí kterých mohou první a poslední hráč manipulovat i s kuláči.

Poznámky pro vedoucí

Trest za šlápnutí na zem může být např. stát 30 vteřin na místě.

Vhodná délka trasy je asi 300 metrů – dle zkušeností dětí.

5.3 Březen

Rozsáhlé koberce květů časně kvetoucích sasanky hajní, plicníků a ladoněk pokrývající listnaté háje nám oznamují bouřlivý růst typický pro první jarní měsíc. Na světlo se derou první listy česneku medvědího, kvetou modřín i tis.

Z Afriky se vracejí čápi bílí a naše území cestou na sever přeletují jeřábi. Zimní návštěvníci našich krajů se vytrácejí a do svých hnízd se vracejí druhy, které přezimovaly zimu jinde. Za slunečných dnů se objevují nečekaná hejna hmyzu. Všechna zvířata mění zimní srst za letní a jeleni shazují své paroží.

Hledej v přírodě

Orsej jarní (*Ranunculus ficaria*)

Orsej je vytrvalý plevel, jehož cibulky se dříve sbíraly kvůli velkému obsahu vitamínu C, stejně jako jeho listy, které se užívaly jako lék proti kurdějím.

„Tmavě zelené lesklé listy mají charakteristický srdčitý tvar. Každý z květů obsahuje tři kališní lístky a osm až dvanáct lesklých žlutých



Obr. 3: Orsej jarní

korunních lístků, které lákají velké množství jarního okřídleného hmyzu. Rostlina přezimuje pomocí kyjovitě ztlustlých kořenů. Někdy se mohou v úžlabí listů vytvářet rozmnožovací cibulky. Roste hojně v lesích, podél křovin a na vlhkých stinných místech.“(Chinery, 2002, str. 22)

5.3.1 Náměty pozorování v březnu

Jarní tření

Březen je ideální dobou k pozorování putování našich obojživelníků. Ti se rozmnožují v rozličných obdobích, některé druhy časněji, jiné později. Sotva se teplota vyšplhá nad nulu, můžeme pozorovat časně se třoucí obojživelníky – k prvním patří skokani hnědí, kteří přezimují v bahně blízko svých trdlišť. Později se třou skokan ostronosý a štíhlý. Také ropuchy obecné počátkem března naplno ožívají a začínají se pářit. O měsíc později pak se pak páří i ropuchy krátkonohé a zelené.

První poslové jara a časně kvetoucí rostliny

V měsíci březnu začínají rašit první lístky a jarní byliny ukryté pod opadlým listím, pod kterým se schovávaly celou zimu. Rozvíjejí své květy a pokrývají zemi jako pestrobarevný koberec. Tyto rostliny využívají krátkého času k nabrání energie ze slunečních paprsků. Za pár dní je totiž zcela zacloní rozvíjející se listí stromů. Proto jarní květiny s nevídanou rychlostí odkvetou a hned vytvoří semena. Po krátkou dobu tak můžeme sledovat květy sasaneček či orseje, ladoněk a prvosenek či jaterníků.

Probouzení zmijí ze zimního spánku

Zmije obecná, náš jediný jedovatý had tráví dobu od konce září do konce března v zimním úkrytu. Samičky se objevují později než samečkové, čekají na plné jaro. Obvykle se páří v dubnu a mláďata se rodí koncem srpna či na začátku září a jsou plně vyvinutá.

Zmije může být světle šedá, hnědá, ale také černá. Ožívá zejména v noci, kdy loví malé savce, žabky a ještěrky a přes den se ukývá nebo se sluní na bezpečných místech.

Kočky na stromech

Dalšími posly jara jsou rozkvétající jívy na březích vod a v lužních lesích. Přes zimu je poznáme podle stříbřitě lesklých kožíšků koček pod tmavohnědými šupinami. Šupiny na jaře opadnou a objeví se ochlupená květenství podobná drobným zvířátkům s hustou srstí. Správně je nazýváme jehnědy.

Kočky lákají svým pylem a vylučovaným nektarem, díky němuž příjemně voní.

Co pozorujeme v březnu	Seznam obojživelníků	Seznam jarních květů
Rodí se mladí zajáci	Ropucha obecná	Jaterník podléška
Jelení zvěř shazuje paroží	Skokan hnědý	Sasanka hajní
Rozkvétají kočky na jívách	Čolek hranatý	Orsej jarní
Hnízdění většiny stálých ptáků	Blatnice skvrnitá	Koniklec jarní
Kvetou jehličnaté stromy	Skokan štíhlý	Podběl lékařský
Návrat čápa bílého	Čolek tečkovaný	Hluchavka nachová

Významný den pro přírodu:

Uklidme svět – 18. března

Hry pro tento měsíc:

Reklama

Slib

Hřbitov odpadků

Smetiště na plátně

5.3.1.1 Reklama

Téma: propagace ekologického smýšlení

Místo: klubovna

Určeno pro: děti od 8 let

Potřebný čas: 90 minut

Organizace: skupinová

Úvod – motivace

Lidé produkují nezměrné množství odpadu, který končí na skládkách. Přesto by se mohlo s tímto odpadem dále pracovat – recyklovat, spalovat za velmi vysokých teplot či kompostovat. Také můžeme přírodě pomoci kupováním zboží, co dlouho vydrží a nemá nadbytečné obaly. Je potřeba, aby lidé pochopili, že mohou svou činností ovlivnit množství odpadů a nakládání s nimi.

Úkol

Vytvoř reklamu, která dokáže přimět ostatní lidi třídit odpad.

Pomůcky

Velké archy papírů, kreslicí potřeby, časopisy, cokoli, pomocí čeho se dá vytvořit plakát či reklama.

Hra

Reklama se na nás hrne ze všech stran a velmi nás ovlivňuje. Děti vytvoří plakát či billboard, který bude upozorňovat na nutnost třídění odpadů, bude nabádat k nákupu ekologických produktů. Mohou k tomu využít veškerých dostupných prostředků, získávat informace na internetu, v knihovnách, v ekologických centrech. Zapojit mohou i audiovizuální techniku.

Poznámka pro vedoucí

Plakáty lze využít například na Dni Země či jiných ekologických akcích.

5.3.1.2 Slib

(napsáno dle knihy HRUŠKA, J. Globální a environmentální výchova na pobytových akcích. Pardubice: Ekocentrum PALETA, 2005. 112 s.)

Téma: Závazný slib

Místo: klubovna

Určeno pro: kolektiv dětí od 8 let

Potřebný čas: 35 minut

Organizace: diskusní

Úvod – motivace

Určitě jste někdy přemýšleli, co všechno byste mohli udělat pro přírodu, ale z nějakého důvodu jste to neuskutečnili. Zamysli se, co ti v tom bránilo.

Úkol

Stanov si cíl, jehož plněním dopomůžeš k zachování dobrého stavu přírody.

Pomůcky

Kartička velikosti pohlednice a obálka pro každého účastníka, psací potřeby, zvonek.

Hra

Vedoucí vyzve účastníky, aby si připravili pero a každému účastníku dá papírovou kartičku. Pak vyzve děti, aby se zamysleli, jestli by do půl roku zvládli splnit nějaký konkrétní reálný slib vedoucí ke změně svého chování či jednání ve prospěch životního prostředí, a ten co nejkonkrétněji zapsali na kartičku. Předem děti upozorníme, že nikdo jejich sliby nebude číst. Pak každý účastník dostane obálku, do které vloží jeho slib, obálku zalepí a napíše na ni svoji adresu. Vedoucí pak obálky vybere s tím, že za půl roku je odešle poštou na nadepsané adresy.

Poznámka pro vedoucí

Upozorněte děti, ať píší reálné sliby. Doba odeslání slibů je orientační. Po dopsání slibů můžete rozpoutat diskusi s dětmi, které budou chtít svůj slib zveřejnit.

5.3.1.3 Hřbitov odpadků

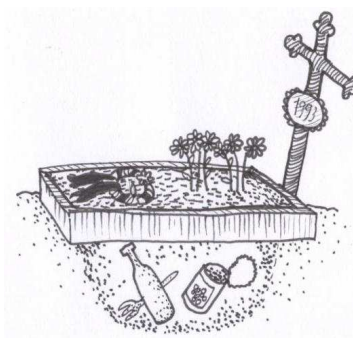
Téma: doba rozkladu odpadů

Místo: louka, okraj lesa

Určeno pro: děti od 7 let

Potřebný čas: 90 minut v první fázi

Organizace: pohybová, dlouhodobá



Úvod – motivace

Lidé produkují obrovské množství odpadu, které se v přírodě rozkládá různě dlouhou dobu. Některé odpady jsou bez zásahu člověka téměř nezníčitelné.

Úkol

Zjisti, jak dlouho trvá se rozložit různým druhům odpadů.

Pomůcky

Lopatky, rýče, křížky ze dřeva, ohryzek, pomerančová kůra, noviny, plechovka, polystyren.

Hra

Děti si naleznou příhodné místo, které zvolí za hřbitov odpadků. Vykopou „hrobečky“ a do každého uloží jeden odpadek. Zakopou ho, zapíchnou křížek, s názvem odpadku.

Za měsíc se vrátí na stejné místo a opatrně odpadky vykopou. Mohou pozorovat, jak se odpady v přírodě chovají.

Ohryzek a noviny se rozpadají do měsíce, pomerančová kůra do půl roku, plechovka za 5 – 10 let a polystyren nikdy.

Poznámka pro vedoucí

Hra může být dlouhodobá, můžete chodit pozorovat změny každý měsíc, odpadky pak vždy znovu zakopat. Po ukončení hry odpad vykopejte a uklid'te.

5.3.1.4 Smetiště na plátně

(autor Topí Pigula)

Téma: brainstorming na téma odpadů

Místo: klubovna

Určeno pro: děti od 9 let

Potřebný čas: 35 minut

Organizace: hra k zamyšlení

Úvod – motivace

Představa, že se ze Země stane jedna velká skládka odpadu, děsí hodně lidí. Přesto se skládky stále zvětšují, produkujeme stále více odpadu a velká část populace k tomuto faktu přistupuje velmi lhostejně.

Úkol

Popiš pocit, který tě přepadne při pohledu na svět plný odpadků.

Pomůcky

Sbírka odpadků – láhve, papír, plechovky, staré oblečení a podobně, dataprojektor, promítací plátno, papíry a tužky.

Hra

Vedoucí pouští na dataprojektoru obrázky neposkvřené přírody, zalidněného sídliště, velké skládky, dětí atd.

Po shlédnutí obrázků následuje nasypání všech odpadků před promítací plátno, přibližně do ¼ jeho výšky. Dětem rozdáme buď připravené papíry, nebo si každý namaluje tabulku s počtem řádků odpovídajícím počtu obrázků a každý řádek očísloví. Pak se opět opakuje promítání, tentokrát přes odpadky. Děti mají za úkol u každého obrázku vyjádřit svou první myšlenku, která je napadne.

Poznámka pro vedoucí

Rozved'te po prohlédnutí všech obrázků diskuzi, vybírejte nejvýstižnější a nejpříhodnější myšlenky, čtete si s dětmi jejich postřehy a komentáře.

5.4 Duben

V měsíci dubnu probíhá plné jaro. Kvetou třešně, jabloně, na loukách svítí žluté petrklíče a později pampelišky. Kolem potoků nacházíme blatouchy a nafialovělé řeřišnice potoční.

Nejvíce starostí teď mají zvířata s rozmnožováním – za večerů můžeme slyšet halasné koncerty žab, ze skrýší vylézají ještěrky a hadi, v noci poletují netopýři.

Přibývá motýlů, včel, vosiček, objevují se vážky a brouci. Přilétají poslové jara – vlaštovky a o 14 dní později jiřičky a začíná se také ozývat kukačka.

Hledej v přírodě

Česnek medvědí (*Allium ursinum*)

Tuto rostlinku rovněž počítáme mezi jarní posly. Můžeme jej nalézt už koncem března na vlhkých luzích, v doubravách i bučinách. Poznáme jej podle zelených lístků s typickým česnekovým zápachem.

„Tam, kde se mu daří, vytváří medvědí česnek rozsáhlé tmavozelené porosty, na nichž se v květnu a červnu objevují řídké bílé okolíky hvězdičkovitých květů až 10 mm velkých, nesených až 50 cm vysokým stvolem. Staří Germáni věřili, že rozdrcena a požitá jim dodává medvědí sílu. Mladé listy před květem se připravují jako salát a používají se jako koření.“ (Ludwig, 2005, str. 30)



Obr. 4: Česnek medvědí

5.4.1 Náměty na pozorování v dubnu

Kukačka – posel jara

Kukačka se začíná ozývat v polovině dubna. Hlas, který zná každý, však patří jen samečkovi. Ten je šedý s příčně proužkovanou hrudí a bříškem. Samička se ozývá jen nevýrazným chechtáním, je hnědá a proužky má i na krku až pod zobák. Oba odlétají na zimu do Afriky, do Evropy přilétají, aby se rozmnožovali, ale již v červenci či na počátku srpna se vracejí zpět. Živí se hmyzem, žije převážně ve světlých listnatých lesích a parcích. Kukačky svá vajíčka kladou do cizích hnízd hmyzožravých ptáků, kteří vychovají kukaččí mládě na úkor svého potomka.

Péče o mlád'ata a krmení

Většina našich ptáků hnízdí právě v dubnu a květnu. Všechny své síly věnují zajištění potomstva. Péče o mlád'ata je velmi složitá, ptáci musí vybrat a uhájit svůj revír, postavit hnízdo, snést a zahřívát vajíčka a mlád'ata nejen krmit, ale také jim předávat informace a dovednosti.

Někdy o potomky pečuje jen matka, jindy oba rodiče.

Jarní louka a její změny

Duben nám umožňuje úchvatné pozorování náhlých proměn barev na květnatých loukách. Olivově hnědavou barvu odumřelých listů a bylin ještě na konci března střídá jasná žlut' petrkličů a ještě nápadnější barva blatouchů v blízkosti potůčků. Na konci dubna mizí z luk květy prvosenky jarní a k životu se probouzí svěží zelená šťavnaté trávy, do níž později přibývá spousta žlutě z pampelišek.

V podhůří je však barevnost odlišná – převládá šmolkově modrá hořce jarního, v suchých místech nacházíme bílé trsy rožce rolního, smetanové zvonečky lomikamenů a modré kvítky rozrazilů.

Co pozorujeme v dubnu	Hnízdiči v budkách	Lučních rostliny
Přílet kukaček	Sýkora modřinka	Pampeliška lékařská
Hnízdění ptáků	Sýkora parukářka	Rozrazil rezekvítek
Rozkvět jabloní	Sýkora koňadra	Prvosenka jarní
Přílet vlaštovek a jiříček	Vrabc pokřovní	Hořec jarní
Probouzejí se netopyři	Rehek zahradní	Jitrocel kopinatý
Probuzení ježků po zimě	Lejsek šedý	Pryskyřník prudký

Významný den pro přírodu:

Den ptactva – 1. dubna

Hry pro tento měsíc:

Postav hnízdo

Ptačí rodinky

Opeření lovci

Obtížná zkouška

5.4.1.1 Postav hnízdo

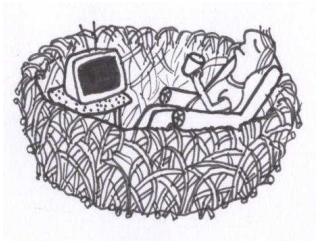
Téma: stavění hnízd

Místo: louka, les

Určeno pro: děti od 7 let

Potřebný čas: 90 minut

Organizace: pohybová



Úvod – motivace

Komu se dosud zdálo, že postavit hnízdo je hračka, má šanci si to na vlastní kůži zkusit. Není všechno tak jednoduché, jak vypadá. Dokážeš po hře ocenit namáhavou práci, kterou ptáci každý rok absolvují?

Úkol

Vyzkoušej si postavit ptačí hnízdo pro nenarozená mláďata.

Pomůcky

Vše, co je potřeba na stavbu hnízda – voda, hlína, tráva, větvičky, pírká, ...

Hra

Děti rozdělíme do dvojic. Každý z dvojice smí používat pouze jednu ruku a to tu, kterou není zvyklý psát a vykonávat všechny činnosti – praváci levou, leváci pravou. Místo určené pro stavbu hnízda umístíme do přiměřené vzdálenosti od zdroje všech věcí nutných ke stavbě.

Dvojice se pak rozdělí – jeden člen hlídá místo pro hnízdění, druhý létá pro materiál na stavbu. Střídají se. Neobratnými rukama pak postaví hnízdo, které hodnotíme podle použitelnosti, vzhledu, množství použitého materiálu a podobně.

Poznámka pro vedoucí

Vzdálenost startu od míst s materiálem můžete přizpůsobovat podle zdatnosti dětí. Vodu mohou nosit v rukách, puse, menší děti v hrníčku. Diskutujte o náročnosti stavby.

5.4.1.2 Ptačí rodinky

(autor Světlá Froncová, napsáno dle knihy Hrajeme si na přírodu, soubor her s ekologickou tematikou. Brno: Lipka, 2008. 181 s. ISBN 978-80-254-2327-1.; str. 84)

Téma: život zvířat a rostlin

Místo: louka, travnatá plocha

Určeno pro: děti od 7 let

Potřebný čas: 20 minut

Organizace: pohybová

Úvod – motivace

Při každém povídání o jaru a o přiletu ptáků narazíme na téma stavění hnízd. Děti mluví o druzích ptáků, ukazujeme jim fotografie, obrázky, všímáme si rozdílů ve zbarvení samečků a samic a snažíme se přijít na to, proč to tak je.

Úkol

Sami si vyzkoušejte, jak si ptáčci na jaře staví hnízda.

Pomůcky

Kousky látek, papírové nebo hadrové koule podle počtu dětí, kousky lan nebo silnějších provázků.

Hra

Na louce rozházíme kousky látek a papírových či hadrových koulí. Děti se rozdělí do dvojic (samice, sameček) a zvolí si, jakou kdo bude představovat roli. Každá dvojice si z kousku lana či provázku vytvoří kruh, který představuje hnízdo. Cílem každé dvojice je postavit si hnízdo a naklást do něj pět vajíček. Na znamení vbíhají samečci pro kousky látek, kterými samičky vykládají hnízda. V okamžiku, kdy je celé hnízdo vyložené látkami, vybíhá samice a po jednom nosí do hnízda vajíčka. Dvojice, která má první vystlané hnízdo a v něm 5 vajíček, dokončila úkol.

Poznámka pro vedoucí

Na procházce můžete pozorovat hnízda ptáků nebo vypadlé skořápky vajíček.

5.4.1.3 Opeření lovci

Téma: sběr hmyzu

Místo: les, lesopark

Určeno pro: děti od 7 let

Potřebný čas: 35 minut

Organizace: pohybová

Úvod – motivace

Na různých druzích stromů v lesích či parcích můžeme nalézt mnoho druhů dospělých brouků a larev. Živí se listy, plody, lýkem, někteří žijí na odumírajících stromech. Tvoří součást ekosystému lesa. Ptáci se těmito živočichy živí, čímž tento ekosystém uchovávají v rovnováze.

Úkol

Pochyťte co nejvíce drobných živočichů žijících na stromě či v něm a nenech je se přemnožit.

Pomůcky

Larvy, brouci a housenky.

Hra

Ze silonek a vaty nebo látky vyrobíme malé housenky brouky a larvy. Děti rozdělíme do dvou skupin – jedna představuje ptáky, druhá hmyz. Obě skupiny vybíhají z opačných směrů do lesa. Hmyzí skupina nosí a připevňuje na stromy vyrobené živočichy, ptačí skupina má za úkol larvy a brouky sezobávat a nosit je do hnízda. Všichni hráči mohou vždy nést pouze jednoho živočicha. Pokud na stromech nezůstane žádný brouk či larva, vyhrávají ptáci a naopak.

Poznámka pro vedoucí

Změňte poměry skupin – co se stane, když bude více brouků a naopak? Diskutujte o této situaci s dětmi.

5.4.1.4 Obtížná zkouška

Téma: návrat ze zimoviště

Místo: louka, les

Určeno pro: děti od 8 let

Potřebný čas: 60 minut

Organizace: pohybová

Úvod – motivace

Každoročně se k nám vrací malá či velká hejna ptáků, která se vrací ze zimovišť. Často si ani neuvědomujeme, jak strastiplnou cestu musí tito cestovatelé absolvovat.

Úkol

V co nejkratším čase překonej cestu ze zimoviště domů.

Pomůcky

Provazy, šátky, šišky, zvoněk.

Hra

Nachystáme trasu v náročnějším terénu.

Natažené provazy, které musí děti překonat, napodobují dráty elektrického vedení, ploty a sítě.

V určitém úseku cesty naráží děti – ptáčci – na silný radar, který jim znemožňuje orientaci. Jsou jim proto zavázány oči a pohybují se pouze za zvukem, který vydává vedoucí zvonkem.

Častokrát se ptáci setkávají s lovci. Děti musí překonat úsek cesty, podél něhož jsou ostřelovány šíškami. Pokud jsou trefeny, musí se vrátit na začátek úseku.

Měříme čas potřebný na proběhnutí trasy

Poznámka pro vedoucí

Menší děti mohou běžet po dvojicích. Trasu můžete doplňovat o další překážky – překonání vody, let za ztížených podmínek – tma, nevlídné počasí.

5.5 Květen

Měsíc, který zvučí bzučením chroustů a voní konvalinkami. Hlasitě se přidávají čmeláci a včely, otakárci poletují nad květy. Rorýsi se prohánějí nad městy a jejich skřípavé volání nemůžeme přeslechnout.

Pozdě se třoucí obojživelníci se za večerů ozývají z třecích tůněk. Tažní ptáci dokončují svá hnízda a svými rozličnými originálními písněmi zvěstují propuknutí vrcholícího jara.

Hledej v přírodě

Mařinka vonná (*Galium odoratum*)

Tuto bíle kvetoucí rostlinku také nazýváme svízel vonný. „Kvete od konce dubna do začátku června na stinných a vlhkých místech v jehličnatých, bukových a dubohabrových lesích. Pod zemí má plazivé, bohatě větvené oddenky, a proto vytváří rozsáhlé porosty. Plody jsou háčkovitě chlupaté kuličky, sestavené vždy do dvojic. Rostliny velmi intenzivně sladce voní, z rozemnutých listů je silně cítit kumarin. Pro tuto vůni a chuť se mařinka přidávala do sladkostí a likérů.“ (Ludwig, 2005, str. 40)



Obr. 5: Mařinka vonná

5.5.1 Náměty k pozorování v květnu

Rojící se včely

Rojení včel můžeme pozorovat na konci května a počátku června. Včely se rojí z několika důvodů – kvůli příliš početnému včelstvu, kdy není dostatek místa v úlu,

nebo z důvodu vylíhnutí nové královny, což způsobí vyhnání staré královny i s částí včelstva. Důvodem také může být nedostatek potravy nebo špatné prostředí.

Rojení se projevuje velkým neklidem, což každý zkušený včelař postřehne a připraví si vše potřebné včetně rojáčku. Tím sebere celý hrozen včel, který včelky vytvoří poblíž úlu, a přenesení jej do nového úlu. Pokud se mu roj nepodaří přenést, musí být včelstvo zničeno. Včely totiž v posledních letech trpí velkým množstvím chorob a parazitů. Každý včelař si proto pečlivě svoje včelstvo hlídá a dohlíží na zásady dobrého chovu.

Zvířata v potoce

Největší bohatství zvířat v potoce nalézáme právě v květnu. Obyvatele potoka však není tak snadné najít. Ukrywají se nebo pohybují v proudu, než se pevně přichytí, například lepivým hlenem, háčky na těle, velice plochým tělem přisátým ke kamenům a tak dále. Dalším způsobem ukrytí je nalezení místa, které není přímo v proudu a poskytuje tak dostatek pohodlí – prostory pod kameny, výklenky a dutiny pod kořeny, štěrbiny dna.

V čistých vodách můžeme nalézt různé druhy ploštěnek, koryše blešivce, larvy muchniček či jepic jezovek. Naproti tomu ve značně znečištěných tocích dokáží žít jen larvy některých pakomárů a pestřenek.

Život v živém plotě

Živé ploty mají nezanedbatelný vliv na krajinu – chrání ji před větrem, zadržují vlhkost, na svazích brání sesuvům a splavování půdy. Nabízí rozličné životní podmínky množství živočichů, v jednom živém plotě žije až 1500 druhů živočichů. Nachází zde potravu a útočiště.

K obyvatelům patří rozmanitý hmyz, motýli, čmeláci a včely, housenky a jiné larvy, mšice, brouci a žlabatky. Svá hnízda si zde staví také ježci a hraboši.

Živé ploty navštěvuje při hledání potravy například kuna lesní.

Co pozorujeme v květnu	Obyvatelé živého plotu	Luční traviny
Návrat rorýsů	Ťuhýk obecný	Srha laločnatá
Rojení včel	Strnad obecný	Lipnice luční
Zásnubní tance otakárků	Kos černý	Bojínek luční
Rozkvět lip	Zlatohlávek zlatý	Pýr plazivý
Zrození drncat	Otakárek ovocný	Třeslice prostřední
Líhnutí vážek	Chlupáč páskovaný	Psárka luční

Významný den pro přírodu:

Den otvírání studánek – 31. května

Hry pro tento měsíc:

Obyvatelé studánek

Pitná voda z lesa

Nad vodní hladinou

Živá voda

5.5.1.1 Obyvatelé studánek

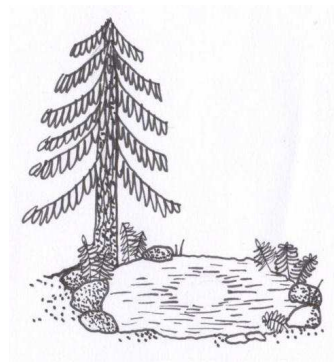
Téma: život ve studánce

Místo: lesní studánka

Určeno pro: děti od 7 let

Potřebný čas: 60 minut

Organizace: skupinová, pozorování



Úvod – motivace

Ačkoli se může zdát studánka naprosto čistá a bez života, ukrývá se v ní velké bohatství nejen živočichů, ale mnohdy i rostlinek. Klidné, vlhké a tmavé prostředí lesa umožňuje život mnoha organismům, třeba i pro naše oko neviditelným.

Úkol

Zahraj si na objevitele a pozněj, jaké skrývá studánka tajemství.

Pomůcky

Klíče k poznávání živočichů a rostlin, síťka, sklíčko, lupa, mikroskop.

Hra

Děti rozdělené do skupin se vypraví s vedoucím ke studánce. V průběhu procházky pozorují okolí, seznamují se s rostlinami a živočichy.

Ze studánky odebírají vzorky vody, půdy, rostlin, hledají a pozorují živočichy, sledují lupou či mikroskopem. Pokud jsou v okolí dvě studánky nebo je v blízkosti studánky tůňka nebo potok, srovnávají život v nich, pozorují, jaký má vliv prostředí na výskyt organismů ve vodě.

Skupinky si vše zaznamenávají, na závěr srovnávají výsledky pozorování.

Poznámka pro vedoucí

Můžete zadat každé skupině k pozorování jiné stanoviště – studánku, rybník, potok, tůňku. Pak mohou srovnávat život na všech místech.

5.5.1.2 Pitná voda z lesa

(napsáno dle knihy Pojdme na to od lesa - příručka lesní pedagogiky. Vimperk: Správa NP a CHKO Šumava, 2003. 639 s.; str. 123)

Téma: lesní půda jako vodní filtr

Místo: les, klubovna

Určeno pro: děti od 7 let

Potřebný čas: 20 minut

Organizace: skupinová, pozorování

Úvod – motivace

I dnes se můžeme v lesích setkávat s čistými potůčky a bystřinami, studánkami, jezírky a dalšími menšími vodními plochami. Čím je způsobena čistota vody?

Úkol

Zjistí, jakým způsobem dokáže půda čistit vodu.

Pomůcky

2 kbelíky s otvory na dně, velké oblázky, lesní půda s listím, malé rostlinky – borůvka, smrčky, 1 konev, 2 měřicí přístroje na 2 l.

Hra

V teplejším a suchém počasí zavedeme děti na předem vybrané místo, kde bude probíhat pokus. Naplníme společně jeden kbelík až po okraj kamením a oblázky. Na vrch dáme trochu lesní půdy nebo písku. Do druhého kbelíku dáme na dno trochu kamení, malou vrstvu drobných oblázků a zbytek kbelíku doplníme lesní půdou s listím a jehličím. Vše důkladně upěchujeme. Na konec vsadíme do půdy stromky. Oba kbelíky pověsíme na viditelném místě na větev a do každého vlijeme 2 litry vody. Pod kbelíky postavíme kádinky, do nichž bude vytékat voda. Děti budou moci měřit a porovnávat rychlost průtoku a čistotu vody.

Poznámka pro vedoucí

Povídejte si s dětmi o výsledku pokusu. K čemu dospěly?

5.5.1.3 Nad vodní hladinou

(napsáno dle knihy Ekologické hry. 1. vyd. Olomouc: Dům dětí a mládeže, 1992. 68 s.; str. 8)

Téma: potravní řetězec

Místo: křovinatá louka

Určeno pro: děti od 7 let

Potřebný čas: 25 minut

Organizace: skupinová, pohybová

Úvod – motivace

V teplém počasí můžeme nad hladinou pozorovat mnoho druhů hmyzu. K typickým predátorům patří vážka, šídlo a motýlice. Ani tito hmyzí dravci však nestojí na vrcholu potravního řetězce, loví je někteří ptáci - ostříž lesní nebo vlha pestrá.

Úkol

Ulov co nejvíce potravy a přitom se pokus zůstat nepolapen.

Pomůcky

Lístičky, papírové nebo hadrové koule.

Hra

Ve vymezeném prostoru umístíme lístky představující potravu much – asi 5 lístků na jednu. Děti rozdělíme na mouchy, vážky a motýlice v poměru 4:1:1. Nejrychlejší hráč představuje ostříže nebo vlhu. Každá vážka má po dvou míčcích a pomalejší motýlice jeden. Mouchy se snaží nasbírat co nejvíce lístků, po půl minutě vbíhají do hry vážky a motýlice a loví mouchy – trefují je míčkem. Po zásahu musí moucha predátorovi odevzdat lístek. Když jí žádný nezůstane, odchází ze hry. Vážky a vlhy loví ostříž dotekem ruky, po jejich ulovení také získá lístek. Pokud nemají lístek, vypadávají ze hry. Putující lístek představuje přenos energie v potravním řetězci.

Poznámka pro vedoucí

Hru ukončete po vysbírání lístků nebo ve chvíli, kdy jsou mouchy vyhubeny.

5.5.1.4 Živá voda

Téma: důležité zdroje vody

Místo: náročnější terén – louka, les

Určeno pro: děti od 7 let

Potřebný čas: 50 minut

Organizace: pohybová, ve dvojicích

Úvod – motivace

Dozvídáte se o místě, kde byla znečištěna veškerá voda. Zvířata v okolí nemají co pít, lidé jsou odkázáni na pomoc ostatních. V blízkém lese zůstává stále zdroj pitné vody.

Úkol

Doprav rychle co nejvíce vody ze studánky do zamořené oblasti.

Pomůcky

Propíchnuté igelitové pytlíky – jeden do dvojice, lana, pavučina, další pomůcky pro překážky, obrázky rozvěšené po cestě na stromech.

Hra

Děti rozdělíme do dvojic. Začíná boj s časem – zvířata na zamořeném území bez vody dlouho nevydrží. Každá dvojice dostane propíchnutý igelitový pytlík, který si na začátku hry naplní vodou ze studánky. V té chvíli se jim začíná měřit čas. Po cestě do cíle musí plnit úkoly – obléknout a vysvléknout si části oblečení, prolézat pavučinou, přecházet po laně, zdolávat náročný terén, pamatovat si obrázky umístěné po cestě a podobně. Po přinesení vody do cíle je změřen čas, množství přinesené vody a zaznamenáno bodové hodnocení za plnění úkolů během cesty. Vítězí dvojice s nejvyšším počtem bodů za všechny hodnocené aktivity.

Poznámka pro vedoucí

Menší děti můžete motivovat pohádkou, úkoly upravujte podle zdatnosti dětí.

5.6 Červen

Červen je měsíc, kterým nastupuje počátek léta. Louky jsou plné žlutých či bílých květů pryskyřníků a mrkvovitých rostlin, kopretin a bohatě kvetoucích bylin.

Počátek června je obdobím senosečí, plně kvetou trávy, v lesích již je plně uzavřená korunová klenba, která propouští jen málo slunečního světla.

V tomto období se skvěle daří vážkám, motýlům, včelám, tesaříkům, pestřenkám a motýlům. Plazi se vyhřívají na chráněných místech, rojí se mravenci, srnčí a vysoké zvěři se rodí mláďata.

Při lovu lze zahlédnout vlaštovky a rorýsi, později k večeru i netopýry, tiché a obratné lovce.

Červen je v posledních letech známý dosti suchým počasím.

Hledej v přírodě

Třezalka tečkovaná (*Hypericum perforatum*)

Třezalka je léčivá rostlina, která rozkvétá v druhé polovině června, kolem svátku sv. Jana (24.6.), proto se o ní často mluví jako o svatojánské kvítí. Může dorůst výšky až 1 m, na rozvětveném stvolu sedí mnoho tečkovaných listů. Žlutavé květy po rozemnutí mezi prsty nechávají na kůži stopy červeného oleje. „Třezalka tečkovaná je v Evropě hojná, vyskytuje se na loukách, ve světlých lesích, v lesních lemech a křovinách, hlavně na vápenatých půdách.“ (Chinery, 2002, str.36)



Obr. 6: Třezalka tečkovaná

5.6.1 Náměty na pozorování v červnu

Housenky na kopřivách

V červnu lze velmi dobře pozorovat housenky na statných, rychle rostoucích rostlinách bohatých na živiny – kopřivách. Jsou skvělým útočištěm i potravou pro budoucí denní motýly, například babočku kopřivovou. V půli června se již objevují čerstvě vylíhlí motýli. Na konci měsíce zde potkáme housenky babočky paví oko, na spodní straně listů pak babočky sítkované. Housenky baboček jsou trnité a tmavé. Jejich kukly nacházíme zavěšené za drobné háčky na konci zadečku hlavou dolů, zdobené lesklými skvrnkami a hrboly.

Přírodní lékárna na mezi

Na začátku léta je ideální doba pro sbírání léčivých rostlin. Sbíráme nejen květy, které jsou v této době v největším rozpuku, ale i listy a celou nať s květem. Listy i květy sušíme mladé i plně rozvinuté. Vše sbíráme od počátku květu – listy konvalinky, borůvky či břízy se sbírají až do června, listy maliníku od července do září. Na podzim většinou sbíráme plody podle doby dozrávání, od podzimu do jara pak oddenky a kořeny.

Musíme dobře vybírat místo sběru bylin – zatímco před lety rostly téměř na každém místě, dnes je vytlačují silnice a továrny. Mohou být kontaminovány a otráveny plynnými zplodinami a pesticidy. Tím by všechny jejich léčivé účinky přišly nazmar.

Krásy orchidejí

Ne všichni tuší, že orchidej, vstavač, není pouze tropická rostlina, kterou můžeme potkat v tropickém lese či skleníku. Ve střední Evropě roste více než 50 druhů divokých orchidejí. Kvetoucí je nacházíme od června do července.

Mezi jedny z nejkrásnějších a velmi vzácných orchidejí patří střevíčník pantoflíček. Má žlutý, až 8 cm velký květ a jeho pysk skutečně připomíná pantoflíček. K dalším patří například bradáček vejčitý a hlístník hnězdák.

Vstavače rostou na pastvinách a kosených loukách a všechny druhy jsou přísně chráněny.

Co pozorujeme v červnu	Plazi na sluníčku	Léčivé rostliny na okraji lesa
Rojení lesních mravenců	Ještěrka živorodá	Řebříček obecný
Roháči obecní ve starých doubravách	Ještěrka obecná	Světlík lékařský
Péče o mláďata u vysoké zvěře	Slepýš křehký	Šalvěj luční
Mravenčí královny zakládají hnízda	Užovka obojková	Kozlík lékařský
Čmeláci na loukách	Užovka hladká	Kostival lékařský
Ubývání ptačího zpěvu	Zmije obecná	Laštovičník větší

Významný den pro přírodu:

Světový den životního prostředí – 5. června

Hry pro tento měsíc:

Mám kde žít

Stavba silnice

Ošklivá zvířata

Konference

5.6.1.1 Mám kde žít

(napsáno dle knihy Hry pro zamyslení, úMOP Nezmaři, Vrané nad Vltavou 1993, str. 32)

Téma: Přemnožení živočichové

Místo: louka

Určeno pro: děti od 7 let

Potřebný čas: 30 minut

Organizace: skupinová, pohybová

Úvod – motivace

V posledních letech dochází k velkému nárůstu stavů různých druhů zvěře. Zmenšuje se jim tak životní prostor, ubývá potravy. Kvůli omezenému životnímu prostředí některé druhy vymírají.

Úkol

Nalezni si útočiště, které tě ochrání před nebezpečím.

Pomůcky

Lana nebo jiný materiál na označení ostrůvků, papírové koule, píšťalka.

Hra

Na louce vyznačíme ostrůvky, které představují rozptýlenou zeleň, ta představuje útočiště pro živočichy. Na každém ostrůvku se může vyskytovat jen jeden živočich, jinak hrozí přemnožení, v jehož důsledku všichni živočichové zahynou.

Vedoucí může v kterémkoliv okamžiku zapískat na píšťalku – signalizuje tak příchod člověka. To je znamení pro živočichy, kteří se musí v daném okamžiku přesunout do jiného ostrůvku. Komu se to v daném čase (např. 10 sekund) nepovede, zahyne. Pokud se objeví na jednom ostrůvku dva a více hráčů, zahynou.

Poznámka pro vedoucí

Můžete měnit počet ostrůvků, čas na přesun, vzdálenost mezi ostrůvky. Při stěhování se může objevit šelma, která je zásahem papírové koule zlikviduje.

5.6.1.2 Stavba silnice

(autoři Hana Korvasová a Aleš Máchal, napsáno dle knihy *Hrajeme si na přírodu, soubor her s ekologickou tematikou*. Brno: Lipka, 2008. 181 s. ISBN 978-80-254-2327-1.; str. 70)

Téma: vliv člověka na přírodu

Místo: les nebo zarůstající paseka

Určeno pro: děti od 9 let

Potřebný čas: 2 a půl hodiny

Organizace: skupinová, diskusní

Úvod – motivace

Postavit silnici je z hlediska životního prostředí velmi obtížné. Každý projektant proto musí zvažovat hlediska protierozních opatření ochrany půdy, vody i ovzduší, ale také další podmínky zachování zdravého životního prostředí.

Úkol

Postavte model 30 metrů dlouhé silnice, která bude končit i začínat ve stejném místě. Vytvořte plán trasy a technickou zprávu.

Pomůcky

Krepový papír, kladívkové čtvrtky, psací a kreslicí potřeby, nářadí pro stavbu, přehled stanovených kritérií, tabulka pro hodnocení, dva metrové provázky, jídelní miska, odměrka, kanystr plný vody.

Hra

Označíme dvě území (asi 10x20 m) v členitém terénu v lese. Ve vymezeném prostoru umístíme různé krajinné celky, hospodářské objekty, lidská sídla (rezervace, les, louka, obec, zřícenina). Děti rozdělíme do dvou skupin, každá dostane potřebné nářadí, papíry na nákres plánu silnice a na psaní technické zprávy, krepový papír na vyznačení trasy, 1 metr dlouhý provázek.

Děti staví silnici 30 m dlouhou a 25 cm širokou, která musí respektovat požadavky:

- Ochrana přírody a přírodních zdrojů
- Ochrana proti erozi půdy, hluku a výfukovým plynům

- Správné začlenění do krajiny, respektování zájmových území, např. pásma hygienické ochrany vodních zdrojů
- Využití stavebních materiálů z místních zdrojů
- Rekreační a vlastivědné využití krajiny
- Hospodárnost s pohonnými hmotami, dodržení stanovené délky trati
- Návratnost investic

Děti si zvolí role – stavbyvedoucí, projektant, ochránce přírody – každý pak pracuje na svém úkolu při stavbě. Všichni na začátku vytyčí silnici (pomocí klacíků, šišek, krepového papíru), pak provádějí vlastní stavbu a zpracovávají příslušnou dokumentaci (plánek, technická zpráva) – toto musí zvládnout za 60 minut.

Po uplynutí této doby odevzdávají zprávu a plánek kolaudační komisi, která celé území projde, hodnotí podle stanovených kritérií do tabulky a boduje také komentář, který podávají ke stavbě projektant a stavbyvedoucí.

Hospodárnost s pohonnými hmotami hodnotíme zvlášť. Můžeme například postavit děti na start s ešusem vody. Na povel vybíhají hráči postavenou silnicí, po proběhnutí všech dětí změříme množství zbylé vody, měříme také čas, za který celá skupina proběhla. Podle vylité vody stanovíme pořadí družstev, za přílišné plýtvání „pohonnými hmotami“ přičítáme k dosaženému času např. 15 vteřin. Hodnotíme také správnou délku silnice – za každý metr, o který je silnice delší či kratší, snižujeme bodové hodnocení.

Poznámka pro vedoucí

Hru hodnotíme podle jednotlivých kritérií a zabýváme se řešením problémů, které vyvstaly při stavbě a kolaudaci.

Uplatňujeme znalosti ze stavebnictví. Veškeré zatáčky, stoupání, poloha parkoviště, ohled na požadavky rekreace, požadavky na nízkou spotřebu pohonných hmot a podobně, vyžaduje vést silnici pokud možno po rovině. Úspór dosahujeme pomocí využití místních zdrojů materiálů.

Stavba silnice se stává průpravou pro řešení podobných situací ve skutečnosti, nabádá k ekologickému myšlení.

Vzor tabulky

Kritéria	1. družina	2. družina
1. ochrana přírody		
2. ochrana proti erozi, hluku a výfukovým plynům		
3. správné začlenění do krajiny		
4. Využití materiálů z místních zdrojů		
5. návratnost investic		
6. hospodárnost s pohonnými hmotami		
7. délka trati množství vody další kritérium		
Celkový počet bodů		

5.6.1.3 Ošklivá zvířata

(napsáno dle knihy HRUŠKA, J. *Globální a environmentální výchova na pobytových akcích*. Pardubice: Ekocentrum PALETA, 2005. 112 s.; str. 54)

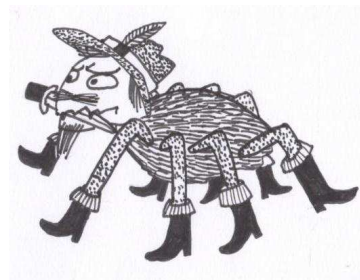
Téma: pohled zvířete na člověka

Místo: klubovna

Určeno pro: děti od 7 let

Potřebný čas: 25 minut

Organizace: skupinová, diskusní



Úvod – motivace

Každý den potkáme alespoň jedno zvíře, které se nám nelíbí, zdá se nám ošklivé a štítíme se ho. Napadlo vás někdy, jak se asi líbí těmto zvířatům člověk?

Úkol

Představ si zvíře, které se ti nelíbí. Vžij se do jeho role a ohodnot' stejně člověka.

Pomůcky

Velký arch papíru, tužka, zvonek, fixy.

Hra

Každý z hráčů přemýšlí o tom, která ze zvířat mu přijdou nejošklivější. Alespoň tři napíše na papír. Všechny děti pak před ostatními členy skupiny předvedou, co je napadlo. Skupina pak musí vybrat ze všech zvířat to nejošklivější. Ideální je, pokud každá skupina vybere jiné zvíře. Po té se děti mají za úkol přetvřít do vybraného zvířete a přemýšlet, jak se jim z této pozice jeví člověk. Zda je pro ně přirozený, nebo ošklivý. Například skupině, která si vybrala osminohého pavouka, s chlupatým tělem, hlavohrudí a zadečkem, se člověk bude zdát ošklivý tím, že má 4 končetiny a podobně. Postřehy zapisujeme na papír a následně je sdělíme ostatním skupinám.

Poznámka pro vedoucí

Bavte se s dětmi o přiřazování lidských vlastností zvířatům. Proč se tak děje?

5.6.1.4 Konference

(autoři: Hana Korvasová a Michal Máchal, napsáno dle knihy Hrajeme si na přírodu, soubor her s ekologickou tematikou. Brno: Lipka, 2008. 181 s. ISBN 978-80-254-2327-1.; str. 66)

Téma: vliv člověka na přírodu

Místo: místnost

Určeno pro: děti od 9 let

Potřebný čas: 2 hodiny

Organizace: skupinová, diskusní

Úvod – motivace

Každý správný pracovník státní ochrany přírody, botanického či etnografického ústavu musí dokázat shromážďovat a třídit odborný materiál pro záchranu CHKO před hrozícím zrušením a co nejlépe tento materiál využít v diskusi.

Úkol

Pokus se obhájit co nejlépe oprávněnost CHKO, snaž se dosáhnout vzájemného kompromisu s ostatními institucemi s ohledem na zájmy celé společnosti

Pomůcky

Pro skupinu pevné desky A4, papíry, výkresy, pastelky, mapa území, naučné materiály, výstřižky časopisů týkající se dané CHKO.

Hra

Začínáme sdělením o úmyslech některých orgánů zrušit námi navštívenou CHKO. Děti rozdělíme na 2 až 3 skupiny. Jejich hlavním úkolem je přesvědčit kompetentní orgány o neoprávněnosti návrhu na zrušení CHKO.

Mladším dětem v přípravě argumentů pomáháme, starším necháváme vlastní iniciativu. Děti získávají informace z literatury, od domorodců, z map, prohlídkou okolí – dáme jim alespoň hodinu času.

Vedoucí hrají roli například podnikatelů, v jejichž zájmu je CHKO zrušit. Je vhodné mít v zásobě argumenty, mapy, tabulky s údaji finančních zisků a podobně.

Diskusi by měl vést člověk schopný udržet pořádek i při bouřlivých diskusích. Na začátku představí zástupce všech zúčastněných institucí a orgánů, v průběhu jim uděluje slovo, které časově omezuje.

Výsledek celé diskuse musí být jednoznačný – zrušit či zachovat CHKO.

Poznámka pro vedoucí

Vítězí ta strana, která byla přesvědčivější, nemusí za každou cenu zvítězit zájmy ochrany přírody.

Na konci diskuse zhodnotíme průběh a výsledky hry.

5.7 Červenec

V plném létě pozvolna utichá bouřlivý rozvoj rostlinného i zvířecího světa. Na pokosených loukách září květy všech barev a lesy jsou zaplaveny fialovými kvítky. Ptáci utichají, vychovávají odrostlá mláďata.

Za horkých červencových dní se v nezměrném množství vyskytují na lukách sarančata a kobylky. Rozevírají při letu vějířovitá zadní křídla, někdy pouze zelená, často i růžová, bleděmodrá a červená.

Teplými nocemi problikávají zelená světélka světlušek. Pulci ukončují svůj vývoj a z tůněk vystupují jako malé žabky.

Les provoněný zrajícími plody – malinami, jahodami, ostružinami – láká mnoho strážníků. Nejen drobné ptáky a hmyz, ale i mohutné medvědy.

Hledej v přírodě

Bolševník obecný (*Heracleum sphondylium*)

Tato statná bylina s chlupatými listy, která rozkvétá v plném létě, dorůstá až 150 cm. „Velké a drsné listy se skládají z nepravidelně laločnatých zubatých lístků. Bílé nebo narůžovělé květy jsou uspořádány do velkých plochých okolíků, širokých až 15 cm, jež lákají velké množství rozmanitého hmyzu včetně brouků.“ (Chinery, 2002, str.44)

Bolševník obecný není, na rozdíl od zavlečeného bolševníku velkolepého, škodlivý. Jeho květy lákají četné druhy brouků a much.



Obr. 7: Bolševník obecný

5.7.1 Náměty na pozorování v červenci

Život v rybníce

Na hladině rybníka můžeme v plném létě pozorovat pouhým okem četné druhy zvířat. Sítka a lupa nám pomůže prozkoumávat také hlubší vody. Na povrchu rybníka se pohybují vodoměrky a bruslařky. Ploštice a velmi dravé znakoplavky číhají na své oběti pod povrchovou vrstvou vody. Ve větších hloubkách se drží potápníci a larvy vážek, kde mají lepší podmínky pro lov. Také oni však musí vystoupat k hladině, aby nabrali zásobu vzduchu. Na úplném dně se nalézají škeble rybníční a pijavky, larvy vodního hmyzu a larvy chrostíků.

Pulci dorůstají v žáby

Ideální doba pro pozorování konečné přeměny pulců v žáby je právě na konci července. Skuteční skokani, kuňky nebo ropuchy opouští vodu, aby dále žili na souši. Při této proměně nejdříve pulci narostou zadní nožky, teprve poté přední. Velký ocásek se postupně zmenšuje, takže při prvních krocích na souši již není vidět.

Při zaniknutí ocásku přestávají pulci dýchat žábami a zapojují jednoduché plíce. Opačné je to u mloků a čolků – nejdříve jim narostou nohy přední a ocásek vůbec neztrácí.

Celkový vývoj obojživelníků je závislý na teplotě vody a dostatečném množství potravy. Ještě dva měsíce zůstávají malé žabky ve známém prostředí, kde se vyvíjely. Nejpozději na konci září se však vydají hledat zimoviště.

Světélka noci

Zelenavá světélka letních nocí potkáváme v listnatých lesích, v parcích a na paloučích. Asi jeden centimetr dlouzí brouci – hlavně pak světluška menší – se v červenci večer a v noci rojí na lesních okrajích a lukách ve velkých rojích. Sameček na rozdíl od těžkopádné a bezkřídle samičky dokáže létat. Může tak sledovat vábící světelné signály, kterými lákají samičky své partnery.

Světlušky celý rok žijí na vlhčích travnatých plochách s dostatkem potravy. Zde také přezimují.

Co pozorujeme v červenci	Motýli na lesních cestách	Letní luční květy
Vývoj žab	Babočka síťkovaná	Hrachor luční
Světlušky osvětlující noc	Bělopásek dvouřadý	Jetel luční
Dozrávají první plody	Babočka osiková	Kakost modrý
Letní louky	Okáč luční	Zvonek rozkladitý
Utichá zpěv ptáků	Okáč pýrový	Chrupa modrák
Bílí čápi opouštějí hnízdo	Batolec duhový	Svízel povázka

Významný den pro přírodu:

Světový den populace – 11. července

Hry pro tento měsíc:

Diskriminační tečky

Sběrači kakaových bobů

Spravedlivé rozdělení

Vlaječková snídaně

5.7.1.1 Diskriminační tečky

(autor Milan Čaha, zdroj: <http://isev.sweb.cz/hry/globalni.htm>)

Téma: sounáležitost se skupinou

Místo: klubovna

Určeno pro: děti od 8 let

Potřebný čas: 10 minut

Organizace: diskusní

Úvod – motivace

V dnešním světě je nutné chápat vztahy mezi lidmi, menšinami a většinami, vnímáme důležitost spolupráce v naší společnosti, vyhýbáme se diskriminaci.

Úkol

Hledej svoji skupinu podle barevné sounáležitosti.

Pomůcky

Malé barevné samolepky.

Hra

Děti zavřou oči, postaví se do kruhu a vedoucí jim nalepí na čelo samolepky různých barev – ideálně 4 – 5 nálepek od jedné barvy. Jeden hráč získá nálepkou barvy, kterou nemá nikdo jiný. Celá hra se odehrává v tichosti, bez mluvení, děti si nesmí nálepkou slepit, dívat se do předmětů odrážejících obraz, nesmí ukazovat na barvy v místnosti. Cílem hry je seřadit se do skupin podle barev.

Po hře rozvážíme diskusi:

Jaký jste měli pocit, při zadání úkolu? Jak se vám ho podařilo vyřešit? Jaký jste měli pocit po nalezení svojí skupiny? Jak se cítil hráč bez skupiny? Snažil se mu někdo pomoci? Zažil agresi ze strany ostatních hráčů? Existuje tato situace v reálném životě? Jak se cítí lidé ve vašem okolí, kteří mají také „tečku na čele“?

Poznámka pro vedoucí

Dobře zvažte, koho vyberete jako samostatného hráče.

5.7.1.2 Sběrači kakaových bobů

(napsáno dle knihy Hrajeme si na přírodu, soubor her s ekologickou tematikou. Brno: Lipka, 2008. 181 s. ISBN 978-80-254-2327-1.; str. 128)

Téma: globální a rozvojové problémy

Místo: velká místnost i s chodbami, louka, les

Určeno pro: děti od 9 let

Potřebný čas: 45 minut

Organizace: diskusní, pohybová

Úvod – motivace

Napadlo vás někdy, že lahodná čokoláda, která je tak snadno k dostání v obchodě, vzniká díky velmi těžké práci rolníků a často také dětí? Prohlédni si obrázky s dělníky z kakaových plantáží při sklizni. Představ si životní podmínky těchto lidí.

Úkol

Prodejte co nejvíce kakaových bobů vypěstovaných v minulé sezóně.

Pomůcky

Kartičky s obrázky kakaových plodů, 2 odlišné košile a klobouky, zvonek.

Hra

Ve vymezeném prostoru rozházíme kartičky s obrázky. Hra se skládá ze dvou kol. Děti hrají pěstitele kakaových palem z malých farem, vedoucí představuje obchodníka s kakaovými boby.

V prvním kole probíhá sklizeň na plantáži – děti sbírají lístky dokud se neozve zvukový signál, který oznamuje příjezd obchodníka. Ten je netrpělivý, spěchá a od pěstitelů kupuje plody tak, že od každého z nich převezme kartičky a zváží je v dlaních. To dělá velmi rychle a musí být patrné, že nepřesně. Pronáší věty:

„Žádné odpočívání, mám málo času a čas jsou peníze“

„Vaše sklizeň je nízká, ať vám příště pomůžou děti a prarodiče“

„Boby jsou malé, měli byste používat průmyslová hnojiva“

Pokud vaše palmy napadl škůdce, používejte chemické postřiky“

Peníze jsou předávány symbolicky – plácnutím do dlaně pěstitele, čím více plácnutí, tím větší odměna. Plácne však vždy jednou až třikrát, podle množství bobů.

Před druhým kolem opět rozházíme lístky ve vymezeném prostoru. Hraje se dle pravidel z prvního kola, objevuje se však nový obchodník, kterého poznáme podle odlišné košile a klobouku.

Tento obchodník vypadá mírněji, nechá pěstitele, aby odpočívali, ptá se na průběh sezóny, na jejich život. Po té obchází všechny pěstitele, váží jejich sklizeň – avšak pečlivě. Navíc předvádí, že má v ruce kalkulačku a cenu za boby přepočítává. Vyplácí také plácnutím do dlaně, ale je štedřejší. Používá věty:

„Pracují na vaší plantáži děti?“ – při kladné odpovědi nebude obchodovat

„Používáte průmyslová hnojiva?“ – při kladné odpovědi nebude obchodovat

„Používáte chemické postřiky?“ – při kladné odpovědi nebude obchodovat

„Vytvořte pěstitelské družstvo. Budete si navzájem prospěšní a prosadíte se na trhu.“

Při rozhovoru také padne nabídka smlouvy jednotlivým pěstitelům a vysvětlení jejich výhod. Po té obchodník ukončuje hru a odchází.

Poznámka pro vedoucí

Diskutujte s dětmi o rolích obchodníků. Jaký mezi nimi byl rozdíl? Proč druhý obchodník nechtěl, aby na plantáži pracovaly děti? Jsou chemické postřiky škodlivé? Existují přírodní hnojiva?



5.7.1.3 Spravedlivé rozdělení

(autor Milan Čaha, zdroj: <http://isev.sweb.cz/hry/globalni.htm>)

Téma: nerovnoměrné rozdělení příjmů

Místo: klubovna

Určeno pro: děti od 9 let

Potřebný čas: 60 minut

Způsob hry: skupinová, diskusní

Úvod – motivace

Na světě získává 20% lidí 75% veškerých příjmů. Oproti tomu zbylých 20% obyvatel Země dostává jen 2% veškerých příjmů.

Úkol

Pomocí jednoduché hry předved' nerovnoměrné rozdělení příjmů na naší planetě.

Pomůcky

Koláč, zákusky nebo balíček oplatků, sušenek a podobně.

Hra

Spočítejte děti. Jaký počet dětí odpovídá procentu bohatých lidí ve světě? (20%)

Jaký počet dětí odpovídá procentu chudých lidí ve světě? (20%)

Po rozdělení dětí na „bohaté“ a „chudé“ a zbylé obyvatele planety, rozdělíme dobroty na tři proporcionální hromádky – 75:23:2.

Rozdělené sladkosti pak dále rozdělíme podle proporcí mezi jednotlivce v každé skupině.

Rozvedeme diskusi: Jste se svým přidělem spokojeni? Vymyslete řešení situace, předkládejte návrhy. Je možné řešení použitelné i ve skutečném světě? Je tento stav trvale udržitelný? Pomůže chudým občasná pomoc nebo to situaci ještě zhorší?

Poznámka pro vedoucí

Ukažte dětem obrázky z chudých či rozvojových zemí. Srovnejte život v těchto místech s životem v naší zemi.

5.7.1.4 Vlajčková snídane

(autor Michal Medek převzato z knihy Hrajeme si na přírodu, soubor her s ekologickou tematikou. Brno: Lipka, 2008. 181 s. ISBN 978-80-254-2327-1.; str. 128)

Téma: globální nerovnosti

Místo: klubovna

Určeno pro: děti od 9 let

Potřebný čas: 50 minut

Organizace: skupinová, diskusní

Úvod – motivace

Téma nerovnosti na naší planetě se stává stále aktuálnějším. Ve velké části světa vládne chudoba, oproti tomu druhá část zemí oplývá blahobytem a příhodnými podmínkami.

Úkol

Zkus si na vlastní kůži prožít pocity, které prožívají lidé nacházející se v těžké životní situaci.

Pomůcky

Vlajčky států se stojánky, spousta rozmanitého jídla, příbory, talíře a stolovací náčiní, obleky pro číšníky (alespoň dva).

Hra

Hra se realizuje v průběhu běžného stravování při vícedenních akcích.

Na stoly rozmístíme vlajčky různých států – každý stůl představuje jednu skupinu států podle vyspělosti. Posadíme děti ke stolům jako při běžném jídle – rozdíl je pouze ve vlajčkách na stolech, které symbolizují státy s podobnou výší HDP.

Jídlo je postupně nošeno na stoly v závislosti na bohatství států u každého stolu.

První stůl

Austrálie, Francie, Japonsko, Kanada, Německo, USA – země patřící mezi nejbohatší na světě. Číšník je k nim ohleduplný, stará se o ně, nosí jim veškeré jídlo, ochraňuje před útoky ostatních stolů, neustále se ptá, zda jsou všichni spokojeni.

Postupně přináší: čaj, kávu, ovoce, zeleninu, salámy, sýry, různé druhy pečiva, zákusky. Jedná se o kompletní snídaňový servis s talíři, příbory a podobně.

Druhý stůl

Česká republika, Chile, Chorvatsko, Jižní Korea, Mexiko, Portugalsko – obyvatelé těchto států musí občas číšníka požádat o přinesení jídla, ne na každého se dostanou všechny speciality. Na stůl číšník přináší: čaj, možná káva po domluvě, salám, sýr, trochu zeleniny a rohlíky, vše v dostatečném množství. Jídlo se podává na talíři s nožem a vidličkou.

Třetí stůl

Brazílie, Bulharsko, Írán, Rusko, Srbsko, Turecko – lidé těchto států se normálně nají, nedostávají však žádné zákusky nebo delikatesy. Na stůl se jim dostane: čaj, rohlíky, chleby, sýr, zelenina – všeho přesný počet, mají nedostatek talířů a nenachází mazací nože.

Čtvrtý stůl

Bolívie, Čína, Indie, Kamerun, Moldávie, Pákistán – obyvatelé mohou žádat o přidání, ale jedná se převážně o skromnou snídani. Dostávají: pouze dva hrnky čaje, vodu, méně chlebů než je strážníků u stolu a pomazánku v malé misce. Chybí nůž, který lze později doplnit, mají málo hrnků, všechno jídlo je jen na jednom talíři.

Pátý stůl

Etiopie, Kongo, Mozambik, Nepál, Niger, Uganda – osazenstvo z nejchudších států světa se u tohoto stolu dostatečně nenasnídá. Dostávají pouze: chleba zhruba na polovinu obyvatel, málo vody v PET lahvi. Nemají k dispozici žádné nádobí.

Role číšníků je ovlivněna bohatstvím jednotlivých stolů – přednostně vždy obsluhuje dva nejbohatší stoly, zřetelně ukazují, co dělají, aby všechny děti měly přehled o dění při snídani.

Příklad situace

Čtvrtý stůl žádá o kávu. Číšník velice nahlas odpovídá: „Kafe? Kafe vůbec není a nebude, ve světě je ho nedostatek.“ Ihned se však otáčí ke stolu číslo 1 a na celou místnost halasí: „A dáte si čaj nebo kávičku? Je čerstvá, brazilská...“

Druhý stůl šeptá číšníkovi: „Chceme poslat humanitární pomoc stolu číslo 5.“ Číšník na to odpovídá nahlas: „Vážení přítomní, žádám o pozornost, Česká republika nabízí humanitární pomoc Ugandě! Žádám potlesk.“

Poznámka pro vedoucí

Hru ukončete zavčas po nasycení nejbohatších států, aby se zabránilo přílišné štedrosti pro slabší státy a došlo k vytracení atmosféry.

Nezbytná je diskuze, která následuje po závěru hry.

Celá hra musí být úchvatná – číšníci nazdobení ve fracích, jsou úslužní, stůl bohatých se musí prohýbat pod jídlem.

Hra je umocněna tím, že i po jejím ukončení nedostávají chudé státy přísun potravy, což umocňuje pocit viny ostatních států. Deficit doženete při dalším plánovaném jídle.

5.8 Srpen

Nejteplejším měsícem v roce vrcholí léto. Žně jsou v plném proudu. Na rybnících a jezerech kvetou lekníny, také na souši je stále plno kvetoucích rostlin. Dozrávající plody září všemi barvami.

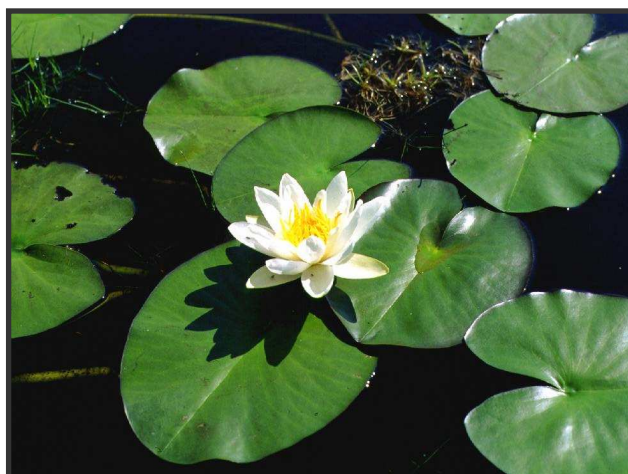
Motýli poletují z bodláku na bodlák, louky okupují sarančata a cvrčci. Neobyčejně čilí jsou nejen křečci polní, ale také plši a plšáci. K večeru je můžeme pozorovat na okrajích lesů.

I přes teplé dny se pomalu začínají stěhovat ptáci. Jako první odlétají rorýsi, které následují mladé kukačky, bukači a lelkové. V zimovištích v Africe již očekávají přilet čápů bílých a černých.

Hledej v přírodě

Leknín bílý (*Nymphaea alba*)

Leknín bílý rozeznáme snadno podle až 12 cm velkých bílých květů se spoustou žlutých tyčinek uprostřed. Květy můžeme obdivovat od května do října. Jsou stejně velké jako kožovité listy rostoucí na dlouhých pružných stvolech, jež jsou zakotveny v bahně plazivým



Obr. 8: Leknín bílý

oddenkem. „Leknín bílý je kriticky ohrožená a mizející bylina. Je zařazen do kategorie C1 (kriticky ohrožené rostliny). Trpí hlavně ztrátou míst vhodných k růstu a jejich znečišťováním.“

(<http://www.kvetenacr.cz/detail.asp?IDdetail=169>, 2.3.2009)

5.8.1 Náměty na pozorování v srpnu

Muzikanti na louce

V srpnu slyšíme na loukách neustálý zpěv sarančat a cvrčků – členů nejpočetnějších skupin lučních muzikantů. Cvrčci i všechny kobylky pomocí tření předních křídel o sebe cvrkají celý den.

Sarančata vyluzují zvuky třením stehen o křídla. Mají k tomu na vnitřní straně stehna ozubenou lištu. Po té přejíždějí vystupující žilkou na předních křídlech. Také mají tato zvířata, stejně jako muzikanti, dobře sluch, který zajišťují složité sluchové orgány, které nejsou pro zvířata typické.

Motýli na bodlácích

Bodláky jsou pro hmyz velmi oblíbené, stejně tak bodláky jsou na přítomnosti hmyzu – a tím i motýlů – závislé. Pro tyto pichlavé rostliny jsou typické červenofialové kvítky. Motýli do nich boří své dlouhé sosáky, díky čemuž získávají lahodný nektar. Na bodláku můžeme pozorovat babočku bodlákovou a další motýly, kteří zde shánějí potravu.

Plody léta

V srpnu vrcholí sběr letních plodů v lesích. Ptáci, přilákáni zářivými barvami, přilétají za potravou a pak při poletování krajinou roznášejí semena snědených plodin.

I člověk si pochutnává na vonných lesních jahodách nalezených na travnatých plochách, hledá sladké maliny, borůvky a brusinky na pasekách a mýtinách. Na kraji lesa najdeme ostružiny.

Na pozoru se musíme mít před nebezpečnými plody podobným jedlým plodům, které jsou jedovaté a po sněžení může dojít k otravě – například před vraním okem čtyřlístým nebo rulíkem zlomocným, které mohou snadno můžeme zaměnit s borůvkou.

Nesmíme opomenout, že v mnoha přírodních rezervacích je sběr plodů zakázán kvůli ničení porostů a úbytku důležité složky potravy lesních zvířat.

Co pozorujeme v srpnu	Motýli na bodláku	Lesní plody
Zásnuby hlemýždů	Babočka kopřivová	Ostružník maliník
Křeččí žně	Babočka paví oko	Jahodník obecný
Netopýři na nočním lovu	Babočka bodláková	Ostružiník křovitý
Kvetoucí vřesoviště	Bělásek zelný	Brusnice borůvka
Čapí tah	Modrásek obecný	Brusinka
Sezóna tahu motýlů	Otakárek fenyklový	Rulík zlomocný

Významný den pro přírodu:

Evropská noc pro netopýry – 28. srpna

Hry pro tento měsíc:

Netopýr

Netopýr a noční můra

Netopýří jeskyně

Netopýři

5.8.1.1 Netopýr

(napsáno dle knihy Ekohry do kapsy. Praha: Sdružení Tereza, 2007; str. 12)

Téma: orientace netopýra

Místo: louka

Určeno pro: děti od 7 let

Potřebný čas: 25 minut

Organizace: pohybová

Úvod – motivace

Netopýři se orientují pomocí echolokace. Vydávají zvukové signály a po zpracování a vyhodnocení ozvěny jsou schopni určit svoji polohu v prostoru, vzdálenost, velikost překážky a podobně.

Úkol

Vžij se do role netopýra a pokus se najít správnou cestu ve tmě.

Pomůcky

Šátky pro každého hráče, píšťalka.

Hra

Všem dětem zavážeme oči a umístíme do vybraného prostoru. Louka by měla být snadno schůdná kvůli možnému zranění při zavázaných očích.

Vedoucí se vzdálí alespoň 50 metrů od dětí, vzdálenost může být větší – děti by však měly snadno zachytit zvukový signál.

Vedoucí pak občas krátce pískne. Úkolem dětí je dostat se až k němu a dotknout se ho rukou. Orientují se pomocí sluchu a pomocí hmatu nohou, kterými zkoumají terén.

Poznámka pro vedoucí

Můžete ztížit situaci přidáním více zvuků, děti musí rozlišovat pouze ten, který představuje ozvěnu jimi vydaného zvukového signálu.

5.8.1.2 Netopýr a noční můra

(napsáno dle knihy *Pojďme na to od lesa - příručka lesní pedagogiky*. Vimperk: Správa NP a CHKO Šumava, 2003. 639 s.; str. 16)

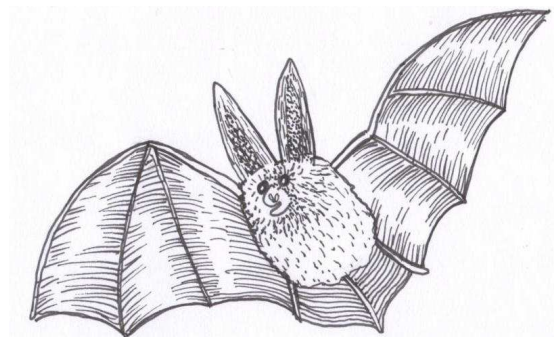
Téma: lov netopýra

Místo: louka

Určeno pro: děti od 6 let

Potřebný čas: 30 minut

Organizace: pohybová



Úvod - motivace

Netopýři jsou aktivní hlavně v noci, kdy loví. K lovu používají echo – systém, kdy vysílají vysokofrekvenční zvuky, které se jako ozvěna odrážejí od okolí. Tímto způsobem rozpozná netopýr, kde se kořist vyskytuje.

Úkol

Představ si, že jsi hladový netopýr a ulov si svou kořist.

Pomůcky

Šátky na oči.

Hra

Děti jsou seznámeny se strategií lovu netopýra. Vytvoří v průměru asi 5 metrový kruh. Jeden z hráčů je označen jako netopýr. Postaví se doprostřed kruhu a zavážou se mu oči. 3 – 5 dětí představuje noční můry a najdou si místo kdekoliv v kruhu. Stávají se tak lovenou kořistí, kterou se snaží netopýr nalézt.

Lov začíná zvoláním netopýra: „Netopýr“

Pokaždé, když noční můra uslyší slovo netopýr, musí vyslat odezvu netopýrovi svou odpovědí: „Můra“. Netopýr poletuje v kruhu a sleduje, kde se zhruba pohybuje kořist. Podle zvukových signálů pak můru uloví.

Poznámka pro vedoucí

Hru můžete ztížit přidáním šátků můrám nebo změnou vydávaného zvuku.

5.8.1.3 Netopýří jeskyně

(napsáno dle knihy Ekologické hry. 1. vyd. Olomouc: Dům dětí a mládeže, 1992. 68 s.; str. 54)

Téma: potravní řetězec

Místo: louka

Určeno pro: děti od 7 let

Potřebný čas: 25 minut

Organizace: pohybová

Úvod – motivace

V jeskyních se nachází jedinečný ekosystém, který si mnoho z nás nedokáže představit. Na trusu netopýrů nacházíme celá společenstva hmyzu, která zase vytváří potravu dravým pavoukům.

Úkol

S pomocí hry pochop nutnost potravního řetězce.

Pomůcky

50 lístků.

Hra

Děti rozdělíme na netopýry, pavouky a drobný hmyz – v poměru 1:2:5.

Netopýři se rychle pohybují po vyznačeném prostoru, v některých okamžicích odhodí lístek, který představuje jejich trus. Na tyto lístky čekají děti, které tvoří skupinu hmyzu. Lístky sbírají a uchovávají. Do hry vstupuje pavouk. Pokud je hmyz pavoukem polapen, musí mu odevzdat jeden lístek. Ve chvíli, kdy nesebral žádný lístek nebo všechny kartičky odevzdal, vypadává ze hry. Hra končí při vysbírání všech lístků nebo v okamžiku, když pavouci uloví všechny hmyz.

Poznámka pro vedoucí

Povídejte si s dětmi o funkci potravního řetězce. Co by se stalo, kdyby jeden článek řetězce vypadnul?

5.8.1.4 Netopýři

(autor Michal Medek, napsáno dle knihy Hrajeme si na přírodu, soubor her s ekologickou tematikou. Brno: Lipka, 2008. 181 s. ISBN 978-80-254-2327-1; str. 111)

Téma: život zvířat a rostlin

Místo: louka

Určeno pro: děti od 8 let

Potřebný čas: 45 minut

Organizace: pohybová

Úvod – motivace

Schopnost netopýrů přežít zimu je známá – vytvoří si maximální zásoby na zimu a odebere se na zimoviště, ve kterém hibernují. Ne každé místo je však ideální a tak nacházíme netopýry zmrzlé.

Úkol

Vžij se do role netopýrů, kteří neustále bojují o své přežití. Najdi nejvhodnější zimoviště.

Pomůcky

Kartičky s potravou netopýrů, označení zimoviště, klobouk pro losování lístků s nejnižší teplotou zimy v jednotlivých letech, lístky s nejnižšími teplotami od -1°C do -20°C.

Hra

V prostoru rozházíme lístky – potravu netopýrů a rozmístíme zimoviště.

Na začátku hry sbírají děti potravu, když mají dost na přežití zimy, najdou si vhodné zimoviště. (Dostatek potravy určí vedoucí – mělo by jí vždy být méně než je potřeba pro všechny děti).

Každé zimoviště je označeno popisem – maximálním počtem netopýrů, kteří v něm mohou hibernovat a tepelnou odolností, tedy venkovní teplotou, za níž je ještě v zimovišti pro netopýry teplota vhodná k přežití.

V okamžiku, kdy už po prostoru bloudí několik jedinců, kterým se nepodařilo sehnat dostatek potravy, oznámí vedoucí, že udeřila zima. Kdo v tu chvíli nemá dostatek zásob, umírá a vypadává ze hry.

Vedoucí pak vylosuje nejchladnější období této zimy a děti, které se nacházejí na promrzlém zimovišti (má uvedenou nižší teplotní odolnost) také odcházejí ze hry. Hraje se několik kol, postupně odebíráme potravní zdroje vzhledem k počtu hráčů.

Poznámka pro vedoucí

Hru příliš neprotahujte – mrtví hráči ztrácejí pozornost. Je nutné pouze poukázat na obtížnost přežití hibernujících zvířat.

V závěru rozpoutejte diskusi – co dále ruší hibernující zvířata kromě výkyvů počasí? Mohou vždy silnější jedinci ovlivnit své šance na přežití?

5.9 Zář

Začínající podzim – tak bychom mohli nazvat změny dějící se v měsíci září. Na zemi sbíráme plody jírovce maďalu, objevují se první zbarvené listy, živé ploty jsou plné podzimních plodů. Ideální doba pro růst hub láká do lesů i luk mnoho houbařů. Mnoho zvířat se snaží získat velkou tukovou zásobu na zimu díky usilovnému krmení, ostatní pak schraňují plody do svých zásobáren pro horší časy v zimním klidu. Úkryty před chladem již hledají ještěrky a užovky, i zlatoočky a slunéčka se v nových příbytcích připravují na zimu, často také v lidských obydlích. Toto období je typické pro ptačí tahy – naše kraje opouští většina pěvců, vlaštovky a jiříčky. Naopak se u nás objevují první zimní hosté – například severské kachny a husy či strnad severní.

Hledej v přírodě

Hřib jedlý (*Boletus edulis*)

Hřib jedlý patří k jedlým houbám s tlustou, kyjovitou nohou se síťovým vzorem a velkým hnědým kloboukem. „Patří k tzv. rouškatým houbám, tedy takovým, které mají rouško rourkovité. „Objevuje se od července do října, hlavně v jehličnatých lesích, ale i pod buk a na lesních loukách. Kvůli své vynikající jemné a oříškové chuti se řadí tento hřib k nejoblíbenějším jedlým houbám. Znalci hub u nás rozlišují sedm odrůd hřibů podle stanoviště a roční doby. Hřibovité houby jsou většinou jedlé a velmi chutné, ale přesto jsou mezi nimi jedovaté druhy, např. hřib satan nebo koloděj. Většinou však nejsou nebezpečné, protože za vyšší teploty se jejich toxiny rozkládají. Mladé je však možné snadno zaměnit s hořce chutnajícím podhřibem žlučovým.“ (Ludwig, 2005, str. 84)



Obr. 9: Hřib jedlý:

5.9.1 Náměty k pozorování v září

Babí léto

Ve vzduchu jsou za slunných zářijových dnů jasně patrná poletující stříbrná vlákna, která se sem tam zachytávají ve větvičkách keřů či stromů. Dříve se věřilo, že jsou tato vlákénka vlasy starých žen, které ztratily hřeben. Od dávných dob se proto nazývá toto období babí léto.

Ona stříbrná vlákna jsou však pavučinová vlákna malých pavoučků, kteří se vydávají hledat nové bydliště. Většinou se vyšplhají na vysoké stéblo trávy či větvičku a vypustí tenké dlouhé vlákno, které nechají vlát ve větu. Když je hodně dlouhé, pustí se pavouček stébla a nechá se unášet pavučinkou letící ve větru. Není neobvyklé, že se tyto pavučinky dostávají do výšky až 4 000 m a letí i 50 km. Po přistání si pavouk začíná ihned budovat vlastní síť nebo doupě.

Plody ve vzduchu

K dalším „létajícím objektům podzimu“ patří semena plodů. Každý rostlinný druh potřebuje rozšiřovat svá semena, aby přežil. Proto musí neustále získávat nová stanoviště v okamžiku, kdy se podmínky ve starém prostoru zhorší.

Ideálním způsobem jak rozšířit svá semena na velké vzdálenosti je vznik létajících plodů, která snadno rozšiřuje vítr.

Semena se mohou pohybovat několika způsoby – plachtěním (křídlatá nažka) například plodů jilmů, pomocí padáček (chmýr) pampelišky, či jako vrtulky (křídlaté dvounažky) javoru. Právě vrtulky se rozšiřují poměrně snadno unášeny výškovým prouděním.

Odlétání vlaštovek

Jak praví lidové přísloví, vlaštovky by se měly vydávat na svou dlouhou cestu do zimoviště 8. září (narození Pany Marie). Návrat je pak stanoven na 25. března (zvěstování jara). Přesto se řídí vlaštovky svou hlavou a na přísloví pranic nedbají.

Jako první se na cestu vydávají břehule říční, blízké jiříčkám, které odlétají již v polovině srpna. Začátkem září se přidávají jiříčky a pár dní po nich vylétají vlaštovky.

Několik dní před odletem se vlaštovky shromažďují v dlouhých řadách a hledají vhodná hromadná nocoviště, většinou v rákosinách, kde mají dostatek hmyzu i v pozdním podzimním čase.

Nejen vlaštovky a jiříčky ale i břehule přezimují každý rok ve střední Africe.

Co pozorujeme v září	Podzimní plody živého plotu	Jedlé houby
Zbarvení a opadání listů	Trnka obecná	Hřib smrkový
Babí léto	Svída krvavá	Suchohřib hnědý
Odlet vlaštovek	Jeřáb ptačí	Bedla jedlá
Tah jeřábů	Ptačí zob obecný	Žampion polní
Opad kaštanů	Bez černý	Klouzek žlutý
Říje jelenů	Růže šípková	Liška obecná

Významný den pro přírodu:

Evropský den bez aut – 22. září

Hry pro tento měsíc:

Mašinky

Autíčka

Výfukáři

Dopravní hřiště

5.9.1.1 Mašinky

(napsáno dle knihy HRUŠKA, J. Globální a environmentální výchova na pobytových akcích. Pardubice: Ekocentrum PALETA, 2005. 112 s.; str. 38)

Téma: týmová spolupráce

Místo: louka

Určeno pro: děti od 7 let

Potřebný čas: 25 minut

Organizace: pohybová

Úvod – motivace

Železniční doprava je oproti automobilové stále nedostatečně využívána. Přesto je ekologičtější, u nemotorových strojů nedochází k úniku zplodin do ovzduší.

Úkol

Přeprav vlak z jedné stanice do druhé.

Pomůcky

Šátky na zavázání očí, zvonek.

Hra

Děti rozdělíme do trojic, každá trojice tvoří mašinku. Postaví se za sebou – první lokomotiva má pokrčené ruce s dlaněmi před sebe jako nárazníky a má zavázané oči. Druhý jako vagón se drží za ramena lokomotivy, má zavázané oči a přenáší pohyby, které mu dává třetí osoba týmu – strojvedoucí. Ten se drží za ramena vagónu, řídí soupravu způsobem, který si domluví s ostatními členy skupiny na začátku hry. Nemá zavázané oči. Po celou dobu hry se nesmí mluvit.

Každá souprava má za úkol projet vymezenou trasu.

Poznámka pro vedoucí

Děti v rolích soupravy vystřídejte. Ve které roli se jim nejvíce líbilo? Diskutujte o tom, jakými dopravními prostředky děti jezdí. Uvažujte, jak by se dala železniční doprava zkvalitnit a tím se přiblížit cestujícím.

5.9.1.2 Autíčka

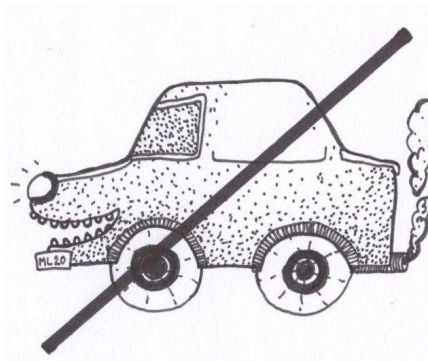
Téma: záchrana žab

Místo: louka

Určeno pro: děti od 7 let

Potřebný čas: 25 minut

Organizace: pohybová



Úvod – motivace

Každoročně, při migraci žab, dochází k velkým ztrátám při jejich putování vedoucím přes silnice. Ochránáři se snaží žáby sbírat a přesouvat do bezpečných míst.

Úkol

Zachraň jako ochránce přírody co nejvíce žab.

Pomůcky

Lístky podle počtu hráčů, na každého alespoň 10, kartonové krabice, popruhy.

Hra

Děti rozdělíme na dvě skupiny – ochránce přírody a automobilisty.

Řidiči aut mají na sobě zavěšena vyrobená autíčka z krabice na popruzích.

Na vyhrazenou hrací plochu rozházíme lístky, které představují migrující žabky.

Ochránáři vybíhají ze svého ekologického centra k rušné cestě. Mohou přenést a zachránit vždy jen jednu žabku, kterou umístí na určené místo za silnicí – klidného rybníčku.

Řidiči běhají po vyznačené vozovce tam a zpátky. Sebráním jednoho lístku během projetí silnice symbolizují přejetou žabu. Ochránáři mají za úkol zachránit co nejvíce žab před uhynutím.

Poznámka pro vedoucí

Děti v rolích vystřídejte. Diskutujte, jak by se dalo zamezit každoročnímu úhynu migrujících žab.

5.9.1.3 Výfukáři

(napsáno dle hry Mexická hranice, zdroj: <http://her.unas.cz/index2.php?akce=detailhry&hra=20>)

Téma: vypouštění imisí

Místo: les přehrazený lesní cestou nebo jinou hranicí

Určeno pro: děti od 8 let

Potřebný čas: 60 minut

Organizace: pohybová, skupinová

Úvod – motivace

Těžké kovy nebo jiné znečišťující látky – tzv. imise – vypouštěné auty do ovzduší, se ukládají do životního prostředí. Stará auta vypouští velké množství těchto látek. Proto by se neměla na silnicích pohybovat.

Úkol

Staň se celníkem a zamez přejezdu starých aut přes hranice.

Pomůcky

Lísky žluté, lístky červené (tři pro každého řidiče), razítka.

Hra

Děti rozdělíme na dvě skupiny – řidiče a celníky. Celníky rozestavíme na hranici vyhrazeného prostoru, řidičům vyznačíme místo pro garáže. Řidiči vyjždí se svými vozy, které svým stavem neodpovídají stanoveným imisním normám. Musí přepravit přes hranice náklad (žlutý lístek) bez získání pokuty či zabavení auta. Při přechodu za hranici se musí vyhnout celníkům, náklad složit a jet pro další. Za dopravení nákladu získá razítka. Celníci hlídají na hranici. Chycené auto nesmí pustit dál. Může však být podplacen (červený lístek). V tomto případě škrtne jedno razítka dopraveného nákladu. Když řidič nemá razítka, je mu sebrán další lístek.

Poznámka pro vedoucí

Diskutujte s dětmi o tomto problému. Lze nějak vyřešit?

5.9.1.4 Dopravní hřiště

Téma: dopravní situace

Místo: les

Určeno pro: děti od 7 let

Potřebný čas: 45 minut

Organizace: pohybová

Úvod – motivace

Každý člověk se musí orientovat v dopravní situaci. Podívejme se na tento problém také očima ekologa. Lze využívat dopravu ekologičtější způsobem?

Úkol

Nauč se řešit dopravní situace. Zamysli se nad využíváním hromadné dopravy.

Pomůcky

Obrázky dopravních značek, šňůry, lana nebo přírodní materiál, obrázky obchodů.

Hra

Děti rozdělíme do 3 skupin – automobilisti, chodci a řidiči veřejné dopravy. V členitém lese s mnoha cestičkami vyznačíme dopravní hřiště, umístíme značky a ohraničíme centrum města s obchody, které je pěší zónou.

Děti musí procházet vyznačenou dopravní situací a respektovat značky. Tuto trasu prochází třikrát dokola, při každém okruhu musí navštívit obchod v centru města (zastávka autobusu). Parkoviště je od něj vzdáleno alespoň 40 m – řidiči na něj musí nejdříve přijet, pak mohou pokračovat k obchodu. Chodci se dopravují pomocí hromadné dopravy (na zastávce se zařadí za autobus) nebo pěšky.

Řidičům a chodcům je měřen čas, za který projdou stanovenou trasu.

Poznámka pro vedoucí

Diskutujte s dětmi o tom, který způsob dopravy je výhodnější po všech stránkách – ekologické, ekonomické, časové.

5.10 Říjen

V plném podzimu, kdy začíná klesat teplota a dny jsou krátké, utichá i příroda. Vše, zvířata i rostliny, se intenzivně připravuje na zimu. Veselé barvy listů se mění v hnědou, mnohé opadané listy již pokrývá půdu lesů mohutnou vrstvou hrabanky.

Na poslední chvíli ještě potkáváme zvířata, která stírají poslední zbytky potravy pro přežití dlouhé zimy či nabírají co největší možnou tukovou zásobu.

Přesto narazíme na ozdoby, jimiž příroda zkrášluje tento čas – půvabné kvítky a pestré houbičky.

Krásné, leč silně jedovaté růžové kalichy ocúnů rozkvétají na loukách, v lese svítí do širokého okolí muchomůrky, jedlé houby nacházíme nejen na zemi, ale také na stromech či padlých kmenech.

Hledej v přírodě

Ocún podzimní

(*Colchicum autumnale*)

Tato krásná liliovitá rostlinka s růžově fialovými kvítky objevujícími se koncem srpna a kvetoucí až do listopadu nás dokáže vždy uchvátit. Daří se jí na vlhkých, světlých paloučích a dosti mokrých loukách. „Květy mají dlouhou bílou trubku podobnou stvolu a šest podlouhlých růžových cípů. Podle tyčinek rozpoznáme snadno ocún od šafránu, jehož některé druhy také kvetou na podzim, ale který má pouze tři tyčinky.“ (Chinery, 2002, str. 72)

Všechny části rostliny obsahují vysoce jedovatý kolchicin. Tento buněčný jed používají zahradníci k zakořeňování řízků nebo ošetřování semen a hlíz. Pro tento jed byla kdysi tato rostlinka využívána vrahy.



Obr. 10: Ocún podzimní

5.10.1 Náměty na pozorování v říjnu

Jedovaté houby

Ve střední Evropě je známo přibližně 5 000 hub, z nichž je asi 150 druhů jedovatých. Smrtelně jedovatých je z nich však jen minimum. Nejvíce otrav se smrtelným následkem má na svědomí muchomůrka hlíznatá. Ke smrtelné otravě dospělého člověka stačí 60 g čerstvé houby, jedovaté látky této houby nezničí ani var.

Muchomůrky u nás získaly svůj název podle toho, že se v dřívějších dobách používaly k hubení much, které se otrávilily.

Mnoho hub vyvolává zpravidla slabší zažívací poruchy a po jejich požití nehrozí bezprostřední riziko, přesto bychom se měli vyvarovat sběru hub, které neznáme.

Kvetoucí rostliny na podzim

I za chladného podzimního počasí stále najdeme mnoho kvetoucích rostlin. Tvoří se a dozrávají plody, které přečkají celou zimu.

K nejznámějším patří ocún, pupava bezlodyžná, stálezelený břechťan a také vzácný hořec brvitý. Ten vytváří své plody až další jaro.

K dalším kvetoucím druhům v této době řadíme stále kvetoucí rostliny, které můžeme objevit od února do listopadu – například sedmikráska obecná (chudobka), která se objevuje v průběhu celého roku na pastvinách a lukách.

Na zahradách nacházíme často až v listopadu vedle ocúnů podzimní krokusy neboli šafrány.

Směr cesty tažných ptáků

Rozeznání směru tahu je všem tažným ptákům vrozený. Ptáci táhnoucí ve dne se orientují podle slunce, naopak ptáci putující v noci se řídí pomocí hvězd, při zatažené obloze pak pravděpodobně podle magnetického pole Země.

Také je pravděpodobné, že se ptáci řídí podle jasných terénních znaků – pohoří, řek, měst. Tato „znamení“ jim pomáhají nacházet cestu zpět do hnízdiště.

Nezbytná pro některé druhy je pomoc mořského pobřeží, které vede ptáky například k průlivům, kde snadněji překonávají obrovské vzdálenosti přes vodu. Podobně jako ptáci využívají průlivů u moře, v horách jim cestu usnadňují průsmyky.

Co pozorujeme v říjnu	Jedovaté houby	Pozdně kvetoucí rostliny
Přebarvení do zimní srsti zvířat	Muchomůrka červená	Ocún podzimní
Poslední tažní opozdilci	Muchomůrka zelená	Pupava bezlodyžná
Vrchol opadání listí	Muchomůrka tygrovaná	Hořec brvitý
Včely uzavírají otvory úlu	Muchomůrka jízlivá	Starček přímětník
Ježek hledá zimní úkryt	Muchomůrka jarní	Břečťan popínavý
Plži uzavírají ulity víčky	Pestřec obecný	Rozrazil perský

Významný den pro přírodu:

Den stromů – 22. října

Hry pro tento měsíc

Hledej stromy a keře

V dutině starého stromu

Najdi svůj strom

Záchrana lesa

5.10.1.1 Hledej stromy a keře

Téma: seznámení se stromy a keři

Místo: klubovna, louka, les

Určeno pro: děti od 7 let

Potřebný čas: 60 minut

Organizace: diskusní, po jednotlivcích i skupinkách

Úvod – motivace

Hra, která potěší za každého počasí. Záleží nejen na šikovnosti, ale i na znalostech, aby byly děti úspěšné

Úkol

Nalezni ve větvích stromy či keře. Vyhledej si o nich informace v klíči nebo v encyklopedii. Pokus se najít co nejvíce stromů nebo keřů v přírodě.

Pomůcky

Věty okopírované na papír, klíč nebo encyklopedie.

Hra

Děti naleznou ve větvích stromy a keře. Naleznou si o nich informace v klíči, popřípadě v encyklopedii. Po té, při výletě, se snaží vyhledané stromy nalézt v přírodě.

Zvítězí v tomto zápase modří, nebo zelení hráči?

Jirka si ochočil papouška tak, že mu zobe z ruky.

Odměnu dostali všichni dobří zaměstnanci firmy.

Dan věděl o Jirkovi, ale zatajil mužům ostatní partyzány.

Martin bydlí s kamarády na pokoji č. 9 v prvním patře.

Poznámka pro vedoucí

Vět se dá vymyslet nepřeberné množství, jen s chutí do toho.

5.10.1.2 Záchrana lesa

(napsáno dle knihy Ekologické hry. 1. vyd. Olomouc: Dům dětí a mládeže, 1992. 68 s.; str. 38)

Téma: ochrana lesa před zvýšenými emisemi

Místo: les

Určeno pro: děti od 8 let

Potřebný čas: 40 minut

Organizace: pohybová

Úvod – motivace

Hra slouží k seznámení dětí s problematikou znečišťování ovzduší a poškozování dřevin

Úkol

Snaž se co nejvíce omezit emise vypouštěné do ovzduší.

Pomůcky

Krepový papír, dvě sady barevně odlišených kartiček po sto kusech, 50 karet znázorňujících peníze

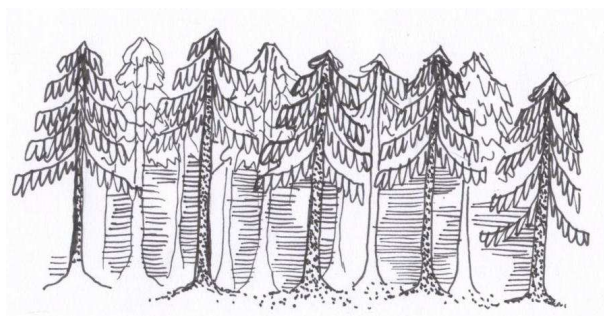
Hra

Hráče rozdělíme do skupin, dva z nich představují vítr, jeden až tři hráči jsou dělníci a jeden představuje ekonoma továrny. Další skupinu tvoří děti představující profesionální ochránce přírody. Každá skupina si vyznačí v terénu kruhem z krepového papíru svoji továrnu. Potom dělníci sbírají v lese materiál pro výrobu – spadené listí vybraného druhu dřeviny nebo svou barvu kartiček. Listy nosí svému ekonomovi. Za každých dvacet listů ekonom od vedoucího hry obdrží tři karty znázorňující peníze. Vedoucí hry také předá každému větru tři pásy krepového papíru barvy továrny, ke které patří. Větry váží tyto pásy na stromy v prostoru hry. Pokud jsou na stromě tři pásy, je zničený emisemi dané továrny. Ekonomové se snaží tyto stromy hledat a pásy sundávají. Ponechávají si je u sebe. Pokud strom se třemi pásy najde ochránce přírody, také je sundá a jde za příslušným ekonomem vybrat pokutu pět karet. Pokud jde již o druhou pokutu, továrna musí také začít

stavět čističku a větry dostávají od vedoucího hry již jen dva pruhy krepového papíru. Při třetí pokutě již jen jeden kus, protože továrna musela vystavět další čističku. Hra končí ve chvíli, kdy nějaká továrna dostane čtvrtou pokutu. Sice pak již nevypouští žádné emise, ale byla k tomu donucena tlakem ochránců přírody.

Poznámka pro vedoucí

Po hře můžete rozpoutat diskuzi o daném problému.



5.10.1.3 Najdi svůj strom

(Napsáno dle knihy Pojďme na to od lesa - příručka lesní pedagogiky. Vimperk: Správa NP a CHKO Šumava, 2003. 639 s.; str. 177)

Téma: hledání stromu pomocí hmatu

Místo: les, park se stromy, lesopark

Určeno pro: děti od 6 let

Potřebný čas: 40 minut

Organizace: klidná pohybová

Úvod – motivace

Určitě jste si všimli, že každý strom žije svým vlastním životem, ačkoli je stejného druhu jako tisíce jiných, je sám sebou, má vlastní podobu a tvar.

Úkol

Poznej pomocí smyslů svůj strom a pak ho již pomocí zraku najdi v přírodě.

Pomůcky

Šátky, krepový papír na vyznačení hrací plochy.

Hra

Děti vytvoří dvojice, jeden z páru si zaváže oči. Ten, který vidí, vede druhého se zavázanýma očima k nějakému stromu. Zde je úkolem nevidoucího všemi smysly vnímat strom, osahat si jeho kůru, větve v dosahu, vnímat reliéf kořenů na zemi a podobně. Po seznámení se stromem je pak ten, kdo má zavázané oči opět odveden na místo, odkud dvojice vyšla. Je mu sejmuto šátek a nyní již vidoucí se vydává hledat strom, se kterým se právě seznámil.

Děti ve dvojici si po té vymění role.

Poznámky pro vedoucí

Můžete vymezit prostor k hledání stromů, aby děti zbytečně nezacházely daleko.

Děti ve dvojicích by si měly navzájem důvěřovat, hra by měla být klidná, prožitková.

5.10.1.4 V dutině starého stromu

(Napsáno dle knihy Ekologické hry. 1. vyd. Olomouc: Dům dětí a mládeže, 1992. 68 s.; str. 12)

Téma: ekosystém v dutině starého stromu

Místo: louka, místnost, les

Určeno pro: děti od 8 let

Potřebný čas: 20 minut

Organizace: pohybová

Úvod – motivace

V dutině stromů můžeme nalézt nespočet živočichů. Dřevo, které dutiny obsahují, se nachází v mírném stádiu rozkladu a slouží tak jako potrava pro larvy červotočů, tesaříků a roháčů. Houbami se živí žížaly, mnohonožky, larvy zlatohlávků, tiplice a dalších. Uhynulými obratlovci se živí hrobařík, bzučivou a kožojedí. Jsou zde i predátoři – stonožky, pavouky pokoutníky, kovaříky, vosy a sršně.

Úkol

Ulov si co nejvíc potravy, která ti patří.

Pomůcky

Materiál na ohraničení prostoru, lístky s reliéfem představující potravu, šátky.

Hra

Děti rozdělíme na všežravé a býložravé obyvatele dutiny, v poměru 8:1 přidáme predátory. Všichni mají zavázané oči šátkem. Na vybrané označené místo umístíme lístky – polovina pro býložravce, druhá pro všežravce. Děti si bez mluvení a poslepu jdou nasbírat potravu. Minutu po nich je začnou stíhat predátoři, kteří se jimi živí. Když predátor chytí hráče, musí mu ten dát jeden lístek potravy. Pokud zrovna lístek nemá, vypadá ze hry. Hra končí vysbíráním všech lístků.

Poznámka pro vedoucí

Upozorněte děti na opatrnost. Povídejte si, jak se jim po tmě hledala potrava.

5.11 Listopad

Předposlední měsíc v roce přináší pozdní podzim. Listí je opadané, příroda prožívá velké změny. Savcům narůstá hustší srst, srnčí samci odhazují paroží, kačeři březňačky vyměnili nenápadná prostá pírka za barevné svatební peří. Na jih odlétají poslední stěhovaví ptáci, početná hejna kachen a vodních ptáků se připravuje k přezimování na jezerech.

Nepřeslechnutelné jsou námluvy prasat divokých, které jsou doprovázeny hlasitým chrochtáním. Přesto si tyto zvuky nesmíme splést se zásnubním zpěvem daňků, u nichž říkáme, že rochají.

V rostlinné říši ubylo kvetoucích zástupců, osaměle zde vystupuje břechťan. Plodů je však stále ještě nadbytek. Šišky některých jehličnanů stále dozrávají a poskytují tak potravu mnohým ptákům.

Hledej v přírodě

Kaprad' samec (*Dryopteris filix-mas*)

Tato rostlina patřila k našim nejvíce početným kapradinám. Tato státem chráněná rostlinka se vyskytuje ve všech lesích, více v jehličnatých.

„Vytváří peřité trsy dělených listů vyrůstající z plazivého oddenku ve velkých růžicích, které připomínají pštrosí pera. Dává přednost stinným, vlhkým lesům

s půdami bohatými na humus a zarůstá i vlhké sutě nebo nivy. Na spodní straně lístků má ledvinité výtrusnice, v nichž jsou ukryty výtrusy. Na jaře jsou mladé stélky spirálovitě svinuté a vypadají jako malé biskupské berly. Kořenové části obsahují látky, které ochromou svaly červů, a proto nejsou poškozovány škůdci.“ (Ludwig, 2005, str.102)



Obr. 11: Kaprad' samec

5.11.1 Náměty na pozorování v listopadu

Vodní ptáci v zimovištích

Ačkoli nádrže se sladkou vodou v zimě většinou zamrzají, řeky a toky ovlivněné člověkem zachovávají stále volnou vodu, na níž pak přezimují vodní ptáci, jež u nás přezimují. Druhy, které se na březích shromažďují v početných hejnech můžeme snadno pozorovat celou zimu z blízka – zejména pak různé druhy kachen a lysek, dále polák velký a polák chocholačka.

Kromě obvyklých obyvatel labutí velkých jsou nejvíce zastoupenými obyvateli vodních zimovišť rackové chechtaví. Občas zde můžeme potkat i čírky či potápky, kvalitním dalekohledem lze pozorovat i husu velkou.

Život pod opadankou

Na podzim se dá pod opadankou nalézt nepřeberné množství živočichů. Na 1 m² lesní půdy průzkumníci vyhledali více než 5 000 alespoň dvoumilimetrových zvířátek schovávajících se pod listím. Na světlém podkladu tak máme před sebou úžasný svět drobných zvířat. Mnoho z nich můžeme pozorovat pouhým okem, popřípadě lupou. Nacházíme zde roztoče, berušky, svinky, chvostoskoky a žížaly. Všichni obyvatelé této opadanky, tzv. edafon, plní podstatnou úlohu při rozkladu opadaného listí a jehličí. Nedokončenou práci a produkty jejich trávení pak zpracovávají další strážníci – houby a bakterie. Celý tento proces umožňuje získávání živin, jež k dalšímu růstu opět využívají rostliny.

Kapradiny a mechy

Před čtyři sty miliony let byla země pokryta nepřeberně bohatými pralesy kapradin. Dnes těchto pravých kapradin zůstává pouhý zbytek. K těmto tajnosubným druhům rostlin patří také plavuně, jež kdysi dosahovaly výše nám známých stromů.

Pro tajnosubné rostliny je typické, že se rozmnožují pomocí výtrusů a výměny generací. Výtrusy se tvoří ve výtrusnicích uložených na spodní straně stélky a jsou na podzim rozšiřovány díky větru. K nižším rostlinám řadíme i mechy,

kteře jsou podobně jako kapradiny většinou typicky lesními druhy. Nejlépe se jim daří na vlhkých, zastíněných místech, některé typy mechů však mohou růst i na suchých místech – střeších, kamenech či zdech. Některé mechy, zejména rašeliníky jsou známé jako zásobárny vody. Díky jejímu zadržování jsou velmi důležité pro hospodaření s vodou v lese a prostředích, kde rostou. Nacházíme na nich společenstva rostlin i živočichů.

Co pozorujeme v listopadu	Rozkradači opadanky	Přezimující ptáci
Chrutí divokých prasat	Stonožka škvorová	Labuť velká
Konec opadávání listů	Chvostoskoci	Čírka obecná
Zimní spánek zvířat	Škvor obecný	Lyska černá
Shazování parůžků u srnčí	Štírek mechový	Potápka malá
Pelichání kačerů kachny divoké	Svinka obecná	Husa velká
Rehek domácí táhne na jih	Mnohonožka dvoupásá	Racek chechtavý

Významný den pro přírodu:

Světový den dětí – 20. listopadu

Hry pro tento měsíc:

Kamera

Čarodějka

Mafie

Na zelenou

5.11.1.1 Kamera

(napsáno dle knihy LEDVINOVÁ, J. Výchova pro budoucnost: Cesty ekologické výchovy. Praha: MŽP ČR a ZO ČSOP TEREZA, 1992. 102 s. ISBN 80-85368-20-X.; str. 44)

Téma: zachycení přírody

Místo: les

Určeno pro: děti od 7 let

Potřebný čas: 30 minut

Organizace: ve dvojicích

Úvod – motivace

V každém ročním období můžeme zachytit v přírodě nádherné scenérie, které nás uchvátí. Zkušený kameraman dokáže natočit nezapomenutelné obrázky.

Úkol

Zahrajte si na kameramana, který natáčí film o přírodě.

Pomůcky

Papír, kreslicí potřeby.

Hra

Děti rozdělíme do dvojic. Jeden z páru představuje kameramana, druhý kameru. Kameraman si vymyslí příběh z přírody – příběh stromu, ptáka, komedii, horror. Na kameru může natočit pět snímků. Když má představu ztvárnění svého příběhu, začne natáčet. Kamera zavře oči a kameraman ji vodí po vybraných místech, které tvoří snímky jeho filmu ve zvoleném pořadí. Zapíná se klepnutím do hlavy, snímky jsou statické, expozice není delší než 5 sekund. Kameraman pak jemným klepnutím do hlavy opět kameru vypne a vede ji k dalšímu obrázku. Po natočení snímků je úkolem kamery film vyvolat – nakreslí své snímky na papír a popíše příběh, který natočila. Příběhy pak promítneme před všemi dětmi.

Poznámka pro vedoucí

Povídejte si s dětmi o pocitech při natáčení. Co všechno viděly a zachytily?

5.11.1.2 Čarodějka

(napsáno dle knihy HANUŠ, H., HRKAL, J. Zlatý fond her II. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. 165 s. ISBN 80-7178-660-8.; str. 47)

Téma: lidské hodnoty, sebepoznání

Místo: louka nebo místnost s mystickou atmosférou, cca 15x15m

Určeno pro: děti od 9 let

Potřebný čas: 1 – 2 hodiny

Organizace: psychodrama

Úvod – motivace

Tajemná atmosféra, bubeník začíná bubnovat, zjeví se Čarodějka. Prochází se svým územím, ovlivňuje pocity hráčů. Tempo hry je v její moci. Představuje Osud.

Úkol

Projdi územím čarodějky a zamysli se nad lidskými hodnotami, které jsou pro tebe nejdůležitější.

Pomůcky

Svíčky, louč, oheň, papíry, lopatka na kopání, nádoba na vodu, plášť pro čarodějku, psací potřeby.

Hra

V prostoru rozestavíme 6 svíček – 5 stanovišť. Oheň, voda, země, vzduch, dále dvě svíčky, které označují počátek a konec území čarodějky.

Děti si na papíry napíší 5 věcí – hodnot – pro ně nejcennější (rodina, zdraví, láska, přátelství a podobně).

Na začátku cesty si zapálí svíčku o louč. Každý sám pak prochází cestou vedoucí k čarodějce. Zastavuje se u každého stanoviště, kde musí zahodit jednu z pěti napsaných věcí:

V ohni ji spálí, ve vodě utopí, do země zakope a do vzduchu vyhodí.

K území čarodějky přichází s poslední, nejdůležitější hodnotou. Tímto místem mohou projít pouze v okamžiku, kdy je k nim čarodějka otočená zády. Pak se můžou

pohybovat za ní a nehrozí jim nebezpečí. Pokud se čarodějka, chodící sem a tam, otočí, musí se všichni zastavit a sklopit zrak před jejím smrtícím pohledem. Dál se lze pohybovat až tehdy, když na ně čarodějka nevidí.

Po projití území čarodějky, jsou hráči na konci cesty. Zůstal jim jeden lístek s nejdůležitější životní hodnotou. Nastává chvíle uvolnění a rozjímání v příjemném prostředí.

Poznámka pro vedoucí

Povídejte si s dětmi o pocitech a zážitcích při rozhodování, které hodnoty mají zahodit nebo zničit. Rozhodly se správně? Co je k tomu vedlo? Dokázaly se rozhodnout snadno, či to byl nadlidský úkol?



5.11.1.3 Mafie

(napsáno dle hry *Městečko Palermo*, zdroj: <http://www.hranostaj.cz/hra288>)

Téma: týmová spolupráce, porozumění

Místo: klubovna

Určeno pro: děti od 9 let

Potřebný čas: 1 – 2 hodiny

Organizace: psychologická, diskusní

Úvod – motivace

Městečko Palermo každý večer usíná se strachem. Není rána, kdy by nebyla ohlášena nová vražda, jež se v noci udála. Ochránce pořádku – „katány“ – se snaží proti mafii bojovat, však zatím marně. A svítání se blíží...

Úkol

Najdi a odstraň všechny mafiány a zachraň tak občany svého města.

Pomůcky

Lístky na rozdělení hráčů, klobouk na rozlosování.

Hra

Děti sedí v kruhu. Vypravěč řídící hru nechá rozlosovat lístky – podle počtu hráčů ustavíme 3 mafiány, jednoho „katányho“. Zbytek osazenstva jsou občané městečka. Hráči poslouchají vypravěče.

Celé město spí (děti mají sklopené hlavy) a probouzí se mafie (zvednou hlavy). Ta potichu – gesty – vybere ze zbylých hráčů jednoho, kterého zavraždí. Usíná a probouzí se „katány“. Opět gestem se dotazuje vypravěče na vybraného hráče, zda je mafiánem. Po zjištění odpovědi usíná.

Probouzí se město bez usmrceného občana.

Následuje diskuse – občané se domlouvají na jedné osobě, která může být mafiánem. Obvinění mají možnost se obhajovat. Velkou roli sehrává „katány“, který může poukázat na případného vraha, pokud ho odhalí.

Po několika minutách musí občané hlasovat pro popravu hráče, o kterém si myslí, že je mafián. Pokud byl skutečně mafiánem, má městečko štěstí, když zabili občana či soudce, ztrácí svého člověka. Tento popravený hráč už také jen hru mlčky sleduje. Takto se děj neustále opakuje, dokud není odstraněna mafie, popřípadě dokud žijí nějací občané.

Poznámka pro vedoucí

Hra je u dětí velmi oblíbená, můžete opakovat více kol – vždy se role znovu rozlosují. Hru je vhodné hrát s dětmi, které se již lépe znají.

5.11.1.4 Na zelenou

(napsáno dle knihy Ekohry do kapsy. Praha: Sdružení Tereza, 2007; str. 7)

Téma: barvy přírody

Místo: louka, les

Určeno pro: děti od 7 let

Potřebný čas: 45 minut

Organizace: ve dvojicích, prožitková

Úvod – motivace

Dávné příběhy vyprávějí, že staří Indiáni dokázali rozeznat až čtyřicet různých odstínů zelené barvy. Také pro každý odstín měli zvláštní pojmenování.

Úkol

Rozhlédni se kolem sebe a nalezni v přírodě co nejvíce odstínů zelené barvy.

Pomůcky

Papírové kartičky – jednu do dvojice, psací potřeby.

Hra

Děti rozdělíme do dvojic. Určíme čas, za který se mají vrátit do výchozího bodu a necháme je rozejít se do přírody. Dvojice se budou snažit najít co nejvíce odstínů přírodní zelené. Rostliny, které naleznou však nebudou otrhávat, stačí vždy jen uštípnout kousek listu apod. Tím pak budou potírat papír, na kterém vznikne zelená stopa. Vytvoříme tak vzorníček přírodních zelených barev. Ke každému vzorku si děti napíší, z které rostliny barva pochází, mohou upřesnit i stanoviště – stinné, slunné. Nakonec mohou děti vymyslet jména pro všechny odstíny zelené, stejně jako Indiáni.

Poznámka pro vedoucí

Povídejte si s dětmi o životě indiánů, jejich žití v souladu s přírodou. Jak se jejich život lišil od dnešního? Jak dokázali žít v přírodě bez všech vymožeností moderní doby? Dokázaly by tak žít i dnešní děti?

5.12 Prosinec

Měsíc, v něm k nám přichází zima, se ohlašuje nízkými teplotami přes den i v noci. K mrazu se přidává stále častější sněžení. Stromy i keře jsou úplně holé, dokážeme na nich rozpoznat i opuštěná ptačí hnízda.

Ptáci se však dají velmi snadno pozorovat u ptačích krmítek. Také větší zvěř můžeme sledovat v lese u krmelců a zásypů. V lese potkáme veverku hledající poslední zásoby, v krajině létá káně lesní pohybující se nad silnicemi hledající přejeté drobné živočichy. V tom jim značně pomáhá i káně rousná, které k nám zavítalo

ze severu. Nemůže nám uniknout ani menší draveček, který se podobá menší tmavé poštolce – dřemlík tundrový, který se celou zimu živí lovením myši a drobných ptáků.

Hledej v přírodě

Jmelí bílé (*Viscum album*)

Tuto parazitickou rostlinu nalezneme v korunách stromů. Živí se tam pomocí kořínků, které vysávají tekutiny z cév hostitele.

„Jmelí nejčastěji roste na borovicích, jedlích, akátech a topolech a na mnoha dalších listnatých stromech. Rozšiřuje se tak, že bobule slouží jako potrava ptákům, kteří semena roznášejí a zanechávají na větvích jiných stromů v trusu. Semena ulpělá na větvích poté vyklíčí a kořeny vrůstají pod kůru.“

(http://cs.wikipedia.org/wiki/Jmel%C3%AD_b%C3%ADI%C3%A9, 2.3.2009)



Obr. 12: Jmelí bílé

5.12.1 Náměty na pozorování v prosinci

Ptáci u krmítek

Nejsnadněji a nejefektivněji můžeme v zimě pozorovat a seznamovat se s ptačími příslušníky u krmítek. Krmítka však neslouží jen k jednoduchému přístupu k ptákům, jsou také z ekologického hlediska velmi cenné. Lidé totiž příkrmováním pomáhají zabránit velkým ztrátám při tvrdých zimách. Mnohé druhy se udrží v podobném počtu, často dokonce přibývají. Příkrmovat bychom měli začít při úplné sněhové pokrývce a nastalém mrazivém počasí. Je také nutné umístit krmítko na správné, klidné a chráněné místo, k zamyšlení nutí i výběr vhodného tvaru, který by měl být dostupný a přesto chránit před větrem a sněhem.

Krmelce a zásypy v lesích

Nejen ptákům můžeme v zimě přilepšit. Při krutých zimách pomáhá příkrmování přežít lesní zvěři, současně však i nám nabízí možnost pozorování.

Je však také velmi důležité, aby si zvěř hledala potravu sama. Příkrmujeme proto s mírou, aby si zvěř nezvykla na stálý přísun potravy a tím omezila pohyb a nutkání hledat pochutiny. Při skutečně krutých zimách, kdy na zemi leží velmi dlouho souvislá sněhová pokrývka, zakládají lesníci a myslivci zásypy pro pernatou zvěř i újedi pro dravé ptáky či šelmy, kteří zde mohou nalézt masité odpadky.

Co pozorujeme v prosinci	Ptáci na krmítku	Zvěř u krmelců a újedí
Počátek páření veverek	Sýkora koňadra	Srnec obecný
Opuštěná ptačí hnízda	Brhlík lesní	Prase divoké
Káňata u silnic	Hýl obecný	Liška obecná
Jmelí na stromech	Zvonek zelený	Káně lesní
Sledování stop na sněhu	Strakapoud velký	Krkavec velký
Zvířata u krmelců	Kos černý	Vrána šedá a černá

Významný den pro přírodu:

Mezinárodní den hor – 11. prosince

Hry pro tento měsíc:

Annapurna

Na erozní činitele

Pohled z hory

Pobytová znamení živočichů

5.12.1.1 Annapurna

(napsáno dle knihy JIRÁSEK, I. Zlatý fond her I. Praha: Portál, 2002. 155 s. ISBN 80-7178-636-5.; str. 32)

Téma: prověření vytrvalosti

Místo: horský terén s výrazným vrcholem

Určeno pro: děti od 10 let

Potřebný čas: 1 – 2 hodiny

Organizace: po dvojicích, pohybová

Úvod – motivace

Výstup na horu není žádná legrace. Horolezci i se svými Šerpy dosahují postupně jednoho výškového tábora za druhým. Zásoby jsou přenášeny úmorným způsobem, při fyzické námaze se projevují zejména lidské charaktery.

Úkol

Vyšlápní na Annapurnu, prověř si své fyzické síly a vytrvalost.

Pomůcky

Pro každé družstvo „18 expedičních beden“ (například krabičky od sirek), mapa.

Hra

Děti rozdělíme do skupin po 6 – 9 členech. Každá skupina získává jídlo na cestu, expediční bedny, mapu a popis cesty. Družstva mají za úkol vybudovat základní tábor, odkud budou pokračovat v cestě. Nesou odtud do I. výškového tábora všech 18 beden. Jeden horolezec u sebe může mít jen 1 bednu. Musí se tedy vracet. Z 1. do 2. výškového tábora je nutné přenést 12 beden. Opět nese každý člen jen jednu. Převážování začíná, až když jsou všechny bedny v 1. táboře. Z 2. výškového tábora k vrcholu hory vyráží skupina v okamžiku, kdy jsou v něm všechny bedny. Pak postupují už bez nákladu. Annapurna je dobytá až tehdy, kdy na ni vystoupí poslední člen expedice.

Poznámka pro vedoucí

Výškové tábory rozmístěte do vzdálenosti podle zdatnosti dětí.

5.12.1.2 Na erozní činitele

(autor Milan Řezka, napsáno dle knihy Hrajeme si na přírodu, soubor her s ekologickou tematikou. Brno: Lipka, 2008. 181 s. ISBN 978-80-254-2327-1.)

Téma: neživá příroda

Místo: les

Určeno pro: děti od 9 let

Potřebný čas: 30 minut

Organizace: skupinová, pohybová

Úvod – motivace

Kameny kolem nás jsou obroušené, pukají, lámou se. Tyto jevy jsou důsledkem eroze, která je přirozenou činností přírody. Způsobují ji erozní činitelé – voda, vítr, led, sníh, pohyblivá podloží a biologičtí činitelé.

Úkol

Postav co nejvyšší skálu a nenechte práci ovlivňovat erozními činiteli.

Pomůcky

Červené, žluté a modré šátky podle počtu hráčů představujících horniny, červené, modré a žluté lístky představující kusy hornin, 3 kratší lana nebo provazy.

Hra

Rozdělíme děti do 4 skupin (týmy pískovec – žlutý šátek, žula – červený šátek, vápenec – modrý šátek a geologičtí činitelé). Území rozdělíme na dvě pomyslné části, v jedné části rozházíme lístky tří barev.

Hráči pískovci sbírají žluté lístky, žuly červené lístky a vápenci modré lístky. Geologičtí činitelé představují jeden z erozních činitelů (jeden je vítr, druhý voda, třetí led, čtvrtý rostlinstvo, pátý živočišstvo, šestý mráz a podobně).

Barevné lístky jsou jednotlivé druhy kamenů.

Na počátku hry se domluví skupiny hornin na tom, kde umístí svou skálu v části území, na kterém nejsou rozházeny lístky. Na tom místě vyznačí z lana kruh. Jejich

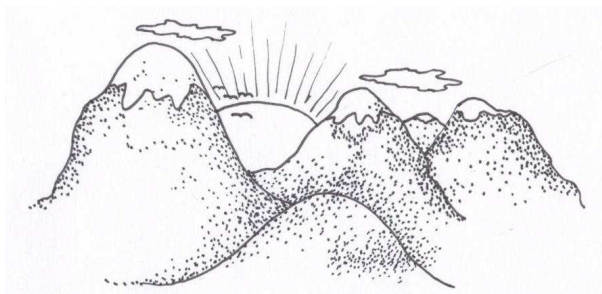
úkolem je vytvořit co největší skálu. Ta se tvoří tak, že děti nosí lístky své barvy z jedné části území do míst, kde vznikne skála.

Území s kameny ovládají erozní činitelé. Chytají horniny dotekem – pokud hráče chytanou, odeberou mu lístek příslušné barvy a chytají dál.

Hru ukončíme asi po 15 minutách, ohodnotíme, která skupina postavila nejvyšší horu.

Poznámka pro vedoucí

Rozpoutejte diskusi o erozních činitelích. Kdo z nich byl nejlepší a nejhorší? Bylo by to tak i ve skutečnosti? Které horniny byly nejodolnější a kterým se podařilo postavit nejvyšší skálu? Bylo by to tak i ve skutečnosti?



5.12.1.3 Pohled z hory

Téma: zakreslení mapy

Místo: vysoký kopec, hora

Určeno pro: děti od 8 let

Potřebný čas: 1 – 2 hodiny

Organizace: skupinová, pohybová

Úvod – motivace

Každý jistě zná pohled na svoji vesnici či město z chodníku. Úplně jiný pohled se nám však naskýtá z vysokého místa na kopci nebo hoře. Známa místa se mění, hledáme i střechu vlastního domu.

Úkol

Vytvoř mapu z pohledu z hory, zakresli celé okolí a popiš významné stavby.

Pomůcky

Kompas, papír, psací potřeby, fotoaparát.

Hra

Rozdělíme děti na skupiny po třech. Vystoupíme na horu, zdokumentujeme okolí fotoaparátem.

Děti vytvoří mapu – pohled z hory. Zaznačí všechny významné cesty, stavby, domy, řeky, důležité krajinné prvky.

V klubovně pak mapu vybarví, podle fotek dokončí detaily. Na vycházce srovnáváme pohled z chodníku s mapou vytvořenou na hoře – hledáme budovy, neznámá místa.

Poznámka pro vedoucí

Povídejte si o pocitech a zážitcích z celého dne. Jak se dětem mapa tvořila? Zaznamenali na fotografie a do mapy zajímavé cíle?

5.12.1.4 Pobytová znamení živočichů

(napsáno dle knihy HRUŠKA, J. Globální a environmentální výchova na pobytových akcích. Pardubice: Ekocentrum PALETA, 2005. 112 s.)

Téma: sledování pobytových znamení

Místo: les, hornatý terén

Určeno pro: děti od 8 let

Potřebný čas: 20 minut

Organizace: skupinová, pohybová

Úvod – motivace

Pomocí pobytových znamení můžeme sledovat výskyt velmi plachých nebo nočních živočichů, kteří jsou přes den schovaní v ústraní. Tato zvířata za sebou nechávají spoustu stop. Při jejich sledování se můžeme o živočiších dozvědět mnoho věcí.

Úkol

Hledej v přírodě pobytová znamení živočichů.

Pomůcky

Dalekohledy, lupy, pinzety, klíče, literatura, sáčky a misky na sběr vzorků.

Hra

Tuto hru můžeme realizovat v podstatě kterémkoliv okolí. Důležité je, aby bylo klidné, tiché a nejlépe se stromy.

Sledujeme nejen stopy živočichů, ale jiné známky života, které nám za sebou zvíře zanechává – trus, vývržek, pírko, rozrytou půdu, okousanou šišku a další.

Po získání stop určujeme, které zvíře je zanechalo, nalézáme o něm informace.

Poznámka pro vedoucí

Děti si mohou zapisovat své poznatky, vytvořit si vlastní knihu (deník) pobytových znamení, zapisovat do ní živočichy v okolí, sledovat jejich chování – vracejí se na stejné místo, zanechávají stejné stopy a podobně.

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se snažila poukázat na důležitost vzdělávání dětí v environmentální oblasti a to zejména hravou formou.

Vytvořila jsem soubor her a aktivit, které mají nabízet vedoucím oddílů Mladých ochránců přírody pracovat soustavně po celý rok a rozvíjet tak znalosti i vědomosti dětí a jejich přirozenou touhu po poznání.

Popsala jsem hry a aktivity, které využíváme s vlastním oddílem Mladých ochránců přírody a dále zařadila velmi zajímavé činnosti ze souborů ekologických her a knih zaměřených na ekologickou výchovu a práci s dětmi.

V průběhu celého roku jsem s oddílem Mladých ochránců přírody Rejsci Prostějov Českého svazu ochránců přírody prováděla aktivity zaměřené na seznamování se s přírodou, ochranu přírody, zamýšleli jsme se nad globálními problémy lidstva a snažili se pochopit vztahy v rostlinné i živočišné říši.

Děti zpracovávaly náměty a hry tematicky zaměřené na významné přírodní dny, úkoly plnily na pravidelných týdenních schůzkách, víkendových akcích i na dvoutýdenním táboře. Po celý rok zaznamenávaly úspěchy i neúspěchy do kroniky, kterou doplňovaly fotografiemi rostlin, živočichů, přírodnin a zajímavostí.

Diplomová práce nabízí využití nejen pro vedoucí oddílu Mladých ochránců přírody, ale také pro všechny zájemce zabývající se otázkou vzdělávání dětí v environmentální oblasti. Může také nabídnout inspiraci pro pedagogy.

Do budoucna považuji za důležité věnovat se ekologickému vzdělávání dětí a mládeže v zájmu zachování udržitelného rozvoje naší planety.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BOROVÍČKOVÁ, H., HAVELKOVÁ, S. *Nástroje ochrany přírody a krajiny*. Praha: MŽP ČR, 2005. 40 s.
- BUČEK, A., LACINA, J. *Územní systémy ekologické stability*. 1. zvl. vyd. Praha: Veronica, 1993.
- BUZEK, L. *Ochrana přírody a krajiny*. Ostrava : Scholaforum, 1996. 29 s.
- ČINČERA, J. *Environmentální výchova - nové cesty: konference a workshop: Sedmihorky, 11. - 13.9.1996*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita, 2007. 65 s. ISBN 978-80-7372-164-0
- DORST, J. *Ohrožená příroda*. Praha: Orbis, 1974. s. 401.
- Ekohry do kapsy*. Praha: Sdružení Tereza, 2007.
- Ekologické hry*. 1. vyd. Olomouc: Dům dětí a mládeže, 1992. 68 s.
- FILIPEC, J. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. 2. vyd. Praha: Academia, 1994. 647 s. ISBN 80-200-0493-9.
- HANUŠ, H., HRKAL, J. *Zlatý fond her II*. 3. vyd. Praha: Portál, 2002. 165 s. ISBN 80-7178-660-8.
- HOLOUŠOVÁ, D., KROBOTOVÁ, M. *Diplomové a závěrečné práce*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005. 117 s. ISBN 80-244-1237-3.
- HRUŠKA, J. *Globální a environmentální výchova na pobytových akcích*. Pardubice: Ekocentrum PALETA, 2005. 112 s.
- Hry pro zamyšlení*. úMOP Nezmaři, Vrané nad Vltavou 1993
- CHINERY, M. *Flóra a fauna Evropy*. 2. vyd. Praha: Slováry, 2002. 384 s. ISBN 80-7209-367-3
- CHOUR, J. *Receptář her: náměty a návody pro vedoucí dětí a mládeže*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 167 s. ISBN 80-7178-388-9.
- JIRÁSEK, I. *Zlatý fond her I*. Praha: Portál, 2002. 155 s. ISBN 80-7178-636-5.
- KOLEKTIV AUTORŮ LIPKY. *Hrajeme si na přírodu, soubor her s ekologickou tematikou*. Brno: Lipka, 2008. 181 s. ISBN 978-80-254-2327-1.
- KOLEKTIV AUTORŮ. *Hurá z lavic do přírody...3*. Chaloupky, 2001.

- KOLEKTIV AUTORŮ: *Pojďme na to od lesa - příručka lesní pedagogiky*.
Vimperk: Správa NP a CHKO Šumava, 2003. 639 s.
- LÁZNIČKA, V. *Ochrana přírody a krajiny*. 1. vyd. Brno: Mendlova zemědělská a lesnická univerzita, 2005. 84 s. ISBN 80-7157-886-X.
- LEDVINOVÁ, J. *Výchova pro budoucnost: Cesty ekologické výchovy*. Praha: MŽP ČR a ZO ČSOP TEREZA, 1992. 102 s. ISBN 80-85368-20-X.
- LUDWIG, M. *Naší přírodou měsíc po měsíci*. 1. vyd. Praha: Beta, 2005. 125 s. ISBN 80-7306-173-2.
- MARX, J., HAVLICKÁ, E. *Ekologické hry 2*. 1.vyd. Olomouc: Dům dětí a mládeže, 2002. 16 s.
- MIKO, L., BOROVIČKOVÁ, H. a kol. *Zákon o ochraně přírody a krajiny*. 2. vyd. Praha: C.H.Beck, 2007. ISBN 978-80.7179-585-8
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál, 1998. 328 str. ISBN 80-7178-252-1.
- In Ptáček, L.[ed.] *Dobrovolná ochrana přírody v České republice : historie, současnost a perspektivy*. 1.vyd. Praha: Český svaz ochránců přírody. Ústřední výkonná rada, 2005. 34 s. ISBN: 80-86770-08-7.
- VEBROVÁ, J., KRAJÍČEK, T. *Slovník cizích slov*. 1. vyd. Praha: Plot, 2006. 367 s. ISBN 80-86523-77-2
- Výroční zpráva 2007*. Praha: Český svaz ochránců přírody, 2008. 44 s. ISBN 978-80-86770-29-1.
- Zákon č. 114 /1992 Sb.

SEZNAM ZDROJŮ

www.msmt.cz/vzdelavani/metodicky-pokyn-msmt-k-zajisteni-environmentalniho
<http://her.unas.cz/index2.php?akce=detailhry&hra=20>
<http://isev.sweb.cz/hry/lide.htm>
<http://www.csop.cz/>
<http://www.smop.cz/>
<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/141324-ochrana-prirody>
www.cittadella.cz/europarc/index.php?p=historie_ochrany&site=zakladni_udaje_cz
http://www.msmt.cz/uploads/soubory/zakladni/VN_MP_EVVO_2008.pdf
[http://www.cenia.cz/__C12571B20041E945.nsf/\\$pid/MZPMSFIJSZHW](http://www.cenia.cz/__C12571B20041E945.nsf/$pid/MZPMSFIJSZHW)
<http://www.mesto-nymburk.cz/www/index.php?sekce=4&zobraz=pamatne-stromy>
[http://www.kvetenacr.cz/detail.asp?IDdetail=169, 2.3.2009](http://www.kvetenacr.cz/detail.asp?IDdetail=169,2.3.2009)
[http://www.cenia.cz/__C12571B20041E945.nsf/\\$pid/MZPMSFGSJ1VT](http://www.cenia.cz/__C12571B20041E945.nsf/$pid/MZPMSFGSJ1VT)
http://cs.wikipedia.org/wiki/Ochrana_p%C5%99%C3%ADrody
www.garten.cz/a/cz/3225-helleborus-cemerice/
www.bylinky.kvalitne.cz/fotky/bledule_jarni.jpg
[http://www.kvetenacr.cz/detail.asp?IDdetail=169, 2.3.2009](http://www.kvetenacr.cz/detail.asp?IDdetail=169,2.3.2009)
[http://cs.wikipedia.org/wiki/Jmel%C3%AD_b%C3%AD1%C3%A9, 2.3.2009](http://cs.wikipedia.org/wiki/Jmel%C3%AD_b%C3%AD1%C3%A9,2.3.2009)
<http://sedlonov.polom.sweb.cz/jaro.htm>
http://img1.rajsce.idnes.cz/d1/0/714/714577_0d67d098923da06f67301bae6165222f/images/SF-Louzek-cesnek_medvedi-kvet-detail-svisle-jaro_08.jpg
<http://www.botany.cz/foto/galiumodherb1.jpg>
<http://www.prvnikrok.eu/clanky/obrazky/900/002.jpg>
<http://www.ceskasibir.cz/foto/f2159.jpg>
http://www.enviport.cz/_app/Repository/yy2008/mm06/dd12/67289.jpg
<http://www.naturfoto.cz/fotografie/maly/hrib-smrkovy-031.jpg>
<http://ideje.cz/uploads/image/data/381.jpg>
<http://www.biolib.cz/IMG/GAL/4382.jpg>
http://lh6.ggpht.com/_OxeceOoCBjY/R_INFpilhMI/AAAAAAAAAB2s/Jm4VZbSiDUE/wtf+071.jpg

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1: Čemeřice černá.

Zdroj: www.garten.cz/a/cz/3225-helleborus-cemerice/

Obr. 2: Bledule jarní.

Zdroj: www.bylinky.kvalitne.cz/fotky/bledule_jarni.jpg

Obr. 3: Orsej jarní.

Zdroj: sedlonov.polom.sweb.cz/jaro.htm

Obr. 4: Česnek medvědí.

Zdroj: http://img1.rajce.idnes.cz/d1/0/714/714577_0d67d098923da06f67301bae6165222f/images/SF-Louzek-cesnek_medvedi-kvet-detail-svisle-jaro_08.jpg

Obr. 5: Mařinka vonná.

Zdroj: <http://www.botany.cz/foto/galiumodherb1.jpg>

Obr. 6: Třezalka tečkovaná.

Zdroj: <http://www.prvnikrok.eu/clanky/obrazky/900/002.jpg>

Obr. 7: Bolševník obecný.

Zdroj: <http://www.ceskasibir.cz/foto/f2159.jpg>

Obr. 8: Leknín bílý.

Zdroj: http://www.enviport.cz/_app/Repository/yy2008/mm06/dd12/67289.jpg

Obr. 9: Hřib jedlý.

Zdroj: <http://www.naturfoto.cz/fotografie/maly/hrib-smrkovy-031.jpg>

Obr. 10: Ocún podzimní.

Zdroj: <http://ideje.cz/uploads/image/data/381.jpg>

Obr. 11: Kaprad' samec.

Zdroj: <http://www.biolib.cz/IMG/GAL/4382.jpg>

Obr. 12: Jmelí bílé.

Zdroj: http://lh6.ggpht.com/_OxeceOoCBjY/R_INFpilhMI/AAAAAAAAAB2s/Jm4VZbSiDUE/wtf+071.jpg

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1: Průběh hry Stavba silnice
- Příloha č. 2: Fotodokumentace činnosti oddílu Mladých ochránců přírody
Rejsci v Prostějově

PŘÍLOHA Č. 1

Průběh hry Stavba silnice



... a je postaveno!



PŘÍLOHA Č. 2

Činnost oddílu Mladých ochránců přírody Rejsci, Prostějov



Rejsci hrabou trávu v lesoparku Hloučela



Rejsci zkoumají outkovku pestrou



Rejsci splétají pavoučí síť



Ládík pozoruje čmeláka



Rejsci našli první sněženky v Pomoraví



Rejsci určují pupeny



Rejscí pozorují hnízda



Rejscí na Pochodu všech generací



Rejscí v Pomoraví u okusu od bobra



Rejscí uklízí řeku Hloučelu



Rejscí zkoumají trávník



Rejscí našli penízovku vřetenonohou

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Lenka Útlá
Katedra:	primární pedagogiky
Vedoucí práce:	PhDr. Vlasta Hrdličková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2009

Název práce:	Návrh práce s dětským oddílem v ČSOP
Název v angličtině:	Czech union for nature conservation child club project
Anotace práce:	Teoretická část diplomové práce je zaměřena na teoretické seznámení s ochranou přírody, její historií a současností. V praktické části je představen projekt určený pro oddíly Mladých ochránců přírody. Tento projekt motivuje k seznamování s ochranou přírody a podněcuje děti k zájmu o danou problematiku.
Klíčová slova:	Ochrana přírody, Český svaz ochránců přírody, Sdružení Mladých ochránců přírody, environmentální výchova.
Anotace v angličtině:	The theoretical part of thesis is focused on theoretical acquaintance with nature conservation, its history and present time. In the practical part is presented the project designed for Young conservationists clubs. This project motivates to the identification with nature protection and encourages children to interest on the issue.
Klíčová slova v angličtině:	Nature conservation, Czech union for nature conservation, Young Environmentalist group, environmental education
Přílohy vázané v práci:	Průběh hry Stavba silnice Činnost oddílu Mladých ochránců přírody Rejsci, Prostějov
Rozsah práce:	138
Jazyk práce:	český

